

Τ.Ε.Ι ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ 2009-2013
(ΙΣΤΟΡΙΚΟ, ΑΙΤΙΕΣ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ
ΕΞΟΔΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ)

ΣΧΕΤΑΚΗ
ΣΤΑΜΑΤΙΝΑ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2013
ΚΑΛΑΜΑΤΑ

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	2
Κεφάλαιο Πρώτο: Εισαγωγή.....	3
Κεφάλαιο Δεύτερο: Ιστορική αναδρομή της Οικονομικής Κρίσης 2007– 2013	5
2.1 Ιστορική Αναδρομή Διεθνούς Οικονομικής Κρίσης	5
2.2. Ιστορική Αναδρομή της ελληνικής Οικονομικής Κρίσης.....	12
Κεφάλαιο Τρίτο: Αίτια της Σύγχρονης Οικονομικής Κρίσης στις Ελλάδα 2009– 2013	28
3.1 Χρηματοπιστωτικό Σύστημα και Οικονομική Κρίση.....	28
3.2 Πραγματική Οικονομία και Οικονομική Κρίση	34
3.3 Διεθνούς Οικονομική Πρακτική και Οικονομική Κρίση.....	39
3.4 Παγίδα Ρευστότητας και Οικονομική Κρίση.....	41
Κεφάλαιο Τέταρτο: Τρόποι Αντιμετώπισης	46
4.1 Δημοσιονομική πολιτική	46
4.2. Νομισματική πολιτική.....	51
4.3 Χρηματοπιστωτικό Σύστημα και οι Πρακτικές του Ανάπτυξης της οικονομίας ..	57
Κεφάλαιο Πέμπτο: Συμπεράσματα	61
Βιβλιογραφία:.....	70

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία θα αναφερθούν οι παράγοντες δημιουργίας της ελληνικής οικονομικής κρίσης και οι τρόποι αντιμετώπισής της. Με δεδομένη την ιστορική αναδρομή πρώτα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2007 και έπειτα ως αποτέλεσμα συγκοινωνούντων δοχείων την οικονομική ελληνική κρίση 2009 – 2013 είναι εμφανές ότι η χρηματοπιστωτική κρίση σε συνδυασμό με την δημοσιονομική κρίση στην Ελλάδα οδήγησαν στην αδυναμία δανεισμού της Ελλάδας. Με αυτόν τον τρόπο χρειάστηκε η στήριξη από την Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Όμως, οι αστοχίες της ελληνικής κυβέρνησης και η παθητική στάση της «τρίοικας» διόγκωσε την υπάρχουσα δημοσιονομική και οικονομική κρίση στην Ελλάδα.

Στην συνέχεια της ανάλυσης, αναφερόμαστε στους παράγοντες δημιουργίας της οικονομικής κρίσης. Στην Ελλάδα τα αίτια της οικονομικής κρίσης εστιάζονται στο χρηματοπιστωτικό σύστημα με τις ατέλειες και τις αστοχίες του, στην πραγματική οικονομία με τα μακροοικονομικά μεγέθη και την δημοσιονομική κατάσταση της Ελλάδας. Εν συνέχεια, ένας άλλος παράγοντας της εδραίωσης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα αποτέλεσε η διεθνής οικονομική και οι πρακτικές της σε σχέση με μια μικρή αναπτυγμένη χώρα. Τέλος αίτιο της ελληνικής οικονομικής κρίσης και ουσιαστικά αποτέλεσμα αυτής είναι η «παγίδα ρευστότητας» που βρίσκεται η ελληνική οικονομία.

Η δημοσιονομική πολιτική αντιμετωπίζει τα αίτια που σχετίζονται με την «παγίδα ρευστότητας» και την πραγματική οικονομία. Η καλύτερη δημοσιονομική πολιτική για την ελληνική οικονομία θα ήταν η επεκτατική. Όμως δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί λόγω των συμβάσεων του «Μνημονίου». Η νομισματική πολιτική μπορεί να αντιμετωπίσει το χρηματοπιστωτικό σύστημα και την διεθνής οικονομική με την θωράκιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και την δυνατότητα καλύτερων συνθηκών δανειοδότησης από τις διεθνείς αγορές. Τέλος, το χρηματοπιστωτικό σύστημα και οι πρακτικές τους σχετίζονται με τα αίτια του χρηματοπιστωτικού συστήματος και με την θωράκιση του είναι στη δυναμική του να αύξηση τη προσφορά χρήματος και κατά συνέπεια να οδηγήσει στην ανάπτυξη της ελληνική οικονομίας, καθώς και με διάφορα χρηματοπιστωτικά προϊόντα να είναι εφικτή η καλύτερη δανειοδότηση της Ελλάδας και της ελληνικής οικονομίας.

Κεφάλαιο Πρώτο: Εισαγωγή

Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα αναπτυχθεί η σύγχρονη οικονομική κρίση στην Ελλάδα και η σχέση της με την Διεθνή Οικονομική Κρίση που «ξέσπασε» στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής το 2007. Η Ελληνική σε σχέση με την Διεθνή Οικονομική Κρίση έχουν μεγάλες διαφορές. Στην πραγματικότητα η οικονομική κρίση στις Η.Π.Α. αναπτύχθηκε από το Χρηματοπιστωτικό Σύστημα και οδήγησε με αλληπάλληλες «χημικές ενώσεις» σε μια Διεθνή Οικονομική και κατ' επέκταση Χρηματοπιστωτική Κρίση. Από την άλλη, η Ελληνική Οικονομική Κρίση είναι απόρροια από την Διεθνή Οικονομική- Χρηματοπιστωτική Κρίση σε σχέση με την Δημοσιονομική κατάσταση της Ελλάδας κατά το έτος του 2009. Στην Ελλάδα η οικονομική κρίση αναπτύχθηκε από το 2009 και συνεχίζει μέχρι και σήμερα. Εμφανίστηκε στην Ελλάδα από την αδυναμία της Ελλάδας να δανειστεί από τις διεθνές αγορές τα χρηματικά ρευστά διαθέσιμα για την κάλυψη των άμεσων υποχρεώσεων της.

Εν συνεχεία θα αναλυθούν εκτός από το «ψηφιδωτό» του χρονικού της σύγχρονης οικονομικής κρίσης, τα αίτια και αποτελέσματα τη παρούσας οικονομικής κρίσης Διεθνώς και στην Ελλάδα. Θα αναπτυχθούν οι θεωρίες του χρηματοπιστωτικού συστήματος, της πραγματικής οικονομίας, της διεθνούς οικονομίας και της παγίδας ρευστότητας σε σχέση με την υπάρχουσα κρίση στην Ελλάδα και Διεθνώς. Όλες αυτές οι θεωρίες σχετίζονται και εν μέρει ή ολοκληρωτικά είναι υπεύθυνοι για την ύπαρξη και ανάπτυξη των οικονομικών κρίσεων. Τέλος θα αναπτυχθούν οι πιθανοί τρόποι αντιμετώπισης της κρίσης πάνω σε τρεις πυλώνες ανάλυσης. Ο πρώτος πυλώνας αντιμετώπισης των οικονομικών κρίσεων αποτελεί η δημοσιονομική πολιτική της χώρας ή των ομοσπονδιών. Ο δεύτερος είναι η νομισματική πολιτική της χώρας που αναπτύσσεται η κρίση, καθώς και των κρατών που σχετίζονται πολιτικά, οικονομικά, πολιτισμικά και θρησκευτικά. Και ο τελευταίος πυλώνας αντιμετώπισης είναι παράγοντες που επηρεάζουν θετικά την ανάπτυξη της πραγματικής οικονομίας, όπως είναι το χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Επιστημονικά, στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιηθούν ως πηγές επιστημονικά συγγράμματα, τα οποία αναπτύσσουν το θεωρητικό υπόβαθρο των οικονομικών κρίσεων, της μακροοικονομικής και της διεθνούς οικονομικής. Επίσης, θα χρησιμοποιηθούν συγγράμματα που αναπτύσσουν χρηματοπιστωτική θεωρία και

πρακτική. Στην συνέχεια για την επικαιροποίηση των στοιχείων που αναφέρονται και των πρακτικών που ακολουθούνται θα χρησιμοποιηθούν εκθέσεις για την οικονομία και την ανεργία του Ινστιτούτου Εργασίας της ΑΔΕΔΥ –ΓΣΕΕ για τα έτη 2009, 2010, 2011 και 2012. Όπου θεωρηθεί σημαντικό θα παρουσιαστούν γραφήματα και αναφορές νομοθετικής φύσεως σχετικές με την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Ιστορική αναδρομή της Οικονομικής Κρίσης 2007– 2013

Η ιστορική αναδρομή μιας κρίσης επικεντρώνεται μόνο στα στοιχεία που περιγράφουν την πορεία προς την κρίση, την κατάσταση μέσα στην κρίση και εάν έχει αντιμετωπισθεί η κρίση τον τρόπο. Στην συγκεκριμένη εργασία θα αναφερθεί πρώτα η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση. Η οποία ξεκίνησε από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και στην συνέχεια μεταβιβάστηκε στην Ευρώπη και στις υπόλοιπες αναπτυσσόμενες, υπό ανάπτυξη και αναπτυσσόμενες χώρες παγκοσμίως. Θα παρουσιαστούν κάποια γραφήματα για την πορεία κάποιων δανείων και στην συνέχεια την οικονομική πορεία των Η.Π.Α. σε σχέση με της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ιαπωνίας, του Καναδά και άλλων αναπτυσσόμενων χωρών. Επίσης, σε αυτό το σημείο της ανάλυσης θα παρουσιαστεί η πορεία και κατά έτος από το 2007 έως το 2013 για να είναι αποτυπωμένος όλος ο κύκλος ζωής μιας κρίσης ή τουλάχιστον ο κύκλος ανάπτυξης και ωρίμανσης της κρίσης.

Το δεύτερο κομμάτι του παρόντος κεφαλαίου αναφέρεται στην Ελληνική Οικονομική Κρίση ως προς τον τρόπο ανάπτυξης και επηρεασμού από εξωτερικούς παράγοντες. Επίσης, κατά πόσο η εγχώρια, η διεθνής και η ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή επηρέασε στην κατάσταση της Ελλάδας σήμερα. Για την Ελλάδα η ιστορική αναδρομή θα αρχίσει το 2009 και θα συνεχιστεί μέχρι σήμερα. Θα παρουσιαστούν γραφήματα από το χρηματοπιστωτικό σύστημα και για κάθε χρόνια κάποια στοιχεία ανεργίας, επιχειρηματικότητας και δανείων. Τα μακροοικονομικά και τα χρηματοπιστωτικά στοιχεία θα παρατεθούν στην ανάλυση του τρίτου κεφαλαίου στην ανάλυση των αιτιών για την δημιουργία και ανάπτυξη της σύγχρονη οικονομικής κρίσης.

2.1 Ιστορική Αναδρομή Διεθνούς Οικονομικής Κρίσης¹

Στις αρχές του 2007 επικρατούσε έντονη φημολογία γύρω από τη στεγαστική αγορά των ΗΠΑ που παρουσίαζε σημάδια κόπωσης. Αναλυτές εξέφραζαν σε στήλες

¹ Τα Θεμελιώδη Αίτια της Κατάρρευσης των Τραπεζών και των χρηματοπιστωτικών Αγορών, Gutenberg, 2010.

Έκθεση για την Χρηματιστηριακή Σταθερότητα, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Ιούλιος 2009.

Έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας για το Αμερικάνικο και Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Σύστημα, Ιούνιος 2010

του οικονομικού τύπου την ανησυχία τους για μια επερχόμενη κρίση. Παράλληλα η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα προέβαινε διαρκώς σε σταδιακές αυξήσεις του ευρωπαϊκού επιτοκίου ώστε να αντιμετωπίσει τις πληθωριστικές πιέσεις στην ευρωπαϊκή οικονομία. Έντονα πλήττονταν οι δανειολήπτες, ενώ παράγοντες στην τραπεζική αγορά συνιστούσαν στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να είναι πιο φειδωλά στη χορήγηση δανείων. Την ίδια στιγμή το δολάριο εξακολουθούσε να υποχωρεί έναντι του ευρώ. Επιχειρήσεις μετέφεραν τα εργοστάσιά τους στην Αμερική και η ανεργία στην Ευρώπη αυξανόταν, ενώ πλήττονταν παράλληλα και οι εξαγωγές. Στην Ελλάδα δημιουργήθηκε τεράστιο απόθεμα νεόδμητων κατοικιών, οι οποίες όμως γίνονταν δυσπρόσιτες λόγω, μεταξύ άλλων, των υψηλών επιτοκίων στα στεγαστικά δάνεια, τη στιγμή που έρευνες έδειχναν στροφή των καταναλωτών σε μικρότερα και μεταχειρισμένα διαμερίσματα.

Κατά το καλοκαίρι του 2007 κι ενώ πολλοί επίσημοι παράγοντες της αμερικανικής οικονομίας προσπαθούσαν να καθησυχάσουν τους επενδυτές, κεφάλαια της Bear Stearns πτώχευσαν λόγω κατοχής CDOs που βασίζονταν σε sup-prime στεγαστικά δάνεια και της υποχρέωσης της τράπεζας να εξυπηρετήσει τις απαιτήσεις των πιστωτών της με ρευστοποίηση των στοιχείων της. Τα Rating Agencies (CRAs) υποβάθμισαν τα CDOs που βασίζονταν σε subprimes και επλήγη η αυτοπεποίθηση της αγοράς για την ασφάλεια στη στεγαστική πίστη. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ-ECB), που εδρεύει στην Φρανκφούρτη, αυξάνει το ευροεπιτόκιο στο 4,25% μπροστά στις πληθωριστικές πιέσεις, αλλά αναθεωρεί σχέδια περαιτέρω αυξήσεων μετά το ξέσπασμα της κρίσης

Επενδυτές των ABCPs (Asset Backed Commercial Papers) άρχισαν να χάνουν την εμπιστοσύνη τους και η ζήτηση για τα συγκεκριμένα χρεόγραφα έπεφτε, ένα φαινόμενο που χαρακτηρίστηκε ως "flight to quality" (στροφή προς την ποιότητα). Τράπεζες που είχαν υιοθετήσει κερδοσκοπικά προγράμματα που επωφελούνται από τη διαφορά μεταξύ βραχυπρόθεσμων επιτοκίων δανεισμού και μακροπρόθεσμες επιστροφές από δομημένα επενδυτικά προϊόντα, όπως ήταν τα conduits και SVIs, αναγκάστηκαν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους απέναντι στις εγγυήσεις ρευστοποίησης' σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις ο βαθμός της πραγματικής έκθεσης στο ρίσκο ήταν τελείως απρόσμενος, ένα φαινόμενο που απεκλήθη "disaster myopia" (μυωπία απέναντι στην καταστροφή). Η εμπιστοσύνη στη διατραπεζική αγορά

κλονίστηκε λόγω της έκθεσης στον κίνδυνο ρευστότητας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των διατραπεζικών επιτοκίων.

Στις 9 Αυγούστου του 2007, μεγάλη κρίση ξέσπασε στις ΗΠΑ από την αδυναμία μεγάλων ομάδων του πληθυσμού να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του για δάνεια sub-primes. Οι πλειστηριασμοί διαδέχθηκαν ο ένας τον άλλον και ολόκληρες πόλεις έμειναν στο δρόμο. Οι τράπεζες ξέμειναν από ρευστό και οι καταθέτες έσπευσαν στον γκισέ των τραπεζών για να κάνουν ανάληψη των χρημάτων τους. Άλλοι προέβησαν σε μαζικές ηλεκτρονικές αναλήψεις των λογαριασμών τους στη Βρετανία, ένα φαινόμενο γνωστό ως ιντερνετικός πανικός. Η αδυναμία είσπραξης των απαιτήσεων των αμερικανικών τραπεζών από τους δανειολήπτες των subprimes, οδήγησε και στην αδυναμία πληρωμής των υποχρεώσεων σε τοκομερίδια και αξίες ομολόγων και CDOs (ομόλογα β' γενιάς) στα οποία είχαν επενδύσει πολλές ευρωπαϊκές τράπεζες, την ίδια στιγμή που πλήθαιναν οι αναλήψεις πανικού. Τα ομόλογα που κατείχαν οι τελευταίες δεν ήταν εφικτό να ρευστοποιηθούν, ενώ το πρόβλημα ρευστότητας προκάλεσε δυσπιστία στη δυνατότητα αποπληρωμής σε περίπτωση δανεισμού μιας τράπεζας από μια άλλη, με αποτέλεσμα να αυξηθούν τα επιτόκια της διατραπεζικής αγοράς. Το γεγονός αυτό έκανε δύσκολη και υψηλού κόστους μια πιθανή αίτηση δανειοδότησης μιας ελληνικής τράπεζας από μία άλλη (ελληνική ή ευρωπαϊκή), κόστος που μετακινήθηκε στους πελάτες, παράλληλα με τις αυξήσεις του ευρωεπιτοκίου.

Το Σεπτέμβριο του 2007, δύο γερμανικές τράπεζες, η Sachsen Landesbank και η IKB ανακοίνωσαν ότι υπέστησαν ουσιαστικές απώλειες από την κατοχή των conduits. Η βρετανική Northern Rock βίωσε τη μεγαλύτερη ουρά (bank run) των τελευταίων δεκαετιών σε μια χώρα που φημίζεται για τα μεγάλα εγγυημένα χρηματικά αποθέματα. Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2007, οι κεντρικές τράπεζες μεσολάβησαν συγχρονισμένα για την τόνωση της χρηματοπιστωτικής αγοράς με «ενέσεις ρευστότητας» και σταθεροποίησαν τις διακυμάνσεις στα βραχυπρόθεσμα επιτόκια. Ορισμένες κεντρικές τράπεζες, όπως η Fed, μείωσαν ακόμη και το βασικό επιτόκιο χρηματοδότησης, ενώ άλλες, όπως η ECB, παρακολουθώντας τις εξελίξεις δεν προέβησαν στις προγραμματισμένες αυξήσεις. Στην Ελλάδα προέκυψαν απαξιωμένα δομημένα ομόλογα 700 εκατομμυρίων ευρώ στα οποία βασίστηκε η χρηματοδότηση των ασφαλιστικών ταμείων, ένα περιστατικό που χαρακτηρίστηκε από τα ΜΜΕ ως «Σκάνδαλο των Δομημένων Ομολόγων»

Τα στεγαστικά δάνεια στις ΗΠΑ έγιναν δυσπρόσιτα, ενώ κρατικοποιήθηκε η Northern Rock από τη βρετανική κυβέρνηση. Επιπλέον, παρατηρήθηκαν παρενέργειες από τη δυσπιστία στις διατραπεζικές αγορές και στην Ελλάδα μειώθηκαν οι ρυθμοί της μέχρι πρότινος φρενήρους πιστωτικής επέκτασης, με τις τράπεζες να προτείνουν ευέλικτα τραπεζικά προϊόντα ή δάνεια σταθερού επιτοκίου αντί των δανείων με κυμαινόμενο επιτόκιο. Παράγοντες της κτηματομεσιτικής αγοράς έκαναν εκκλήσεις για νομοθετική ρύθμιση με σκοπό τον περιορισμό των εκτελούμενων οικοδομικών αδειών, εφόσον δεν είχε πουληθεί πρώτα ένα συγκεκριμένο ποσοστό των ολοκληρωθέντων κατασκευών.

Μετά την πώληση της Bear Stearns σε εξευτελιστική τιμή στην J.P. Morgan το Μάρτιο του 2008, η διεθνής αγορά έδειχνε να έχει μπει σε μια δίνη της οικονομικής κρίσης. Το Σεπτέμβριο του 2008, η αμερικανική κεντρική τράπεζα προσέφερε έκτακτη οικονομική ενίσχυση 85 δισεκατομμυρίων δολαρίων στην ασφαλιστική εταιρεία AIG, προκειμένου να αποτρέψει την κατάρρευσή της. Ο αμερικανικός κολοσσός Lehman Brothers κήρυξε πτώχευση, προκαλώντας αναστάτωση στην κυβέρνηση των ΗΠΑ. Παρά το γεγονός πως οι ελληνικές τράπεζες δεν πρόλαβαν να επενδύσουν ιδιαίτερα σε τέτοια ριψοκίνδυνα προϊόντα, γνωστοποιήθησαν ιδιωτικές επενδυτικές απώλειες. Τον ίδιο μήνα, η Merrill Lynch εξαγοράστηκε από την Bank of America. Ο πρόεδρος Τζορτζ Μπους πρότεινε την άμεση ενίσχυση της ρευστότητας των τραπεζών για τη διάσωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, πριν πληγεί περαιτέρω η οικονομία της χώρας, ενώ παράλληλα, εξαγοράζονται, οι Fannie Mae και Freddie Mac. Οι εξελίξεις διαδέχονταν η μία την άλλη, με την ανακοίνωση για λουκέτο στη Washington Mutual. Ο απρόσμενος κρατισμός των ΗΠΑ εξέπληξε αρχικά ευχάριστα τα χρηματιστήρια, ενώ αντιδράσεις διατυπώνονταν από τους Αμερικανούς πολίτες για το φορολογικό βάρος που προέβλεπε το Σχέδιο Πόλσον να πέσει στην πλάτη τους. Την άποψη αυτή συμμερίστηκε και το Κογκρέσο, καταψηφίζοντας το σχέδιο κρατικής ενίσχυσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για αγορά των λεγόμενων «τοξικών ομολόγων» με δημόσιο χρήμα. Τα χρηματιστήρια ως καθρέφτης της οικονομίας αποτύπωσε την απαισιοδοξία της αγοράς στους δείκτες τους, σημειώνοντας πτώση. Ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης Νικολά Σαρκοζί προανήγγειλε σχέδιο αντιμετώπισης του προβλήματος στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η κρίση μετά το πέρασμα του Ατλαντικού, πλησίασε όλο και νοτιότερα την Ευρώπη, καθώς μετά

την κρατικοποίηση της Brandford and Bingley από τη βρετανική κυβέρνηση,^[19] πραγματοποιήθηκε μερική κρατικοποίηση του ευρωπαϊκού κολοσσού Fortis από το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και την Ολλανδία. Καθώς, και την χρηματοπιστωτική κατάρρευση της Ιρλανδίας

Νέα βελτιωμένη πρόταση ψηφίστηκε στην αμερικανική Γερουσία. Παρά ταύτα, ακόμη και τα ίδια τα μέλη δεν μπορούν να εγγυηθούν με βεβαιότητα την επιτυχία ενός τέτοιου σχεδίου, ενώ παράγοντες της αγοράς μιλούν για επερχόμενη ύφεση που μπορεί να διαρκέσει μέχρι και 5 χρόνια. Ο πρόεδρος της ΕΚΤ, Ζαν Κλόντ Τρισέ δηλώνει πως η οικονομική κρίση των ΗΠΑ θα επιβραδύνει τους ρυθμούς ανάπτυξης στην Ευρωζώνη, ενώ σε μίνι διάσκεψη κορυφής υπό τον Νικολά Σαρκοζί διατυπώνεται η βούληση να σταθεροποιηθεί ή ακόμα και να πέσει το επιτόκιο της ΕΚΤ μετά την υποχώρηση της τιμής του πετρελαίου και των πληθωριστικών πιέσεων, δηλαδή κάτω από το 4,25%. Πριν τη μίνι σύνοδο κορυφής της Ε.Ε., η Ιρλανδία υπόσχεται πλήρη κρατική εγγύηση των τραπεζικών καταθέσεων των πολιτών της, ενέργεια στην οποία προχωρά και ο υπουργός Οικονομίας και Οικονομικών της Ελλάδος, ο οποίος διαβεβαιώνει, μεταξύ άλλων μέτρων για την τραπεζική αγορά και την κρατική εγγύηση των καταθέσεων μέχρι 20.000 με 30.000 ευρώ, μετά από σχετικό διάγγελμα του Έλληνα πρωθυπουργού.

Η Γερμανίδα καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ προτείνει την αντιμετώπιση του προβλήματος σε κάθε χώρα σε εθνικό πλαίσιο, ανάλογα με τις ευθύνες της, αντί για τη σύσταση πανευρωπαϊκού σχεδίου, την ίδια στιγμή που στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού, υπερψηφίζεται η βελτιωμένη πρόταση του Πόλσον για οικονομική ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού συστήματος στη Βουλή των Αντιπροσώπων. Στη σύνοδο κορυφής της Ε.Ε. είναι διάχυτη η νευρικότητα για το μονομέρες των δηλώσεων Ιρλανδίας και Ελλάδος ως προς την κρατική εγγύηση των καταθέσεων, τη στιγμή που δε φημίζονται για τα μεγάλα εγγυημένα τους χρηματικά αποθέματα. Το Υπουργείο Οικονομικών παραδέχεται πως η δήλωση είχε περισσότερο πολιτική διάσταση. Την ίδια στιγμή, γίνεται αισθητό το κόστος της διατραπεζικής αγοράς στην Ελλάδα, με αύξηση 0,5% στα επιχειρηματικά και 1% στα στεγαστικά δάνεια, ακόμη και σε εκείνα με σταθερό επιτόκιο. Ο πρόεδρος του ΕΒΕΑ διατυπώνει την άποψη πως η κρίση δεν οφείλεται αποκλειστικά στα δάνεια χαμηλής εξασφάλισης, αλλά γενικότερα στον τρόπο διακυβέρνησης των επιχειρήσεων και του τραπεζικού κλάδου,

αλλά και στην ίδια την πολιτική διακυβέρνηση της αμερικανικής πολιτείας των τελευταίων 15 ετών.

Λίγες ώρες μετά τη λήξη της ευρωπαϊκής συνόδου κορυφής η Hypo Real Estate, η δεύτερη μεγαλύτερη τράπεζα στεγαστικών δανείων της ευρωπαϊκής οικονομίας, ανακοινώνει ότι το σχέδιο διάσωσης της, ύψους 35 δισ. ευρώ κατέρρευσε, μετά την αποκάλυψη νέων ελλειμμάτων. Πέντε ευρωπαϊκές χώρες αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα προσπαθώντας να σώσουν τις μεγάλες ευρωπαϊκές τράπεζες, η Γερμανία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Ιταλία και η Ισλανδία. Στην Ιταλία κινδυνεύει η δεύτερη μεγαλύτερη τράπεζα της χώρας, η Unicredit, ενώ το άλλοτε εύρωστο κράτος της μακρινής Ισλανδίας κινδυνεύει με πτώχευση, λόγω της μεγάλης έκθεσης στα τοξικά ομόλογα. Τα χρέη των ισλανδικών τραπεζών υπολογίζονται στα 138,34 δισ. δολάρια, σε σύγκριση με τα 19,37 δισ. δολάρια στα οποία ανέρχεται το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Το νόμισμα της χώρας υποτιμάται και οι πληθωριστικές πιέσεις εντείνονται και η κυβέρνηση διαπραγματεύεται τη δανειοδότησή της από τη Ρωσία. Οι αναλυτές καταλήγουν στο συμπέρασμα πως η ΕΚΤ θα προβεί σε μείωση επιτοκίων. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από τη μείωση του επιτοκίου στην Αυστραλία -1%. Μετά την τροπή που πήραν τα πράγματα, η κα. Μέρκελ αναλαμβάνει την εγγύηση όλων των τραπεζικών καταθέσεων των πολιτών από το γερμανικό κράτος, κόστος που ανέρχεται στα 500 δισ. ευρώ, κίνηση στην οποία προχωράει και η Δανία. Αρχίζει πλέον να αναθεωρείται η κατεύθυνση της Ε.Ε. υπέρ ενός καθολικού σχεδίου αντιμετώπισης του προβλήματος προτού πάρει μεγαλύτερες διαστάσεις. Από την Ιταλία προτείνεται η δημιουργία ενός ευρωπαϊκού κοινοτικού εγγυητικού ταμείου που θα συγκεντρώνει το 3% του ΑΕΠ. Παράλληλα, πραγματοποιούνται συζητήσεις για την χαλάρωση των δημοσιονομικών κριτηρίων στην ευρωζώνη.

Στις 7 Οκτωβρίου, το Ecofin έθεσε ως ελάχιστο όριο εγγύησης τις 50.000 ευρώ ανά καταθετικό λογαριασμό. Μετά τη λήξη της συνόδου στο Λουξεμβούργο, ο Έλληνας υπουργός οικονομικών εγγυήθηκε καταθέσεις 100.000 ευρώ. Στις 8 Οκτωβρίου ανακοινώνεται μείωση του ευρωεπιτοκίου στο 3,75%, μεταβολή του επιτοκίου δανεισμού στην Αγγλία στο 4,5% και της Fed στο 1,5%. Ο Νικολά Σαρκοζί επιβεβαιώνει τη συγκρότηση ευρωπαϊκού κοινοτικού σχεδίου δράσης, την ίδια στιγμή που παγώνει η αγορά στην αυτοκινητοβιομηχανία της Γερμανίας και γίνονται μαζικές απολύσεις στη Σουηδία. Ο γενικός δείκτης στο Χρηματιστήριο Αθηνών πέφτει στις

2.512,01 μονάδες, σημειώνοντας απώλειες 4,31%, ενώ η Βρετανία τονώνει τις τράπεζές της με οικονομική ενίσχυση 50 δισεκατομμυρίων λιρών. Η κρίση αντικατοπτρίζεται και στους δείκτες της Ευρασίας.

Παρά την εφαρμογή του σχεδίου Πόλσον στην Αμερική, οι ανακατατάξεις στον τραπεζικό τομέα συνεχίστηκαν, όπως επίσης και η κατακόρυφη πτώση των χρηματιστηριακών δεικτών. Στην Ε.Ε. κατατέθηκαν τρεις προτάσεις. Η Γαλλία επέμεινε στην πρότασή της για συγκρότηση πανευρωπαϊκού ταμείου, ζητώντας την επιστροφή καταθέσεων στις γαλλικές τράπεζες, υποσχόμενος ο κ. Σαρκοζί αμνηστία ως προς την προέλευσή τους, με σκοπό την ενίσχυση της κεφαλαιακής επάρκειας με κάθε μέσο. Η Γερμανία επέμεινε στην πρόταση για αντιμετώπιση του προβλήματος σε κάθε χώρα σε εθνικό επίπεδο, ενώ ο πρωθυπουργός της Αγγλίας Γκόρντον Μπράουν, σε άρθρο του στον τύπο προλείανε το έδαφος για την πρόταση που θα ακολουθούσε.

Στις 13 Οκτωβρίου κατέθεσε σχέδιο καταγκιστικών κρατικοποιήσεων των μισών βρετανικών τραπεζών, εκμεταλλευόμενος τα μεγάλα κεφαλαιακά αποθέματα της χώρας του. Η κίνηση αυτή γέμισε με αισιοδοξία την Ευρώπη, με όλες τις χώρες να εξευρίσκουν τεράστιους κεφαλαιακούς πόρους, για την εγγύηση των αποθεμάτων και την αισιοδοξία των Ευρωπαίων επενδυτών να αναπτρώνεται. Αυτά τα απρόσμενα κεφαλαιακά αποθέματα προκάλεσαν την εύλογη απορία της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, καθώς πολλοί συνδύασαν το γεγονός αυτό με τις υποσχέσεις του κ. Σαρκοζί. Παράλληλα, κατατέθηκαν πολλές προτάσεις για περαιτέρω μείωση των επιτοκίων δανεισμού, κάτι που αναμένουν οι αναλυτές να γίνει αισθητό και στην Ελλάδα, ενώ πολλές ευρωπαϊκές χώρες συνδυάζουν το μέτρο με επιδόματα στους μισθούς για την τόνωση της αγοράς που έχει παγώσει. Οι ΗΠΑ προσανατολίζονται σε μια λύση παρόμοια με αυτή του Βρετανού πρωθυπουργού, την ίδια στιγμή που στην Αυστραλία άρχισαν να δημιουργούνται οικισμοί από τροχόσπιτα. Παρ' όλ' αυτά, η μείωση των επιτοκίων πιθανόν να οδηγήσει κάποια στιγμή σε «παγίδα ρευστότητας» και η Μεγάλη Βρετανία με τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής έχουν δικό τους νόμισμα και κατά συνέπεια υπάρχει η δυνατότητα και κεφαλαιακά αποθέματα.

Τα μέτρα αντιμετώπισης πάγιων προβλημάτων στην Ελλάδα εστιάζονται στη διασφάλιση της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών, με τη χορήγηση 28 δισ. ευρώ, εκ των οποίων τα 8 δισ. σε μορφή κρατικών ομολόγων, ενώ ορίζεται ως

κεφαλαιακή βάση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων ποσό μέχρι 5 δισ. ευρώ. Οι πρώτες ανακατατάξεις στην τραπεζική αγορά γίνονται αισθητές με τη συγχώνευση της Proton Bank με την Πειραιώς και κατά συνέχεια με την εξαγορά της Εμπορικής από τη Alpha Bank, την συγχώνευση Αγροτικής με Πειραιώς, την Εξαγορά μικρών χρηματοπιστωτικών από Πειραιώς και Εθνική, καθώς και την αποτυχία συγχώνευσης της Εθνικής με την Eurobank. Παρά την πτώση των επιτοκίων στη διατραπεζική αγορά από τη δράση της ΕΚΤ, οι ελληνικές τράπεζες αυξάνουν ισόποσα τα περιθώρια κέρδους στα επιτόκιά τους, με αποτέλεσμα να μη γίνεται αντιληπτή η ελάφρυνση στους πελάτες.

Τα οικονομικά ευρωπαϊκά ιδρύματα που επηρεάστηκαν περισσότερο από την κρίση αφορούσαν εκμετάλλευση ακινήτων (real estate), χωρίς να απουσιάζουν προβλήματα σε τραπεζικές ή ασφαλιστικές υπηρεσίες. Τα πραγματικά προβλήματα της κρίσης διαφάνηκαν στην ελληνική οικονομία, με την άνοδο των επιτοκίων και το συντηρητισμό του χρηματοπιστωτικού συστήματος να πλήττει δανειολήπτες, μικρομεσαίες επιχειρήσεις, την αγοραστική συμπεριφορά των καταναλωτών και λοιπές πτυχές της αγοράς, με άμεσο αντίκτυπο στην οικονομία.

2.2. Ιστορική Αναδρομή της ελληνικής Οικονομικής Κρίσης²

Το πραγματικό ετήσιο δημοσιονομικό έλλειμμα της τάξης του 15% για το 2009 σήμαινε ότι μέσα σε ένα χρόνο το δημόσιο χρέος αυξήθηκε από περίπου 110% σε πάνω από 125% ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Αυτό συνέβη διότι λόγω της διεθνούς οικονομικής κρίσης, αλλά και άλλων ιδιαιτεροτήτων της ελληνικής οικονομίας, υπήρχε στασιμότητα του ΑΕΠ και ύφεση ήδη από το 2008. Σύμφωνα με στοιχεία την Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, Της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Αρχής (Eurostat), της Κεντρικής Τράπεζας της Ελλάδος και της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στην Ελλάδα από το 2007 την χρονιά με την χρηματοπιστωτική κρίση στις Η.Π.Α. σταμάτησαν να δίδουν δάνεια σε

² Τα Θεμελιώδη Αίτια της Κατάρρευσης των Τραπεζών και των χρηματοπιστωτικών Αγορών, Gutenberg, 2010.

Έκθεση για την Χρηματιστηριακή Σταθερότητα, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Ιούλιος 2009.

Έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας για το Αμερικάνικο και Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Σύστημα, Ιούνιος 2010.

Έκθεση για την Χρηματιστηριακή Σταθερότητα, Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούλιος 2012.

Έκθεση της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών για το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα, Ιούνιος 2013.

όλες τις βαθμίδες. Ως εκ τούτου το ετήσιο έλλειμμα απλά προστίθεται στο χρέος. Ο παρανομαστής (το ΑΕΠ) ήταν πλέον στάσιμος και πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν μειούμενος ή με τάσεις συρρίκνωσης. Η τότε κυβέρνηση προσπάθησε να αποκρύψει τα δυσάρεστα αυτά δεδομένα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις διεθνείς χρηματαγορές. Η προσπάθεια αυτή ήταν ωστόσο μάταιη αφού υπήρχαν δημοσιευμένοι κι άλλοι δείκτες, όπως το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών, που απεικόνιζαν ξεκάθαρα την έκταση του προβλήματος.

Έχοντας διαμορφωθεί ένα δυσάρεστο κλίμα στο εξωτερικό για την ελληνική οικονομία ο πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής, που κυβερνούσε με μία μικρή πλειοψηφία 152 βουλευτών, εξαγγέλλει πρόωρες εκλογές για τις 4 Οκτωβρίου 2009 με πρόσχημα να υπάρχει κυβέρνηση ισχυρής πλειοψηφίας για να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση της χώρας δίχως να υποσκάπτει τις ενέργειες της το πολιτικό ασταθές κλίμα και η τυχόν εσωτερικές «μικροκομματικές» έριδες. Για την απόφασή του αυτή κατηγορήθηκε από τους αντιπάλους του, πως με τις εκλογές είχε σκοπό να αποδράσει από την πολύ δύσκολη κατάσταση που διαμορφωνόταν και να μεταβιβάσει το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα στην επόμενη κυβέρνηση. Τις εκλογές κέρδισε το ΠΑ.ΣΟ.Κ. με υποσχέσεις για αυξήσεις μισθών στα όρια του πληθωρισμού, άνοιγμα νέων θέσεων εργασίας υπό τα απειλητικά σύννεφα της ανεργίας και την διατήρηση όλων των εργατικών κεκτημένων για τους εργαζομένους συνοδευόμενες από την δήλωση «λεφτά υπάρχουν».

Υπουργός οικονομικών ανέλαβε ο Γεώργιος Παπακωνσταντίνου ο οποίος κλήθηκε να αντιμετωπίσει μία δραματική κατάσταση. Στις 20 Οκτωβρίου του 2009 ανακοίνωσε στο ECOFIN, το οποίο είναι το συμβούλιο των υπουργών οικονομικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ότι το έλλειμμα για το 2009 βρίσκεται στο 12,5% από 6% που το υπολόγιζε η προηγούμενη κυβέρνηση (τελικά το 2010 αναθεωρήθηκε στο 15,4%). Δύο μέρες μετά ο διεθνής οικονομικός οίκος αξιολόγησης Fitch υποβάθμισε την Ελλάδα από Α σε Α-. Αυτή η υποβάθμιση δήλωνε ότι η χρηματοπιστωτική της κατάσταση από πολύ καλή υποβαθμίζεται δίχως εμφανή σημάδια να μην μπορεί να ανταποκριθεί στην άμεσες χρηματοπιστωτικές της υποχρεώσεις, αλλά με την πιθανή αδυναμία να δανειστεί από τις διεθνείς αγορές, από την μη ύπαρξη βαριάς και πραγματικής οικονομίας και από την πιθανή πολιτική αστάθεια που θα ερχόταν.

Παρόλα αυτά η κυβέρνηση απέφυγε να προχωρήσει άμεσα σε λήψη μέτρων δημοσιονομικής εξυγίανσης, με σκοπό να καθησυχάσει τις αγορές. Στο επόμενο

διάστημα προχώρησε σε εφαρμογή προεκλογικών της υποσχέσεων, όπως η καταβολή του επιδόματος αλληλεγγύης σε κοινωνικές ομάδες με χαμηλό εισόδημα. Και κατά συνέπεια ο προϋπολογισμός για το 2010, που κατατέθηκε στη βουλή στις 20 Νοεμβρίου 2009, περιλάμβανε αυξήσεις, στα όρια του πληθωρισμού. Όμως, οι αυξήσεις αυτές ήταν μόνο σε χαμηλούς μισθούς και συντάξεις. Ο προϋπολογισμός περιείχε επίσης μέτρα μείωσης δαπανών με περιστολή κρατικής σπατάλης και περικοπές σε λειτουργικές δαπάνες ενώ υπολόγιζε αύξηση εσόδων, κυρίως μέσω της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής. Όμως, στον προϋπολογισμό δεν αναφερόταν με ποιο τρόπο θα μειωθούν οι δημόσιες σπατάλες, ούτε με ποιο τρόπο θα αντιμετωπισθεί η φοροδιαφυγή. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μην μπορεί το ελληνικό κράτος να ακολουθήσει τον προϋπολογισμό που η ίδια του πολιτική εξουσία τον συνέταξε.

Λίγο μετά την κατάθεση του προϋπολογισμού υπήρξε νέα αρνητική εξέλιξη που αφορούσε την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας. Στις 8 Δεκεμβρίου ο οίκος Fitch υποβάθμισε για δεύτερη φορά την ελληνική οικονομία στο επίπεδο BBB+. Με την σειρά του ο οίκος Standard and Poor's προχώρησε στις 16 Δεκεμβρίου σε υποβάθμιση της ελληνικής οικονομίας, κρίνοντας το πρόγραμμα της κυβέρνησης για τη δημοσιονομική εξυγίανση της χώρας ανεπαρκές. Ακολούθησε τρίτη υποβάθμιση της ελληνική οικονομίας, στις 23 Δεκεμβρίου, αυτή την φορά από τον οίκο Moody's. Σημαντική αναφορά σε αυτήν την πτυχή της ιστορικής αναδρομής είναι ότι τις αξιολογήσεις για την υποβάθμιση τις πραγματοποίησε και τις δυο φορές οι διεθνείς οίκος Fitch και έπειτα αξιολόγησαν οι υπόλοιποι. Επίσης, η διαβάθμιση είναι AAA, AA, A, BBB, BB,B,C, για την πιστοληπτική ικανότητα. Κατά συνέπεια η πρακτική αυτή οδήγησε την τάση για πιστοληπτική ανικανότητα της Ελλάδας ως χώρα.

Από τα μέσα Ιανουαρίου του 2010 ξεκίνησε μία συνεχής άνοδος των spreads, που αναφερόταν συχνά στον τύπο ως ράλι ή κούρσα των spreads. Στις 21 Ιανουαρίου του 2010 το spread των 10ετών ομολόγων ξεπέρασε τις 300 μονάδες και στη συνέχεια ακολούθησε έντονα αυξητική πορεία ξεπερνώντας ακόμα και τις 1000 μονάδες τον Απρίλιο του 2010. Αυτό ήταν αναμενόμενο με την πολιτική αστάθεια, την ανυπαρξία της πραγματικής οικονομίας (με τα ίδια η παρόμοια χαρακτηριστικά είναι οι οικονομίες της Ιταλίας, της Ισπανίας, της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας) και την αδυναμία άσκησης νομισματικής πολιτικής. Τα 10ετή ελληνικά ομόλογα του ελληνικού δημοσίου σχετίζονται με τα αντίστοιχα ομόλογα της Γερμανίας.

Στις 3 Μαΐου 2010, η Ελλάδα αιτήθηκε 80 δις € από τις υπόλοιπες 15 χώρες του Ευρώ και 30δις € από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Την αίτηση συνόδευαν 3 συνημμένα μνημόνια, τα οποία είναι τα εξής «Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής» (ΜΟΧΠ), «Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης» (ΤΜΣ) και «Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής» (ΣΠΟΠ). Υπογράφοντες για την ελληνική πλευρά ήταν ο Υπουργός Οικονομικών Γεώργιος Παπακωνσταντίνου και ο Πρόεδρος της Τράπεζας της Ελλάδος Γεώργιος Προβόπουλος. Στις 8 Μαΐου 2010 εγκρίθηκε η «Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης» ("Loan Facility Agreement") με τις χώρες του Ευρώ και ο «Διακανονισμός Χρηματοδότησης Αμέσου Ετοιμότητας" ("Stand-by Agreement") με το ΔΝΤ. Το σύνολο αυτών των συμφωνιών ονομάζεται συχνά για συντομία "Μνημόνιο". Στη συνέχεια σχηματίστηκε ομάδα εκπροσώπων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΕΕ), της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), γνωστή και ως "Τρόικα", η οποία ανά τρίμηνο αξιολογεί την πρόοδο του προγράμματος εφαρμογής των όρων του «Μνημονίου» (ΜΟΧΠ και ΣΠΟΠ) και αποφασίζει για την εκταμίευση της αντίστοιχης δόσης του δανείου.

Στα τέλη του Ιανουαρίου του 2010, ο πρωθυπουργός της χώρας βρισκόταν στο Νταβός της Ελβετίας για το ετήσιο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ. Στη διάρκεια του δέχτηκε έντονες πιέσεις από ξένους ηγέτες για άμεση λήψη μέτρων. Λίγο μετά την επιστροφή του από το Νταβός, στις 9 Φεβρουαρίου η κυβέρνηση ανακοίνωσε μέτρα για τον δημόσιο τομέα που περιλάμβαναν πάγωμα μισθών, περικοπές επιδομάτων, καθώς και 10%, περικοπές υπερωριών και οδοιοπορικών. Η ανακοίνωση προκάλεσε αντιδράσεις και μία πανελλαδική απεργία της ΑΔΕΔΥ στις 10 Φεβρουαρίου.

Στο επόμενο διάστημα άρχισε να αναφέρεται έντονα το ενδεχόμενο της χρεοκοπίας από εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες της οικονομίας και της πολιτικής. Για την αποφυγή του ενδεχομένου η κυβέρνηση έλαβε στις 3 Μαρτίου νέα σκληρά μέτρα. Τα οικονομικά μέτρα που λήφθηκαν ήταν η μείωση 30% στα δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα και αδειας, η μείωση 12% σε όλα τα επιδόματα του Δημοσίου, η μείωση 7% στις αποδοχές υπαλλήλων ΔΕΚΟ, ΟΤΑ, ΝΠΙΔ, η αύξηση ΦΠΑ από 4,5 στο 5%, από 9 στο 10%, από 19 στο 21%, η αύξηση 15% στον φόρο της βενζίνης, η επιβολή επιπλέον 10% έως 30% στους (ήδη υπάρχοντες) φόρους

εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων, η επαναφορά τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα αυτοκίνητα (είχαν καταργηθεί τον Σεπτέμβριο του 2003), ακόμα και στα μικρότερου κυβισμού και η επέκταση των τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα ακίνητα, ακόμα και στα μικρότερα. Τα μέτρα αυτά προκάλεσαν αντιδράσεις και έγιναν μεγάλες απεργίες και πορείες στις 5 και 11 Μαρτίου.

Η Ελλάδα δεν κατάφερε να βελτιώσει την θέση της στις διεθνείς αγορές παρά την λήψη των μέτρων, με αποτέλεσμα ενάμιση μήνα μετά να προσφύγει στην βοήθεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, που συγκρότησαν από κοινού μηχανισμό βοήθειας για την Ελλάδα. Η ανακοίνωση της προσφυγής στον μηχανισμό στήριξης έγινε στις 23 Απριλίου από τον πρωθυπουργό ο οποίος βρισκόταν εκείνη την ημέρα στο Καστελόριζο. Η Ελλάδα προχώρησε σε υπογραφή μνημονίου με το ΔΝΤ και την ΕΕ, για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν, προκειμένου να ενεργοποιηθεί ο μηχανισμός στήριξης. Τα μέτρα ανακοινώθηκαν από τον πρωθυπουργό την Κυριακή 2 Μαΐου και προέβλεπαν την αντικατάσταση του 13ου και 14ου μισθού των δημοσίων υπαλλήλων με επίδομα 500 Ευρώ σε όλους όσους έχουν αποδοχές μέχρι 3.000 Ευρώ και πλήρης κατάργησή των δύο μισθών για μεγαλύτερες αποδοχές, την αντικατάσταση 13ης και 14ης σύνταξης με επίδομα 800 Ευρώ για συντάξεις ως 2500 Ευρώ, την περαιτέρω περικοπή επιδομάτων 8% στα επιδόματα των δημοσίων υπαλλήλων και 3% στους υπαλλήλους των ΔΕΚΟ όπου δεν υπάρχουν επιδόματα., την αύξηση του υψηλού συντελεστή ΦΠΑ από 21% σε 23%, του μεσαίου από 10% σε 11% (από 1η Ιουλίου 2010) και από 11% σε 13% (από 1η Ιανουαρίου 2011) και αντίστοιχα του χαμηλού στο 6,5% (από 1η Ιανουαρίου 2011), την αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης σε καύσιμα, τσιγάρα και ποτά, την αύξηση στις αντικειμενικές τιμές ακινήτων και στην πρόσθεση ενός επιπλέον 10% στους φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.

Επίσης, το νομοσχέδιο προέβλεπε αλλαγές στα εργασιακά με αύξηση του ορίου απολύσεων και μείωση του κατώτατου μισθού. Επιπλέον, στο ασφαλιστικό προέβλεπε αύξηση στα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης των γυναικών στον δημόσιο τομέα στα 65 χρόνια έως το τέλος του 2013 με έναρξη το 2011. Την ανακοίνωση των μέτρων αυτών ακολούθησε πανελλαδική απεργία και ογκωδέστατη διαδήλωση στις 5 Μαΐου, στην οποία υπήρξε άγρια καταστολή από τις δυνάμεις τάξης και

σημειώθηκαν σοβαρότατα επεισόδια. Η μεγάλη διαδήλωση σκιάστηκε από τον θάνατο τριών ανθρώπων (ανάμεσά τους μία έγκυος εργαζόμενη) από πυρκαγιά που ξέσπασε στην τράπεζα Marfin επί της Σταδίου. Το μνημόνιο υπερψηφίστηκε επί της αρχής από τη βουλή την επόμενη μέρα, στις 6 Μαΐου. Υπέρ ψήφισαν 172 βουλευτές, από τον χώρο του ΠΑ.ΣΟ.Κ και του ΛΑ.Ο.Σ., αλλά και της Ντόρας Μπακογιάννη από τον χώρο της ΝΔ (η οποία όμως καταψήφισε τα μέτρα που αφορούσαν περικοπές και μειώσεις στην ψηφοφορία κατ' άρθρο και υπερψήφισε το πακέτο επί της αρχής και επί των διαρθρωτικών αλλαγών). Από την πλευρά του ΠΑΣΟΚ, διαφοροποιήθηκαν και δεν τα υπερψήφισαν τρεις βουλευτές. Οι οποίοι και διεγράφησαν αμέσως μετά τη λήξη της ψηφοφορίας από την κοινοβουλευτική ομάδα ήταν ο Γιάννης Δημαράς, η Σοφία Σακοράφα και ο Βασίλης Οικονόμου. Με αυτήν την πολιτική εξέλιξη το κυβερνών κόμμα απέμεινε πλέον με 157 βουλευτές.

Παρόλα αυτά, μετά την υπογραφή των μνημονίων και όλων των νομοσχεδίων, καθώς και της δανειακής σύμβασης, τέθηκε από πανεπιστημιακούς θέμα αντισυνταγματικότητας. Σύμφωνα με το συνταγματολόγο καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Γεωργίου Κασιμάτη, το Μνημόνιο περιλάμβανε σειρά αντισυνταγματικών διατάξεων, όπως αποτελούν η εξουσιοδότηση του Υπουργού Οικονομικών να υπογράψει εκ μέρους της Ελληνικής Δημοκρατίας χωρίς την έγκριση της Βουλής (κάτι τέτοιο προκύπτει από τους νόμους Ν.3845/2010 και Ν.3847/2010), η παραίτηση της Ελλάδας από κάθε ασυλία σε περίπτωση αδυναμίας αποπληρωμής αυτού του δανείου ή προηγούμενων δανείων, κ.ά.. Αυτό που κρίνει ο Γ. Κασιμάτης ως ουσιαστικά αντισυνταγματικό είναι η δανειακή σύμβαση και όχι το μνημόνιο, κυρίως γιατί υπογράφηκε έμμεσα χωρίς την έγκριση των 3/5 της ελληνικής Βουλής σε συνδυασμό με τους «λεόντειους» όρους που εισάγει εις βάρος της Ελλάδας. Το ίδιο το μνημόνιο, ακριβώς επειδή δεν αποτελεί διεθνή σύμβαση, κρίθηκε από το ΣΤΕ συνταγματικό. Οι παραπάνω θέσεις αμφισβητήθηκαν από το συνταγματολόγο καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Αντώνη Μανιτάκη.

Στις 12 Μαρτίου 2011 υπήρξε συμφωνία για μείωση του ποσοστού δανεισμού κατά 1 ποσοστιαία μονάδα και επιμήκυνση του χρόνου απόσβεσης στα 7.5 χρόνια. Στο επόμενο διάστημα που ακολούθησε την ψήφιση του τρίτου πακέτου μέτρων και της μεγάλης απεργίας της 5ης Μαΐου δεν υπήρξαν κάποιες άλλες σημαντικές συλλογικές αντιδράσεις. Η κυβέρνηση προανήγγειλε μέτρα που προκάλεσαν αντιδράσεις επαγγελματικών κλάδων, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και του

Φθινοπώρου. Σημαντικότερες περιπτώσεις ήταν οι αντιδράσεις των ιδιοκτητών φορτηγών για το άνοιγμα του επαγγέλματός τους, των ναυτεργατών για την κατάργηση του καμποτάζ, των υπαλλήλων των ΜΜΜ, για περικοπές στους μισθούς τους και των υπαλλήλων αρχαιολογικών χώρων για περικοπές θέσεων εργασίας.

Από το καλοκαίρι κίολας άρχισαν να φαίνονται οι συνέπειες των μέτρων. Η ανεργία και ο πληθωρισμός άρχισαν να εκτινάσσονται ενώ οι μικροεπιχειρήσεις έβλεπαν τον τζίρο τους συνεχώς να μειώνεται με αποτέλεσμα να οδηγούνται όλο και περισσότερες στο κλείσιμο, γεγονός που περιγραφόταν ως κύμα λουκέτων. Στις 9 Δεκεμβρίου 2010 η κυβέρνηση κατέθεσε στη βουλή το πολυνομοσχέδιο για τα εργασιακά και τις ΔΕΚΟ. Το νομοσχέδιο περιλάμβανε ρυθμίσεις για υπερίσχυση των επινευρησιακών συμβάσεων έναντι των κλαδικών, με μόνο περιορισμό το ύψος του βασικού μισθού της εθνικής συλλογικής σύμβασης. Θεσπίστηκε η δοκιμαστική περίοδος εργασίας με διάρκεια 12 μηνών, στο διάστημα των οποίων η σύμβαση μπορεί να καταγγελθεί χωρίς προειδοποίηση και χωρίς αποζημίωση απόλυσης. Επίσης το νομοσχέδιο έθετε πλαφόν τα 4.000 Ευρώ, στις μικτές αποδοχές των εργαζομένων στις ΔΕΚΟ και μείωση 10% σε αμοιβές που ξεπερνούν τα 1.800 Ευρώ. Το πολυνομοσχέδιο υπερψηφίστηκε στις 15 Δεκεμβρίου από τους βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος με εξαίρεση τον βουλευτή Βαγγέλη Παπαχρήστο, ο οποίος διεγράφη από την κοινοβουλευτική ομάδα του ΠΑΣΟΚ, η οποία απέμεινε πλέον με 156 βουλευτές. Το 2010 έκλεισε με το χρέος να αγγίζει το 142,8% του ΑΕΠ και το έλλειμμα στο 10,5%. Παράλληλα η οικονομία συρρικνώθηκε 4,5%

Το 2011 η δυσaréσκεια στην κοινωνία από την μεγάλη οικονομική ύφεση ήταν έντονη και άρχισε να εκφράζεται με αποδοκιμασίες πολιτικών που εμφανίζονταν σε δημόσιους χώρους, ακόμα και στο εξωτερικό. Η πραγματική οικονομία εξακολούθησε να επιδεινώνεται με συνέχιση του αποκαλούμενου κύματος λουκέτων στην αγορά και την ανεργία να συνεχίζει να καλπάζει φτάνοντας τον Μάρτιο σε ποσοστό 16,2%. Τον Μάιο, η συνεχιζόμενη δυσaréσκεια άρχισε να εκφράζεται με ένα νέο κίνημα διαμαρτυρίας που διοργανώθηκε μέσα από σελίδες κοινωνικής δικτύωσης και ονομάστηκε κίνημα των αγανακτισμένων. Επηρέαστηκε από το αντίστοιχο κίνημα που είχε ξεκινήσει λίγο καιρό πριν στην Ισπανία. Οι συμμετέχοντες ήταν ανεξάρτητοι πολίτες χωρίς κομματική ιδιότητα, που επιθυμούσαν την ύπαρξη κάποιου είδους δράσης, ενάντια στην συνεχιζόμενη επιδείνωση της ποιότητας ζωής. Οι πολίτες που συμμετείχαν διοργάνωναν

ογκώδεις διαδηλώσεις σχεδόν καθημερινά στις πλατείες των μεγαλύτερων πόλεων της Ελλάδας. Στα μέσα Ιουνίου ήρθαν στο φως στοιχεία που έδειχναν μεγάλη απόκλιση της ελληνικής οικονομίας από τους στόχους και σημαντική υστέρηση εσόδων. Στις 14 Ιουνίου ανεξαρτητοποιήθηκε ο βουλευτής του ΠΑΣΟΚ, Γιώργος Λιάνης, με αποτέλεσμα το κυβερνών κόμμα να απομείνει με 155 βουλευτές. Στις 15 Ιουνίου ξεκίνησε η συζήτηση στη βουλή για το Μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα. Στο εξωτερικό της βουλής υπήρξαν ογκώδεις διαδηλώσεις από το κίνημα των αγανακτισμένων και συνδικάτα που παρέμειναν μέχρι τις βραδινές ώρες. Στις 16 Ιουνίου παραιτήθηκαν δύο βουλευτές του ΠΑ.ΣΟ.Κ., οι Γιώργος Φλωρίδης και Έκτορας Νασιώκας. Την ίδια μέρα 21 βουλευτές του ΠΑ.ΣΟ.Κ. ζήτησαν σύγκληση της κοινοβουλευτικής ομάδας του κόμματος, η οποία κατέληξε σε απόφαση για ανασχηματισμό. Νέος υπουργός οικονομικών ανέλαβε ο Ευάγγελος Βενιζέλος. Επίσης ανέλαβε και αντιπρόεδρος της κυβέρνησης. Στις 29 Ιουνίου έγινε η ψηφοφορία στη βουλή για το μεσοπρόθεσμο, ενώ έξω από τη βουλή υπήρχαν ογκώδεις συγκεντρώσεις πολιτών και συνδικάτων. Στο κέντρο της Αθήνας υπήρχε μία πρωτοφανής συγκέντρωση αστυνομικών δυνάμεων. Δρόμοι είχαν αποκλειστεί ενώ μπροστά στη βουλή είχε στηθεί ένας μεταλλικός φράκτης για να εμποδίζει την διέλευση προς το χώρο αυτό. Η κατάσταση αυτή οδήγησε σε ξέσπασμα σοβαρών επεισοδίων με συγκρούσεις διαδηλωτών και δυνάμεων των ΜΑΤ που εφάρμοσαν άγρια καταστολή. Το μνημόνιο τελικά ψηφίστηκε από 155 βουλευτές (154 του ΠΑ.ΣΟ.Κ. και 1 της ΝΔ). Από το ΠΑ.ΣΟ.Κ. ψήφισε κατά μόνο ο Παναγιώτης Κουρουμπλής ενώ από τη ΝΔ ψήφισε υπέρ μόνο η Έλσα Παπαδημητρίου.

Το μεσοπρόθεσμο προβλέπει μία σειρά από μέτρα για τον περιορισμό των δαπανών και αύξησης των εσόδων. Περιορίζονται μισθολογικές και λειτουργικές δαπάνες και προστίθενται νέα φορολογικά μέτρα. Ιδρύεται οργανισμός Αποκρατικοποιήσεων (Ταμείο Δημόσιας Περιουσίας) με σκοπό την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας. Στόχος είναι έσοδα 50 δις από αποκρατικοποιήσεις. Στα φορολογικά μέτρα του μεσοπρόθεσμου περιλαμβάνονταν τα εξής, η αλλαγή φορολογικής κλίμακας με επιβάρυνση σε όλους όσους δηλώνουν εισόδημα πάνω από 8.000 Ευρώ, η έκτατη εισφορά για όλους όσους έχουν εισόδημα πάνω από 12.000 Ευρώ, η μετάβαση σε ανώτερη κλίμακα Φ.Π.Α. προϊόντων και υπηρεσιών εστίασης, η επιβολή κλιμακωτής αντικειμενικής δαπάνης κατοικίας, η επιβολή ετήσιου τέλους για τους ελεύθερους επαγγελματίες και τους επιτηδευματίες, η επιβολή ειδικής

εισφοράς αλληλεγγύης για την καταπολέμηση της ανεργίας ύψους 2%, η επιβολή Ειδικής Εισφοράς Συνταξιούχων Επικουρικής Ασφάλισης που θα παρακρατείται μηνιαία, η αύξηση του ποσοστού παρακράτησης ΛΑΦΚΑ σε όλες τις συντάξεις άνω των 1450 ευρώ, από 4% έως 10% που ίσχυε μέχρι τότε, σε 6% έως 14%.

Στα εργασιακά υπήρξαν επίσης σημαντικές αλλαγές, όπως είναι η θέσπιση μέτρου εργασιακής εφεδρείας για οργανισμούς που καταργούνται, όσοι θα προσλαμβάνονται χωρίς επαγγελματική εμπειρία θα αμείβονται με μισθό χαμηλότερο κατά 20% από το όριο της Εθνικής Συλλογικής Σύμβασης και η διάρκεια των συμβάσεων ορισμένου χρόνου πηγαίνει από τα 2 στα 3 χρόνια.

Μέσα στον Ιούλιο υπήρξε σύνοδος κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα χρέους της Ελλάδας αλλά και να εξευρεθούν τρόποι θωράκισης του Ευρώ απέναντι σε κερδοσκοπικές επιθέσεις. Η σύνοδος κορυφής κατέληξε την 21η Ιουλίου σε συμφωνία νέας δανειοδότησης της Ελλάδας. Η συμφωνία περιλάμβανε νέο δάνειο για την χώρα ύψους 158 δις Ευρώ. Από αυτά τα 109 δις θα προέλθουν από την ΕΕ και το ΔΝΤ (49 δις από αυτά είναι το υπόλοιπο από το πρώτο πακέτο διάσωσης), 37 δις από τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, ενώ άλλα 12 δις θα προέλθουν από την επαναγορά ομολόγων. Ακόμη προβλέπεται η επιμήκυνση από 15 έως και 30 χρόνια των ομολόγων που λήγουν από το άμεσο διάστημα έως το 2020. Μετά την ανακοίνωση της συμφωνίας οι οίκοι αξιολόγησης Fitch και Moody's υποβάθμισαν την Ελλάδα σε καθεστώς περιορισμένης χρεοκοπίας. Παρόλα αυτά η συμφωνία χαιρετίστηκε με αισιοδοξία στο εσωτερικό της χώρας, χαρακτηρίστηκε ιστορική και παρομοιάστηκε με το πακέτο Μάρσαλ της μεταπολεμικής περιόδου. Σύντομα όμως το κλίμα αισιοδοξίας μεταστράφηκε όταν παρουσιάστηκαν προβλήματα με κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έδειξαν απροθυμία να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα χωρίς εγγυήσεις. Η κυβέρνηση προχώρησε σε διμερή συμφωνία με τη Φινλανδία παρέχοντάς της εγγυήσεις για να συμμετάσχει στο δεύτερο δάνειο της Ελλάδας. Η συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών προκάλεσε άμεσα αντιδράσεις άλλων χωρών της Ευρωζώνης, όπως η Αυστρία, η Ολλανδία και η Σλοβακία που απαίτησαν αντίστοιχες συμφωνίες, άλλα και της Γερμανίας που παρενέβη για να θέσει άκυρη τη συμφωνία Ελλάδας-Φινλανδίας.

Στο τέλος Αυγούστου ανακοινώθηκε πως η οικονομία της Ελλάδας βρισκόταν εκτός στόχων, καθώς υπήρχε μεγάλη υστέρηση εσόδων και αύξηση δαπανών. Η κατάσταση αυτή σε σχέση με τους συνεχούς ελέγχους από τα κλιμάκια της

Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνές Νομισματικού Ταμείου οδήγησε στο να παρθούν νέα μέτρα αντιμετώπισης το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Τα οποία ήταν τα εξής, η διεύρυνση του μέτρου της εργασιακής εφεδρείας και σε οργανισμούς που δεν καταργούνται, ο νέος έκτακτος φόρος στις κατοικίες που θα καταβάλλεται μέσω του λογαριασμού της ΔΕΗ, περικοπή συντάξεων και μεγάλες περικοπές στο εφάπαξ, νέες περικοπές μισθών στο δημόσιο και εφαρμογή ενιαίου μισθολογίου, μείωση του αφορολόγητου ορίου από τις 8.000€ στις 5.000€ και άνοιγμα όλων των κλειστών επαγγελμάτων. Οι ανακοινώσεις και οι εξαγγελίες των νέων μέτρων οδήγησαν σε μία σειρά μεγάλων απεργιών, διαδηλώσεων και καταλήψεων σε δημόσιες υπηρεσίες και οργανισμούς. Στις 11 Οκτωβρίου, ανακοινώθηκε ότι η τράπεζα Proton Bank ζήτησε κεφαλαιακή ενίσχυση από την Ελληνική Κυβέρνηση και εντάχθηκε στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, όπου η απόφαση από το Υπουργείο Οικονομικών πάρθηκε έπειτα από απαίτηση της Τράπεζας της Ελλάδος.

Στις 6 Οκτωβρίου κατατέθηκε στη βουλή το πολυνομοσχέδιο για το νέο βαθμολόγιο-μισθολόγιο του δημοσίου, τις μειώσεις σε κύριες και επικουρικές συντάξεις, τις μειώσεις στο εφάπαξ, την νέα φορολογική κλίμακα και τις αλλαγές στα εργασιακά. Το πολυνομοσχέδιο ψηφίστηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο στις 20 Οκτωβρίου, με 154 ψήφους υπέρ κατ' αρχήν και 153 υπέρ σε όλα τα άρθρα, σε σύνολο 298. Κατά επί της αρχής και επί των άρθρων ψήφισαν 144, ενώ η βουλευτής του ΠΑ.ΣΟ.Κ. Λούκα Κατσέλη καταψήφισε μόνο το άρθρο 37 του νομοσχεδίου, με συνέπεια ανάμεσα στην ψηφοφορία και την ανακοίνωση του αποτελέσματος, με επιστολή του στον πρόεδρο της Βουλής ο Γιώργος Παπανδρέου να την θέσει εκτός της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΠΑ.ΣΟ.Κ..

Στις 23 Οκτωβρίου συγκλήθηκε έκτακτη σύνοδος κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης με στόχο την κατάρτιση ενός οριστικού σχεδίου αντιμετώπισης της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη. Η σύνοδος κατέληξε σε συμφωνία που ανακοινώθηκε τα ξημερώματα της 27ης Οκτωβρίου και απέβλεπε σε «κούρεμα» κατά 50% του ελληνικού χρέους και πρόσθετο πακέτο βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους 130 δις €. Με βάση την συμφωνία οι ιδιώτες θα αποδεχτούν σε εθελοντική βάση, μείωση της αξίας των ελληνικών ομολόγων που διαθέτουν κατά 50%. Η συμφωνία θα συνοδεύεται από πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής με διάρκεια μέχρι το 2021 και δημιουργία μηχανισμού μόνιμης εποπτείας της Ελλάδας για την συνεχή

παρακολούθηση της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων. Παράλληλα αποφασίστηκε η ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών με ποσό ύψους 30 δις € και αύξηση κατά ένα τρις € των κεφαλαίων του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας. Οι αποφάσεις της συνόδου κορυφής χαιρετίστηκαν θετικά από την κυβέρνηση ενώ αποδοκιμάστηκαν από όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης, τα οποία έκαναν λόγο για απόφαση ελεγχόμενης χρεοκοπίας της Ελλάδας. Έντονη ανησυχία εκφράστηκε στο εσωτερικό της χώρας για τις επιπτώσεις της συμφωνίας στην εισοδηματική πολιτική των επόμενων ετών, στο μέλλον των ελληνικών τραπεζών και των ασφαλιστικών ταμείων που είναι εκτεθειμένα σε ελληνικά ομόλογα. Επίσης, μετά από αυτό το χρηματοπιστωτικό γεγονός αναμενόταν κάποια αντίδραση από του διεθνής οίκους αξιολόγησης.

Την Δευτέρα 31 Οκτωβρίου ο πρωθυπουργός Γεώργιος Α. Παπανδρέου ανακοίνωσε την απόφαση του για διεξαγωγή δημοψηφίσματος με θέμα την νέα δανειακή σύμβαση. Η απόφαση αυτή προκάλεσε έντονες αντιδράσεις από τα κόμματα της αντιπολίτευσης, άλλα και στο εσωτερικό του κυβερνώντος κόμματος. Την επόμενη μέρα ανεξαρτητοποιήθηκε η βουλευτής του ΠΑ.ΣΟ.Κ. Μιλένα Αποστολάκη, εκφράζοντας την διαφωνία της στην απόφαση του πρωθυπουργού για το δημοψήφισμα. Οι εξελίξεις στην Ελλάδα υπήρξαν κύριο θέμα συζήτησης της συνόδου των G-20, στην οποία κλίθηκε και ο Έλληνας πρωθυπουργός. Στο περιθώριο της συνόδου υπήρξε συνάντηση της καγκελαρίου της Γερμανίας Άνγκελα Μέρκελ και του προέδρου της Γαλλίας Νικολά Σαρκοζί με τον πρωθυπουργό της Ελλάδας. Μετά το τέλος της συνάντησης οι Μέρκελ και Σαρκοζί ανακοίνωσαν πως από το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος θα κριθεί στην ουσία η παραμονή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη. Ανακοινώθηκε επίσης πως παγώνει η εκταμίευση της έκτης δόσης του παλαιότερου πακέτου διάσωσης μέχρι την διενέργεια του δημοψηφίσματος.

Την Πέμπτη 3 Νοεμβρίου ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός οικονομικών Ευάγγελος Βενιζέλος τάχθηκε κατά της διεξαγωγής δημοψηφίσματος, θεωρώντας ότι *«η θέση της Ελλάδας μέσα στο ευρώ είναι μια ιστορική κατάκτηση της χώρας που δεν μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση. Το κεκτημένο αυτό του ελληνικού λαού δεν μπορεί να εξαρτηθεί από την διεξαγωγή δημοψηφίσματος»*. Έχοντας παραιτηθεί από την ιδέα του δημοψηφίσματος, ο πρωθυπουργός κατάφερε στην ψηφοφορία της 4ης Νοεμβρίου να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από τη βουλή, με 153 ψήφους υπέρ (ψήφισε υπέρ και η Λούκα Κατσέλη, η οποία στη συνέχεια

επανεπενδύθηκε στο ΠΑ.ΣΟ.Κ.) και 145 ψήφους κατά. Την Κυριακή 6 Νοεμβρίου συναντήθηκε στο προεδρικό μέγαρο με τον πρόεδρο της αξιωματικής αντιπολίτευσης Αντώνη Σαμαρά, ενώπιον του Προέδρου της Δημοκρατίας. Στην συνάντηση υπήρξε συμφωνία μεταξύ των δύο πολιτικών αρχηγών για σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας. Ακολούθησαν τετραήμερες διαβουλεύσεις με συμμετοχή των κομματικών επιτελείων του ΠΑ.ΣΟ.Κ., της Νέας Δημοκρατίας και του ΛΑ.Ο.Σ., για την επιλογή του προσώπου που θα ηγηθεί στο νέο κυβερνητικό σχήμα. Οι διεργασίες ολοκληρώθηκαν την Πέμπτη 10 Νοεμβρίου οπότε επιλέχθηκε ο Λουκάς Παπαδήμος ως νέος πρωθυπουργός. Η νέα κυβέρνηση που ορκίστηκε την επόμενη μέρα περιλάμβανε έξι στελέχη από τη Νέα Δημοκρατία, τέσσερα από το ΛΑΟΣ, ενώ παρέμεναν σχεδόν όλα τα στελέχη της κυβέρνησης Παπανδρέου.

Την ίδια περίοδο η πραγματική οικονομία συνέχιζε να επιδεινώνεται με την ανεργία να καταγράφει νέο ρεκόρ κατά τον μήνα Αύγουστο φτάνοντας το 18,4%¹ και ακόμα υψηλότερα κατά τον μήνα Νοέμβριο όπου έφτασε, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, στο 20,9%. Η επιδείνωση της οικονομίας αποτυπώνεται στα όλο και συχνότερα περιστατικά υποσιτισμού μαθητών που παρουσιάζονταν σε σχολεία. Στα τέλη Ιανουαρίου του 2012 το υπουργείο παιδείας ανακοίνωσε πρόγραμμα συσσιτίων για μαθητές, για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Παρόλα αυτά όλες οι προσπάθειες για την αντιμετώπιση αποτελεσμάτων από τα μέτρα για την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας έγιναν με μια προχειρότητα η οποία τις περισσότερες φορές δημιούργησε καινούργια και πιο σοβαρά προβλήματα από αυτά που κλήθηκε να επιλύσει.

Τα νέα μέτρα που συνοδεύουν το μνημόνιο εγκρίθηκαν από την Κυβέρνηση στις 10 Φεβρουαρίου 2012 και περιλαμβάνουν την μείωση κατά 22% του κατώτατου μισθού σε όλα τα κλιμάκια του βασικού μισθού (από 751€ σε 586€) και 32% στους νεοεισερχόμενους μέχρι 25 ετών, την κατάργηση 150.000 θέσεων εργασίας από το δημόσιο τομέα έως το 2015, εκ των οποίων 15.000 μέσα στο 2012, τις ατομικές ή επιχειρησιακές συμβάσεις εργασίας αντί για τις κλαδικές και άρση μονιμότητας σε ΔΕΚΟ και υπό κρατικό έλεγχο τράπεζες, τις περικοπές συντάξεων, επιδομάτων, δαπανών υγείας, άμυνας, λειτουργιών του Κράτους και εκλογών, την κατάργηση των Οργανισμών Εργατικής Κατοικίας και Εστίας, την αύξηση αντικειμενικών αξιών και ενοποίηση φόρων στα ακίνητα, το πλήρες άνοιγμα 20 κλειστών επαγγελματιών, την

αύξηση των εισιτηρίων στις Αστικές Συγκοινωνίες και στον ΟΣΕ κατά 25% και το κλείσιμο 200 εφοριών, κατάργηση φοροαπαλλαγών και χαμηλού ΦΠΑ στα νησιά.

Τα νέα μέτρα που συνόδευαν το δεύτερο Μνημόνιο οδήγησαν σε παραίτηση στελεχών της Κυβέρνησης και αποχώρηση του ΛΑ.Ο.Σ. λίγες μέρες πριν την ψήφισή του. Το δεύτερο Μνημόνιο συζητήθηκε στη Βουλή στις 12 Φεβρουαρίου 2012 («Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας») και ψηφίστηκε τις πρώτες πρωινές ώρες της 13ης Φεβρουαρίου. Υπέρ ψήφισαν 199 βουλευτές, κατά 74 και 5 ψήφισαν παρών.

Στις 9 Μαρτίου ολοκληρώθηκε με επιτυχία το PSI. Η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα έφτασε το 95,7%. Για τα υπόλοιπα ομόλογα ύψους 8,5 δις δόθηκε παράταση μέχρι τις 20 Απριλίου. Η απόφαση της κυβέρνησης να συμπεριληφθούν ρήτρες συλλογικής δράσης (CACs) θεωρήθηκε πιστωτικό γεγονός από την ISDA και οδήγησε στην ενεργοποίηση των CDS ύψους 3,2 δις.

Στις 11 Απριλίου ο πρωθυπουργός Λουκάς Παπαδήμος ανακοίνωσε την ημερομηνία των εκλογών. Ημερομηνία διεξαγωγής τους ορίστηκε η 6η Μαΐου. Το αποτέλεσμα των εκλογών της 6ης Μαΐου οδήγησε σε ριζική αλλαγή του πολιτικού τοπίου. Τα ποσοστά των κομμάτων της συγκυβέρνησης συρρικνώθηκαν σημαντικά ενώ εντυπωσιακή υπήρξε η αύξηση των ποσοστών των κομμάτων που εξέφραζαν την εναντίωση τους στην κυβερνητική πολιτική. Από το κατακεραματισμένο πολιτικό σκηνικό δεν προέκυψε τελικά κυβέρνηση. Στις 16 Μαΐου ορίστηκε υπηρεσιακή κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Παναγιώτη Πικραμμένο και προκηρύχθηκαν νέες εκλογές για τις 17 Ιουνίου. Οι εκλογές της 17ης Ιουνίου ανέδειξαν την Νέα Δημοκρατία πρώτο κόμμα, χωρίς όμως αυτοδυναμία. Με την συνεργασία του ΠΑ.ΣΟ.Κ. και της ΔΗΜ.ΑΡ., επιτεύχθηκε σχηματισμός κυβέρνησης συνεργασίας με πρωθυπουργό τον Αντώνη Σαμαρά.

Οι διαπραγματεύσεις της κυβέρνησης με την τρόικα, οι οποίες ήταν μεγάλης και επίπονης διάρκειας, κατέληξαν στην κατάρτιση του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2013-2016. Το πολυνομοσχέδιο κατατέθηκε στη βουλή

στις 5 Νοεμβρίου, σε ένα άρθρο 216 σελίδων, με τη διαδικασία του κατεπείγοντος. Προέβλεπε μέτρα ύψους 18,9 δις Ευρώ, από τα οποία τα 9,4 δις αφορούν το έτος 2013. Υπερψηφίστηκε στις 7 Νοεμβρίου με 153 ψήφους από τις κοινοβουλευτικές ομάδες της ΝΔ και του ΠΑ.ΣΟ.Κ., στις οποίες υπήρξαν και βουλευτές που διαφοροποιήθηκαν.

Στο πακέτο μέτρων περιλαμβάνονταν μεταξύ άλλων την αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης κατά 2 έτη, από 1-1-2013, την μείωση στις συντάξεις από 5 έως και 15%, από τα 1.000 ευρώ και άνω, τις μειώσεις στο εφάπαξ έως 83%, την κατάργηση της καθολικότητας της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας, την κατάργηση των Δώρων Χριστουγέννων και Πάσχα, όπως και των επιδομάτων αδείας για τους δημοσίους υπαλλήλους και συνταξιούχους, την μείωση χρόνου προειδοποίησης για απολύσεις σε 4 αντί 6 μήνες, τις περικοπές στα ειδικά μισθολόγια, την ένταξη στο ενιαίο μισθολόγιο των εργαζομένων στις ΔΕΚΟ, την εφαρμογή διαθεσιμότητας ενός έτους, με μειωμένο μισθό σε μόνιμους υπαλλήλους του δημοσίου, οι θέσεις των οποίων καταργούνται, την κατάργηση των πολυάριθμων οικογενειακών επιδομάτων και αντικατάστασής τους από το ενιαίο επίδομα στήριξης τέκνων, την αύξηση φόρου στο υγραέριο κίνησης κατά 23 λεπτά, την εισαγωγή έκτακτης εισφοράς στα φωτοβολταϊκά και το αντίτιμο 25 ευρώ για εισαγωγή σε νοσοκομείο.

Στις 22 Δεκεμβρίου 2012 ψηφίστηκε ο προϋπολογισμός για το 2013, χωρίς διαρροές για την κυβέρνηση. Στις 28 Απριλίου 2013 ψηφίστηκε από τη βουλή το πολυνομοσχέδιο του Υπουργείου Οικονομικών που περιείχε σημαντικές αλλαγές σε μία σειρά επαγγελματικών κλάδων. Το πολυνομοσχέδιο υπερψηφίστηκε από 168 βουλευτές της κυβερνητικής πλειοψηφίας, άλλα και ανεξάρτητους. Αντιδράσεις για διατάξεις του πολυνομοσχεδίου σημειώθηκαν κυρίως στο χώρο της εκπαίδευσης που οδήγησαν την κυβέρνηση στην απόφαση της επιστράτευσης των εκπαιδευτικών. Αυτή υπήρξε η 4η επιστράτευση επαγγελματικού κλάδου τον τελευταίο χρόνο.

Στην συνέχεια το 2013 συνεχίστηκε αυτή η αδυσώπητη μάχη μεταξύ της κυβέρνησης και των εργαζομένων, καθώς και της κυβέρνησης – κράτος με του δανειστές. Από της αποφάσεις των προηγούμενων ετών και την παθητική τάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης οδηγήθηκε η ελληνική οικονομία σε αδιέξοδο και κατά συνέπεια σε νέα «αβάσταχτά» μέτρα για πολίτες και επιχειρήσεις. Πολλές από τις αλλαγές που ζητήθηκαν οι κυβέρνηση τα ενσωμάτωσε στα υπάρχουσα νομοσχέδια με

υπουργικές αποφάσεις και προεδρικά διατάγματα. Με συνέπεια να γίνονται νόμοι του κράτους σχέδια και προσχέδια εκ των «έξω» δίχως να έχουν εγκριθεί προηγουμένως από την Βουλή. Κατά συνέπεια σε πολλά από τα μέτρα του 2013 έγκειται ο κίνδυνος της αντισυνταγματικότητας.

Επίσης, μια άλλη σημαντική πτυχή του χρονικού της ελληνικής οικονομικής κρίσης 2009– 2013 αποτελεί η διάλυση του κυβερνητικού σχηματισμού υπό τα τρία κόμματα της ΝΔ, του ΠΑ.ΣΟ.Κ. και της ΔΗΜ.ΑΡ. με το τελευταίο κόμμα να αποχωρεί. Πολλοί υποστηρίζουν ότι αποχώρησε από το κυβερνητικό σχηματισμό για την πολιτική του επιβίωση, ενώ άλλοι υποστήριξαν ότι υπήρχαν αντιδράσεις από το ίδιο το κόμμα και υπήρχαν σημαντικές ιδεολογικές διαφορές της ΔΗΜ.ΑΡ. με τα άλλα δυο κόμματα. Όμως, στην συνέχεια δεν οδηγήθηκε σε αδιέξοδο η κυβέρνηση, απλά πραγματοποιήθηκε ανασχηματισμός με στελέχη μόνο από τα δυο κόμματα, καθώς και ότι θεσπίστηκε θέση του αντιπροέδρου της κυβέρνησεως. Αυτήν η θέση δόθηκε στο πρόεδρο του ΠΑ.ΣΟ.Κ.

Μια τελευταία πτυχή της ιστορικής αναδρομής της ελληνικής δημοσιονομικής κρίσης στην Ελλάδα του 2009 – 2013 αποτελεί ο κοινωνικό ρατσισμός. Δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ότι η Ελλάδα ήταν μια ρατσιστική χώρα ούτε ότι στην Ελλάδα δεν υπήρχαν φαινόμενα ρατσισμού. Τα κοινωνικά φαινόμενα ρατσισμού στην Ελλάδα έχουν εθνικό και θρησκευτικό χαρακτήρα κατά το πλείστον. Πλέον στην Ελλάδα αυξήθηκαν τα κρούσματα κοινωνικού αποκλεισμού και βίας σε αλλοδαπούς κατοίκους στην Ελλάδα, καθώς και ακραίες εκφράσεις και δράσεις έναντι σε θρησκευτικές μειονότητες. Πολλοί υποστηρίζουν ότι αυτή η έξαρση του κοινωνικού ρατσισμού υποθάλπεται ή τουλάχιστον αυξάνεται από τα πολιτικά κόμματα των άκρων. Από τα πολιτικά κόμματα των άκρων είτε εκπροσωπούνται στο ελληνικό κοινοβούλιο είτε όχι. Πάντως αυτά τα πολιτικά κόμματα εκφράζουν ένα σημαντικό ποσοστό του ελληνικού λαού. Ιδιαίτερα έχει παρατηρηθεί να αντιμετωπίζονται οι αλλοδαποί ως κάτοικοι χαμηλότερης αξίας και κατά συνέπεια οδηγούνται στο να ζουν σε γκέτο. Αυτό δημιουργεί ανισορροπίες στην ελληνική κοινωνία με μια δυναμική για μελλοντικές κοινωνικές αναταραχές. Επιπροσθέτως, όταν έναν οικονομικό ή πολιτικό μετανάστη δεν είσαι σε θέση ή δεν έχει τις υποδομές να τον αφομοίωσης θα οδηγηθεί να μην αποκοπεί από την χώρα προέλευσης και κατά συνέπεια θα στέλνει εμβάσματα στους συγγενείς του εκεί. Αυτό οικονομικά επιδεινώνει το ισοζύγιο πληρωμών.

Τέλος, πριν δοθεί η τελευταία δόση από την Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο υπάρχουν πιέσεις για σύναψη και υπογραφή άλλου «Μνημονίου» ή αλλιώς μεσοπρόθεσμου πλάνου. Αυτό δηλώνει ότι υπάρχει ανησυχία ως προς δύο θέματα από την «τρόικα». Τα ένα είναι ότι θεωρεί πως η Ελλάδα δεν έχει πραγματοποιήσει τις αναγκαίες διαρθρωτικές αλλαγές για να καταστεί η οικονομία της βιώσιμη και από την άλλη ότι πιθανόν η Ελλάδα θα μπορέσει να χρηματοδοτηθεί από την διεθνή αγορά λόγω της αναδιάρθρωσης και της ορθολογικής και αυτόνομης διαχείρισης του ορυκτού της πλούτου.

Κεφάλαιο Τρίτο: Αίτια της Σύγχρονης Οικονομικής Κρίσης στης Ελλάδα 2009– 2013

Στο παρόν κεφάλαιο θα πραγματοποιηθεί ανάλυση των αιτίων για την οικονομική κρίση στην Ελλάδα κατά τα έτη 2009 έως σήμερα(2013). Τα αίτια έχουν καταταχισθεί σε τέσσερα βασικά στοιχεία, τα οποία τα τρία είναι και πρωταρχικής σημασίας για την ομαλή και σωστή λειτουργία μιας οικονομίας. Οι πυλώνες δημιουργίας οικονομικών κρίσεων είναι το χρηματοπιστωτικό σύστημα, η πραγματική οικονομία, η διεθνής οικονομική και το αποτέλεσμα των οικονομικών κρίσεων «παγίδα ρευστότητας» που συναντάται στην ελληνική οικονομία και όχι «παγίδα επενδύσεων». Θα παρουσιαστούν μαζί με την θεωρητική ανάλυση αυτών των θεμάτων και διαγραμματική απεικόνιση με παρουσίαση κάποιων πινάκων. Η ανάλυση θα βασιστεί σε θεωρητικά και εμπειρικά ευρήματα με σκοπό την πλήρη ανάπτυξη αυτών των θεμάτων σε σχέση με την οικονομική κρίση στην Ελλάδα.

3.1 Χρηματοπιστωτικό Σύστημα και Οικονομική Κρίση³

Στην σύγχρονη κοινωνία όλα τα οικονομικά, πολιτισμικά, ακόμα και τα θρησκευτικά θέματα σχετίζονται με το χρήμα. Κατά συνέπεια είναι σημαντική σημασίας για μια κοινωνία το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Όμως, από χώρα σε χώρα διαφέρει ο δομή του αναλόγως το θρησκευτικό και πολιτισμικό υπόβαθρο της κοινωνίας αυτής. Παρόλα αυτά, στην σύγχρονη πραγματικότητα που έχει αναπτυχθεί ραγδαίως η διεθνής χρηματοπιστωτική πρακτική έχουν αναπτυχθεί θεωρίες για την αντιμετώπιση κρίσεων χρηματοπιστωτικού επιπέδου. Υπό την αιγίδα της Παγκόσμιας Τράπεζας λειτουργεί η «Επιτροπή της Βασιλείας» η οποία γνωμοδοτεί για θέματα χρηματοπιστωτικής πρακτικής. Εκδίδει διάφορες γνωμοδοτήσεις για ασφαλιστικά θέματα, για την επάρκεια των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, για μεθόδους

³ Παναγιώτη Γ. Κορλίρα, Νομισματική Θεωρία, Κεφ. 3, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα 2000.

Τα Θεμελιώδη Αίτια της Κατάρρευσης των Τραπεζών και των χρηματοπιστωτικών Αγορών, Gutenberg, 2010.

Έκθεση για την Χρηματοπιστωτική Σταθερότητα, Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούλιος 2012.

Έκθεση της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών για το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα, Ιούνιος 2013.

Νουριέλ Ρουμπινί & Στιβεν Μιμ, Οικονομία της Κρίσης – Μάθημα εκτάκτου ανάγκης για το μέλλον του χρήματος, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2010

αποτίμησης και λογιστικής πρακτικής στο τραπεζικό κλάδο και γενικά για οποιοδήποτε θέμα χρηματοπιστωτικής πρακτικής που πιθανόν να δημιουργεί ή να δημιουργήσει μελλοντικά πιθανά προβλήματα και ανατροπές.

Εν συνεχεία, θα πρέπει να αναφερθεί μια ανάλυση του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος, η οποία θα παρουσιάσει τις αδυναμίες, τις ιδιαιτερότητες και τις δυνατότητές του. Κάθε χρηματοπιστωτικό σύστημα έχει τις ιδιαιτερότητές του και τους δικούς του «φυσικούς» νόμους που τους διέπουν. Όμως, έχει κάποια χαρακτηριστικά που είναι κοινά. Ένα χρηματοπιστωτικό σύστημα αποτελείται από τα πιστωτικά ιδρύματα, τους θεσμικούς επενδυτές και από τις λοιπές μη τραπεζικές επιχειρήσεις. Τα πιστωτικά ιδρύματα κατανέμονται σε εγχώρια, σε υποκαταστήματα ξένων πιστωτικών ιδρυμάτων και στις συνεταιριστικές τράπεζες. Τα εγχώρια και ξένα πιστωτικά ιδρύματα διέπονται από τις αρχές της επιτροπής της Βασιλείας που έχουν ενσωματωθεί στο νομοθετικό πλαίσιο άσκησης εργασιών και της χώρας όπου εδρεύει το ξένο πιστωτικό ίδρυμα. Από την άλλη πλευρά, οι θεσμικοί επενδυτές αποτελούνται από ασφαλιστικές εταιρίες, φορείς κοινωνικής ασφάλισης κι οργανισμοί συλλογικών επενδύσεων. Ως οργανισμοί συλλογικών επενδύσεων θεωρούνται οι εταιρίες διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων, οι εταιρίες επενδύσεων χαρτοφυλακίου και οι εταιρίες επενδύσεων σε ακίνητη περιουσία. Οι λοιπές μη τραπεζικές επιχειρήσεις αποτελούνται από χρηματιστηριακές εταιρίες, εταιρίες χρηματοδοτικής μίσθωσης, εταιρίες πρακτόρευσης απαιτήσεων, εταιρίες παροχής πιστώσεων και εταιρίες κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών.

Τα πιστωτικά ιδρύματα εποπτεύονται από τους εκάστοτε φορείς, οι οποίοι εκτός της εποπτείας και αδειοδότησης πραγματοποιούν και την επεξεργασία των γνωμοδοτήσεων της Επιτροπής της Βασιλείας ώστε να γίνουν νομοθετήματα. Συνεπώς τα ξένα πιστωτικά ιδρύματα που έχουν υποκαταστήματα σε μια χώρα διέπονται από την νομοθεσία της χώρας που εδρεύουν και από της χώρας που ασκούν την εργασία. Σε γενικές γραμμές λειτουργίας τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα και τα υποκαταστήματα ξένων πιστωτικών ιδρυμάτων λειτουργούν κάτω από το ίδιο θεσμικό πλαίσιο. Συνέπεια των τελευταίων δεκαετιών και των εξελίξεων είναι η ανάπτυξη της διεθνής τραπεζικής, η οποία υποβοηθάει και στηρίζει το χρηματοπιστωτικό σύστημα σε τοπικό και διεθνή επίπεδο.

Οι συνεταιριστικές τράπεζες δραστηριοποιούνται τοπικά, απευθύνονται αποκλειστικά στα μέλη της, συμβάλλουν στις τοπικές αναπτυξιακές προσπάθειες και

προσφέρουν ολοκληρωμένα τραπεζικά προγράμματα και υπηρεσίες με φιλικότητα, ευελιξία, ταχύτητα και αποτελεσματικότητα. Σύμφωνα με τις τοπικές ιδιομορφίες και ανάγκες η συνεταιριστική πίστη έχει αποκτήσει τα παραπάνω χαρακτηριστικά και είναι σε θέση να παράγει χρηματοπιστωτικά εργαλεία που συμβάλλουν στην αναπτυξιακή πολιτική της κάθε περιφέρειας. Λειτουργούν αποκεντρωτικά και συνεπώς πιο αποτελεσματικά. Οι συνεταιριστικές τράπεζες παρεμβαίνουν συμπληρωματικά και βελτιωτικά στο τραπεζικό σύστημα. Διακρίνονται για την πελατοκεντρική τους αντίληψη, στηρίζουν και στηρίζονται από τις τοπικές παραγωγικές δυνάμεις και ενισχύουν την τοπική ανάπτυξη.

Στην ελληνική πραγματικότητα η εξέλιξη των ετών 2008 – 2009 στα πιστωτικά ιδρύματα έχουν παραμείνει στο ίδιο επίπεδο μεγέθους με 20 ιδρύματα και παρουσιάζουν αύξηση του κύκλου εργασιών των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων. Παρόλα αυτά τα ελληνικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα κατά τα έτη 2010 έως και σήμερα παρουσίασαν μείωση του κύκλου εργασιών τους και την τάση να εξαγοράζονται ή να συγχωνεύονται με σκοπό την εδραίωση τους και την βιωσιμότητά τους. Τα υποκαταστήματα των ξένων πιστωτικών ιδρυμάτων μειώθηκαν από 30 σε 29 με συνέπεια την μείωση του ενεργητικού τους κατά 2,98% και σε ποσοστό επί του συνόλου του ενεργητικού του χρηματοπιστωτικού συστήματος μειώθηκε κατά 0,06% . Σημαντικό στοιχείο αποτελεί ότι το υποκατάστημα ξένου πιστωτικού ιδρύματος που σταμάτησε ή διέκοψε τις εργασίες του στο ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα ήταν από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πολιτική σε ασταθείς χώρες με μεγάλα δημοσιονομικά προβλήματα και έντονες πιέσεις στην χρηματοδοτική πολιτική και εξυγίανσή της οδηγεί πολλές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στις αγορές της χώρας αυτής να διακόψουν τις εργασίες τους ή να συγχωνευτούν. Στην αγορά χρήματος οι αντιδράσεις σε ασταθείς οικονομίες ή εκτιμήσεις για τις οικονομίες αυτές είναι άμεσες.

Στην Ελλάδα οι συνεταιριστικές τράπεζες αναπτύχθηκαν τα τελευταία 20 χρόνια, όπου λειτουργούν 16 συνεταιριστικές τράπεζες με την μορφή Πιστωτικού Συνεταιρισμού όπως ορίζει ο νόμος 1667/ 86, με 213 καταστήματα, προσωπικό 1300 υπαλλήλους, 205000 μέλη και εκ των οποίων 158000 μελών είναι μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Ως όργανο εκπροσώπησης, υποστήριξης και ανάπτυξής τους αποτελεί η Ένωση Συνεταιριστικών Τραπεζών Ελλάδος ως προς τα όργανα της πολιτείας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης Συνεταιριστικών Τραπεζών (EACB) και στην Διεθνή Ένωση

Συνεταιριστικών Τραπεζών (ICBA). Στην Ελλάδα η συνεταιριστικές τράπεζες ίδρυσαν την Πανελλήνια Τράπεζα, η οποία λειτουργεί ως κεντρική τους τράπεζα με ρόλο κυρίως συντονιστικό. Σημαντική αναφορά αποτελεί ότι η DZ BANK, η κεντρική τράπεζα των συνεταιριστικών τραπεζών της Γερμανίας, συμμετέχει ως στρατηγικός επενδυτής σε ποσοστό 11,98% . Την πενταετία 2004 – 2008 η εξέλιξη των βασικών μεγεθών των συνεταιριστικών τραπεζών ήταν ανοδική. Το ενεργητικό σημείωσε μέσο όρο αύξησης 24,02%, οι χορηγήσεις 24,7%, οι καταθέσεις 23,38%, τα ίδια κεφάλαια 18,9% και τα κέρδη προ φόρων 16,24%. Επίσης από το 2008 στο 2009 παρ' ότι οι συνεταιριστικές τράπεζες ως αριθμητικό μέγεθος παρέμειναν ίδιες, το ενεργητικό αυξήθηκε από 3890 εκ € σε 4726 ποσοστό 21,5% και στο σύνολο του ενεργητικού του συστήματος αυξήθηκε σε ποσοστό 0.1 %. Διαφαίνεται μια προοπτική ανάπτυξης και εδραίωσης στην χρηματοπιστωτική αγορά, η οποία διασφαλίζει ανταγωνιστικότητα στην ανάπτυξη χρηματοπιστωτικών προϊόντων.

Οι θεσμικοί επενδυτές αποτελούνται από ασφαλιστικές εταιρίες, φορείς κοινωνικής ασφάλισης και οργανισμούς συλλογικών επενδύσεων. Οι ασφαλιστικές εταιρίες εποπτεύονται από τις αντίστοιχες θεσμοθετημένες ανεξάρτητες αρχές κάθε χώρας. Οι φορείς κοινωνικής ασφάλισης αντιπροσωπεύουν το κράτος και οι οργανισμοί συλλογικών επενδύσεων ενασχολούνται με κινητές αξίες και την προώθηση του διασυνοριακού εμπορίου. Οι οργανισμοί συλλογικών επενδύσεων διέπονται από την οδηγία 85/611/ ΕΟΚ της 20ής Δεκεμβρίου 1985. Οι οργανισμοί αυτοί έχουν συμβατική μορφή, όπως αμοιβαία κεφάλαια διαχειριζόμενα από εταιρεία διαχείρισης, ή καταστατική μορφή, όπως εταιρεία επενδύσεων. Επίσης, έχουν αποκλειστικό σκοπό τη συλλογική επένδυση κεφαλαίων που συγκεντρώνονται από το κοινό σε κινητές αξίες και άλλα ρευστά στοιχεία ενεργητικού, η λειτουργία τους βασίζεται στην αρχή κατανομής των κινδύνων ώστε να ελαχιστοποιείται ο συνολικός κίνδυνος της επένδυσης και τα μερίδια εξαγοράζονται ή εξοφλούνται με στοιχεία του ενεργητικού των οργανισμών αυτών. Επιπροσθέτως οι οργανισμοί συλλογικών επενδύσεων για να ασκούν την δραστηριότητα τους πρέπει να έχουν άδεια των αρμόδιων αρχών του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένοι ή του κράτους μέλους καταγωγής. Το κάθε κράτος μέλος έχει καθορίσει τους εποπτικούς κανόνες σύμφωνα με την εναρμόνισή του στις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Επιτροπής της Βασιλείας.

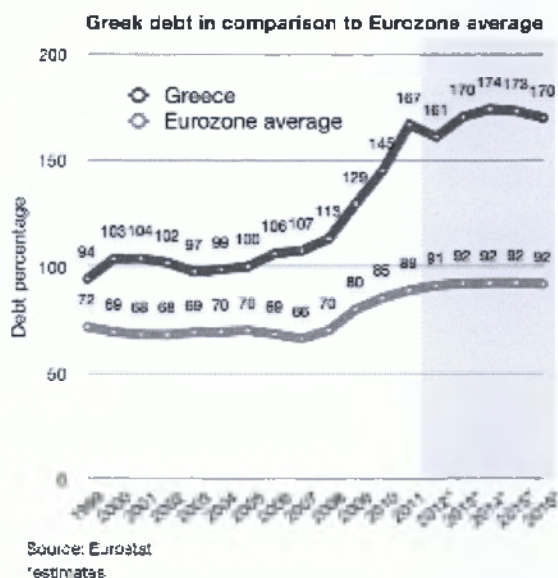
Σε γενικές γραμμές η νομοθεσία που διέπουν τους οργανισμούς αυτούς δεν έχουν μεγάλες και σημαντικές διαφορές σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Για να αδειοδοτηθούν οι εταιρίες διαχείρισης θα πρέπει να έχουν αρχικό ποσό κεφαλαίου 125000 € για τις εταιρίες διαχείρισης και 300000 € για τις εταιρίες επενδύσεων, να καταθέσουν το πρόγραμμα δραστηριότητας, την ταυτότητα των ιθυνόντων που πληρούν τους όρους περί εντιμότητας και εμπειρίας, καθώς και τα στοιχεία με τις στενές σχέσεις που ενδέχεται να υπάρχουν μεταξύ των εταιριών αυτών και φυσικών ή νομικών προσώπων. Οι αποφάσεις σχετικά με την άδεια προς τους οργανισμούς συλλογικών επενδύσεων λαμβάνεται από τις αρμόδιες αρχές εντός έξι μηνών από την υποβολή της αίτησης. Οι επενδύσεις των οργανισμών αυτών μπορούν να αποτελούνται από κινητές αξίες και μέσα της χρηματαγοράς που έχουν εισαχθεί ή αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης στην εθνική ή άλλου κράτους μέλους την Ευρωπαϊκής Ένωσης επίσημη αγορά, μερίδια των εγκεκριμένων σύμφωνα με τις αντίστοιχες οδηγίες για τους οργανισμούς συλλογικών επενδύσεων, καταθέσεις σε πιστωτικό ίδρυμα που εξοφλούνται εντός δώδεκα μηνών, παράγωγα χρηματοπιστωτικά μέσα και άλλα μέσα της χρηματαγοράς. Οι επενδύσεις αυτές δε θα υπερβαίνουν το 5% στοιχείων του ενεργητικού σε κινητές αξίες ή σε μέσα της χρηματαγοράς που εκδίδει ο ίδιος φορέας και το 20% στοιχείων ενεργητικού σε καταθέσεις που έχουν γίνει στον ίδιο φορέα.

Οι λοιπές μη τραπεζικές επιχειρήσεις του χρηματοπιστωτικού συστήματος είναι οι χρηματιστηριακές εταιρίες, οι εταιρίες χρηματοδοτικής μίσθωσης, οι εταιρίες πρακτόρευσης απαιτήσεων, οι εταιρίες παροχής πιστώσεων και οι εταιρίες κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών. Παρ' ότι αυτός ο κλάδος του χρηματοπιστωτικού συστήματος μειώθηκε αυξήθηκε το ενεργητικό. Οι χρηματιστηριακές εταιρίες μειώθηκαν και μειώθηκε το ενεργητικό τους. Οι εταιρίες χρηματοδοτικής μίσθωσης μειώθηκαν, ενώ το ενεργητικό τους παρέμεινε στα ίδια επίπεδα με ελάχιστες ανοδικές τάσεις. Οι εταιρίες πρακτόρευσης απαιτήσεων παρέμειναν σε αριθμό ίδιες και το ενεργητικό αυξήθηκε. Οι εταιρίες παροχής πιστώσεων και οι εταιρίες κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών σε αριθμό παρέμειναν ίδιες και το ενεργητικό αυξήθηκε ελάχιστα.

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι το χρηματοπιστωτικό σύστημα στην Ελλάδα μέχρι και το 2009 παρέμεινε σε καλά επίπεδα δίχως να παρουσιάζει προβλήματα ρευστότητας ή βιωσιμότητας. Όμως, ο συνδυασμός της δημοσιονομικής

κρίσης στην Ελλάδα και της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης οδήγησε σε έλλειψη χρηματοδότησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Αυξήθηκαν τα δάνεια που δεν ικανοποιούνταν με αποτέλεσμα να παρακρατούν περισσότερα αποθεματικά τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και να μην παρέχουν επιχειρηματικά δάνεια. Αυτό δημιούργησε στασιμότητα στην ανάπτυξη και γενικά στον επιχειρηματικό κλάδο με αποτέλεσμα να μην είναι εφικτή η βιωσιμότητα της ελληνικής οικονομίας.

Στο παρακάτω σχήμα παρουσιάζεται η μεταβολή της Ελλάδας σε σχέση με το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κατά συνέπεια την επιδείνωση της δημοσιονομικής κατάστασης της Ελλάδας. Από την άλλη πλευρά τα ελληνικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα δεν υποβαθμίστηκαν στην πιστοληπτική τους ικανότητα, αλλά υποβαθμίστηκε η οικονομία της Ελλάδας που συμπιέστηκε το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Συνεπώς, το χρηματοπιστωτικό σύστημα μπήκε σε τροχιά κρίσης μετά από δυο χρόνια της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης λόγω της συσχέτισής του με την δημοσιονομική πολιτική και την πραγματική οικονομία.

Εν συνεχεία της εκτίναξης του δημόσιου χρέους, της αδυναμίας δανεισμού του ελληνικού κράτους και της ελεγχόμενης χρεοκοπίας που πραγματοποιήθηκε με το «κούρεμα» των ελληνικών ομολόγων δημιουργήθηκαν αναταράξεις σε όλο το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα διακατείχε ελληνικά ομόλογα και ως πιστωτικά ιδρύματα και ως θεσμικοί επενδυτές. Επομένως, τα είδη υπάρχον χρηματοπιστωτικά ιδρύματα για να είναι σε θέση να ανταπεξέλθουν και να τηρούν τις προδιαγραφές της Βασιλείας II και Βασιλείας III έπρεπε να δημιουργήσουν μεγάλους και βιώσιμους οργανισμούς, είτε με συγχωνεύσεις, είτε με

εξαγορές. Από αυτήν την πρακτική έχουν δημιουργηθεί αυτήν την στιγμή τέσσερις μεγάλοι χρηματοπιστωτικοί όμιλοι. Στον ένα ηγείται η Alpha Bank, στον άλλον η Εθνική. Στον τρίτο πόλο είναι η Πειραιώς, η οποία έχει συγχωνευτεί με την Αγροτική αλλά έχει αφομοιώσει και όλες τις ζημιωμένες τράπεζες των κυπριακών συμφερόντων και την Proton Bank. Τέλος, ο τέταρτος πόλος δεν έχει δημιουργηθεί αυτήν τη στιγμή, αλλά μετά την αποτυχία συγχώνευσης της Εθνικής με την Eurobank, η τελευταία για την βιωσιμότητα της θα πρέπει να συγχωνευτεί με μια άλλη τράπεζα, όπως το ταχυδρομικό ταμιευτήριο ή να εξαγοραστεί από διεθνή χρηματοπιστωτικό όμιλο.

Συμπερασματικά, το χρηματοπιστωτικό σύστημα στην Ελλάδα βρίσκεται σε κρίση και δεν είναι σε θέση να αποτελέσει μοχλός ανάπτυξης. Αυτό οδηγεί προβλήματα στην βιωσιμότητα του χρέους, αφού κάθε χρόνια συρρικνώνεται το ΑΕΠ. Κατά συνέπεια με διαρθρωτικές αλλαγές στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και με την ύπαρξη μεγάλων και λίγων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων είναι πιθανή μια βιωσιμότητα του συστήματος και κατά συνέπεια μια προοπτική ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

3.2 Πραγματική Οικονομία και Οικονομική Κρίση⁴

Η βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '80, βρίσκεται στο επίκεντρο του διαλόγου για την οικονομική πολιτική στην Ευρώπη. ωστόσο, ακόμη και σήμερα, οι μακροοικονομικές εξελίξεις στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE) χαρακτηρίζονται από σημαντικές δημοσιονομικές ανισορροπίες, οι οποίες συχνά εγείρουν ερωτήματα για τη βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών στις χώρες της ONE. Αυτό αντανακλάται στην αυξημένη μεταβλητότητα στις αγορές κυβερνητικών ομολόγων και στη σημαντική διεύρυνση του περιθωρίου απόδοσης, σε όλες τις διάρκειες, των ομολόγων πολλών κρατών μελών της ONE σε σύγκριση με τους αντίστοιχους γερμανικούς τίτλους. Σε θεωρητικό επίπεδο, η συνθήκη για τη βιωσιμότητα του δημόσιου χρέους βασίζεται στον διαχρονικό εισοδηματικό περιορισμό της κυβέρνησης (Intertemporal

⁴ Jacques Attoli, Παγκόσμια Κατάρρευση σε 10 Χρόνια;- Δημόσιο χρέος η τελευταία ευκαιρία, Παπαδόπουλος, 2011, Αθήνα.

Μακροοικονομική Θεωρία, N. G. Mankiw, Gutenberg, 2002.

Μακροοικονομική, P. Krugman, R. Wells, Επίκεντρο, 2009.

Budget Constraint, IBC), ο οποίος αποκλείει τη δυνατότητα η κυβέρνηση να υιοθετήσει ως μακροπρόθεσμη πολιτική, ένα καθεστώς μερικής αναχρηματοδότησης του χρέους και επομένως, να μην αποπληρώσει τους δανειστές της.

Επομένως, η βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών εξαρτάται άμεσα από την άσκηση κατάλληλης δημοσιονομικής πολιτικής, η οποία επιδρά και στις προσδοκίες των δανειστών για την εξέλιξη των δημοσιονομικών μεγεθών. συγκεκριμένα, υπό συνθήκες αβεβαιότητας, οι κυβερνήσεις θα πρέπει να πραγματοποιούν πρωτογενή πλεονάσματα, τουλάχιστον σε κάποιες περιόδους, προκειμένου να ελέγχεται η δυναμική του χρέους. Αυτό αποτελεί ικανή συνθήκη (sufficient condition) για τη μακροπρόθεσμη διατηρησιμότητα του δημόσιου χρέους και μπορεί να εξεταστεί εμπειρικά.

Επιπρόσθετα, οι προσδοκίες των δανειστών, ή αλλιώς «των αγορών», για την πορεία των δημοσίων οικονομικών αποτελούν σημαντική συνιστώσα για την απρόσκοπτη αναχρηματοδότηση του δημόσιου χρέους των χωρών. Παράλληλα, αυτή η αλληλεπίδραση βρίσκεται και στο επίκεντρο των τρεχουσών οικονομικών εξελίξεων στην ΟΝΕ. Για παράδειγμα, αστάθεια και μεταβλητότητα στις αγορές κρατικών τίτλων, καθώς και σημαντική διεύρυνση των περιθωρίων απόδοσης των τίτλων αυτών ενδεχομένως να σηματοδοτεί προσδοκίες των επενδυτών για δημοσιονομικό εκτροχιασμό και επομένως, υψηλότερο επενδυτικό ρίσκο. Συνεπώς, το κόστος δανεισμού της κυβέρνησης βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τις προσδοκίες των επενδυτών για την πορεία του δημόσιου χρέους και την ουσιαστική ικανότητα των κυβερνήσεων για την αποπληρωμή του.

Οι εξελίξεις στον ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης, καθώς και οι δημοσιονομικές εξελίξεις αποτελούν βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν τις προσδοκίες των αγορών. Η αλληλεπίδραση, ωστόσο, χρηματοπιστωτικών αγορών και δημοσιονομικής πολιτικής μπορεί να λάβει και μια πρόσθετη, αντίθετη κατεύθυνση. Οι αγορές δύνανται να επηρεάσουν άμεσα την άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής μέσω του επιτοκίου δανεισμού του δημόσιου χρέους. Το επιτόκιο δανεισμού αποτυπώνει τον αναλαμβανόμενο επενδυτικό κίνδυνο και αντανάκλα την έως τώρα πορεία των δημοσιονομικών μεγεθών, αλλά κυρίως ενσωματώνει τις προσδοκίες για την εξέλιξη των δημοσίων οικονομικών των χωρών. Επομένως, η ύπαρξη σημαντικών δημοσιονομικών ανισορροπιών θα αποτυπωθεί στα υψηλότερα επιτόκια δανεισμού, τα οποία δυσχεραίνουν την αποπληρωμή του χρέους και επηρεάζουν

τελικώς τη βιωσιμότητά του. Επιπλέον, οι αγορές δύνανται να επηρεάσουν έμμεσα την εξέλιξη του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) μέσω των επιπτώσεων των Κεϋνσιανών «animal spirits» στην οικονομία.

Η έλλειψη εμπιστοσύνης στις υφιστάμενες πολιτικές μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές διακυμάνσεις του οικονομικού κύκλου, μέσω της αστάθειας στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και της μεταβλητότητας στην αξία των περιουσιακών στοιχείων, δυσχεραίνοντας την υλοποίηση πολιτικών σταθεροποίησης του λόγου του χρέους ως προς το ΑΕΠ. Με άλλα λόγια, οι αντιλήψεις των χρηματοπιστωτικών αγορών για την πορεία των δημοσίων οικονομικών, αλλά και για τις υιοθετούμενες πολιτικές, είναι καίριες για τη θέληση διακράτησης κρατικών ομολογιακών τίτλων και συνεπώς, για την απρόσκοπτη αναχρηματοδότηση του δημόσιου χρέους. Είναι εύλογο, επομένως, να αναμένει κανείς αντίδραση της δημοσιονομικής πολιτικής στις προσδοκίες των αγορών.

Κατά συνέπεια της παραπάνω ανάλυσης, η δημοσιονομική πολιτική και το χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι άρρητα συνδεδεμένο. Όμως, στην ελληνική πραγματικότητα υπάρχει μια ιδιαιτερότητα η οποία επηρεάζει και τους δυο παραπάνω παράγοντες δημιουργίας και ανάπτυξης οικονομικών κρίσεων και είναι η πραγματική οικονομία. Η πραγματική οικονομία στην Ελλάδα αποτελείται κατά το πλείστον από εταιρείες παροχής υπηρεσιών και τον κατασκευαστικό κλάδο. Κατά συνέπεια η οικονομία βασιζόταν και βασίζεται στον τριτογενή τομέα της οικονομίας. Στον τριτογενή τομέα της οικονομίας υπάγονται τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ο τουρισμός, η ναυτιλία και άλλες επιχειρήσεις εμπορικού ή παροχής υπηρεσιών δραστηριοτήτων.

Επομένως, από την παραπάνω παρουσίαση διαφαίνεται ότι η Ελλάδα δεν έχει οικονομία βασισμένη στην μεταποίηση. Υπάρχει ένας πρωτογενής τομέας παραγωγής με σχεδόν ανύπαρκτο δευτερογενή τομέα παραγωγής. Για παράδειγμα, πολλά από τα αγροτικά προϊόντα εξάγονται μεταποιούνται στο εξωτερικό και εισάγονται στην Ελλάδα ως μεταποιημένο προϊόν. Με αυτήν την πρακτική δημιουργείται έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών και εν συνεχεία αδυναμία άντλησης χρημάτων από τις διεθνείς αγορές. Επιπροσθέτως, ο κατασκευαστικός κλάδος παρουσίαζε κέρδη και ανάπτυξη λόγω δυο σημαντικών παραμέτρων. Πρώτα απ' όλα, το ελληνικό κράτος σε συγχρηματοδότηση από ευρωπαϊκά κονδύλια ή ιδιωτών και λόγω της Ολυμπιάδας

του 2004 πραγματοποιούσε επενδύσεις σε λιμάνια, αεροδρόμια, οδικού άξονες και γενικά σε μεγάλα κατασκευαστικά έργα. Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με την χρηματοπιστωτική αγορά όπου οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί της Ελλάδας και των διεθνών οίκων παρείχαν στους πολίτες κατασκευαστικά δάνεια , καθώς και καταναλωτικά, υψηλού ρίσκου.

Κατά συνέπεια της ανάλυσης για τα δημοσιονομικά και την πραγματική οικονομία διαφαίνεται ότι ο τουρισμός και η ναυτιλία επλήγησαν πρώτα απ' όλα από την διεθνής οικονομική , η οποία θα αναλυθεί στην αμέσως επόμενη ενότητα, και εν συνεχεία από την μείωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ). Το ΑΕΠ μειώθηκε για δυο λόγους οι οποίοι είναι η δημοσιονομική πρακτική που επιβλήθηκε από την «τρίκα» και από την μη χρηματοδότηση της αγοράς είτε από το χρηματοπιστωτικό σύστημα είτε από τις κρατικές δαπάνες. Επομένως, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις συντηρούνταν από τους μισθωτούς και ιδιαίτερα από τους δημόσιους υπαλλήλους οι οποίοι είχαν την βεβαιότητα του μισθού είτε ήταν μεγάλος είτε ήταν μικρός.

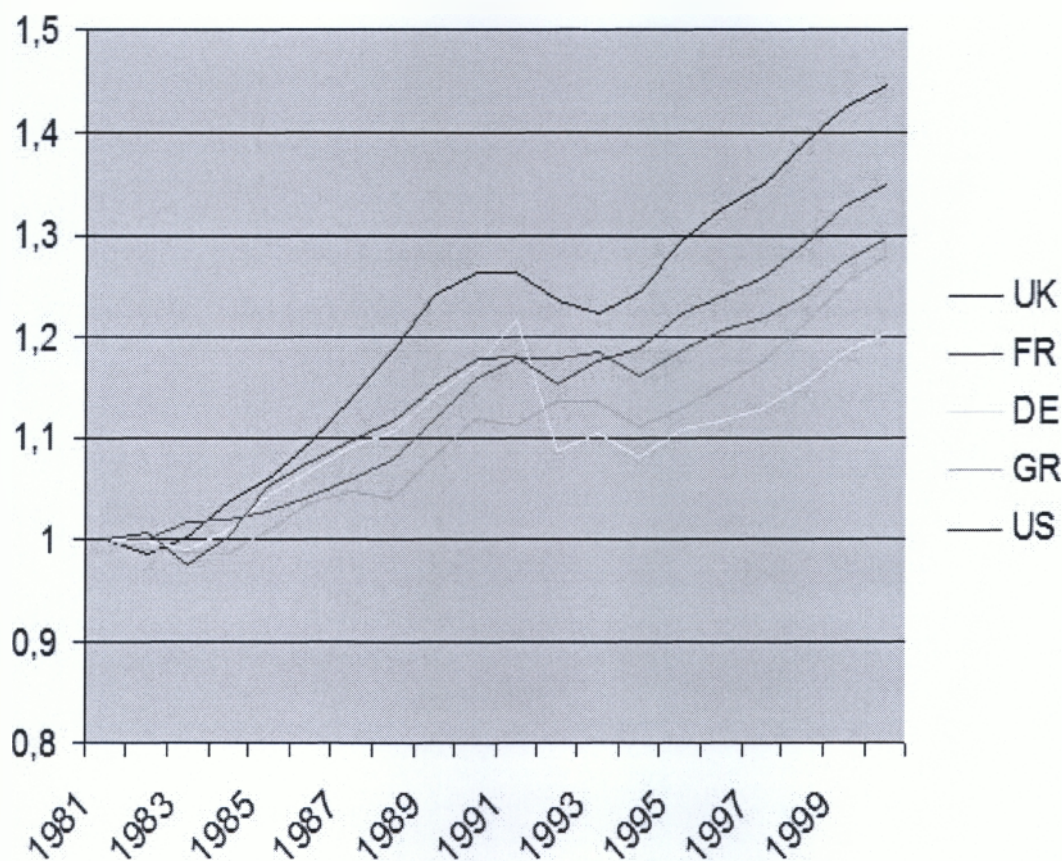
Ιστορία του ελληνικού χρέους και των ελλειμμάτων(1999-σήμερα)

Πηγή: Eurostat

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Δημόσιο χρέος (δισ €)	118.6	141.0	151.9	159.2	168.0	183.2	195.4	224.2	239.3	263.3	299.7	329.5	355.7	344.6	347.6	349.3
ποσοστό του ΑΕΠ (%)	94.9	104.4	104.7	102.6	98.3	99.8	101.2	107.5	107.2	112.9	129.7	148.3	170.6	176.7	188.4	188.9
Ανάπτυξη (%)	3.4	4.5	4.2	3.4	5.9	4.4	2.3	5.5	3.5	-0.2	-3.1	-4.9	-7.1	-6.0	-4.2	0.6
Έλλειμμα (% GDP)	3.1	3.7	4.5	4.8	5.7	7.6	5.5	5.7	6.5	9.8	15.6	10.7	9.4	6.8	5.5	4.6

Η αγορά και το ΑΕΠ, όμως, δεν παρουσίασαν προβλήματα μόνο από την έλλειψη κρατικών δαπανών και χρηματοδότησης, αλλά και από τις φορολογικές αλλαγές, οι οποίες μέσα στα τέσσερα χρόνια κρίσης έχουν κατατεθεί από τις κυβερνήσεις και ψηφισθεί στην Βουλή τέσσερα φορολογικά νομοσχέδια. Αυτά τα φορολογικά νομοσχέδια δημιούργησαν επενδυτική αστάθεια και στις είδη υπάρχουσες εταιρείες μεγαλύτερο κόστος, το οποίο ζήτησαν και καλύφθηκε από την

μείωση του εργατικού κόστους. Όμως, όταν μειώνεται η εργατική αμοιβή, τότε μειώνεται και η αγοραστική δύναμη. Αυτό έχει ως συνέπεια να διατηρείται το επίπεδο παραγωγής, αλλά να μην είναι εφικτή η πώληση και διάθεση του προϊόντος. Κατά συνέπεια μακροπρόθεσμα οι βιομηχανίες ή οι εμπορικές εταιρείες θα μειώσουν την παραγωγή ή την εισαγωγή με συνέπεια την μείωση του εργατικού δυναμικού. Αυτό από την πλευρά του οδηγεί σε ανεργία και αδυναμία στην αγορά προϊόντων και πιθανόν άμεσο κλείσιμο των μικρών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Για αυτόν το λόγο στην συνέχεια παρουσιάζεται γράφημα του ΑΕΠ για την Ελλάδα, την Μεγάλη Βρετανία, την Γαλλία, την Γερμανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής από το 1980 έως το 2000 που η Ελλάδα εισχώρησε στη ζώνη του Ευρώ.

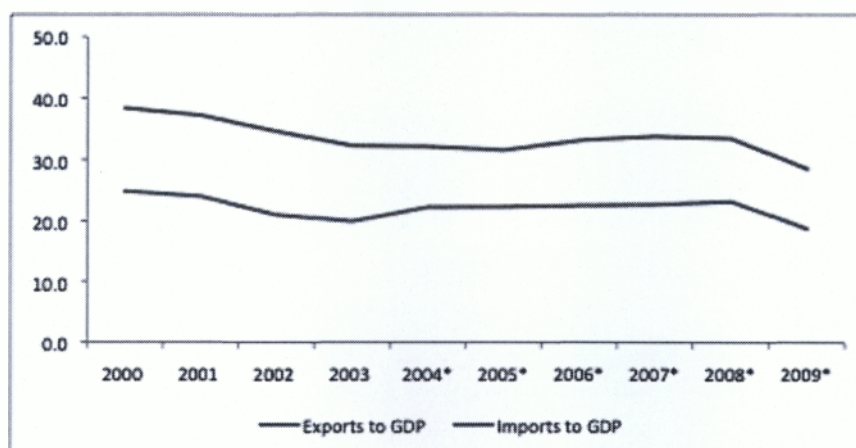

Συμπερασματικά, από την χρηματοδότηση και την δημοσιονομική πολιτική δημιουργήθηκαν σημαντικά προβλήματα στην αγορά της Ελλάδας και μειώθηκε σημαντικά το ΑΕΠ της. Η δημοσιονομική εξυγίανση είναι ένα μέτρο που στην Ελλάδα πρέπει να υλοποιηθεί, αλλά πρώτα θα έπρεπε να έχουν δημιουργηθεί οι βάσεις να απορροφηθεί από την αγορά το κύμα απολύσεων από το Δημόσιο και όχι

να προστίθεται ή να αυξάνει τις απολύσεις στον ιδιωτικό τομέα. Όμως, όλα αυτά θα αναλυθούν στο τέταρτο κεφάλαιο με τους τρόπους αντιμετώπισης οικονομικών κρίσεων. Τέλος, για την σημαντικότητα της πραγματικής οικονομίας αποτελεί το παράδειγμα της Ιρλανδίας. Η οποία ήταν η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που παρουσίασε χρηματοπιστωτική αστάθεια και που αποφασίστηκε από την κυβέρνηση της να ζητήσει βοήθεια από διεθνείς οργανισμούς με σκοπό την κρατικοποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Τελικά κρατικοποιήθηκε το χρηματοπιστωτικό σύστημα, αλλά λόγω της ύπαρξης πραγματικής οικονομίας η Ιρλανδία δε χρειάστηκε άλλη βοήθεια και σε σύντομο χρονικό διάστημα ήταν σε θέση να δανειστεί από τις διεθνείς αγορές.

3.3 Διεθνής Οικονομική Πρακτική και Οικονομική Κρίση⁵

Η διεθνής οικονομική εξετάζει την αλληλεπίδραση των χωρών, μέσω του εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών, των χρηματικών ροών και της επένδυσης. Επίσης, έχει μακρά ιστορία, αλλά ποτέ η μελέτη των διεθνών οικονομικών σχέσεων δεν ήταν τόσο σημαντική όσο είναι σήμερα. Οι εθνικές οικονομίες είναι πιο στενά από ποτέ συνδεδεμένες μεταξύ τους μέσω του διεθνούς εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών, των διεθνών ροών χρήματος και των διεθνών επενδύσεων. Αποτελεί πυλώνας ανάπτυξης, καθώς και τρόπος άντλησης χρημάτων από τις διεθνείς αγορές.

⁵ Διεθνής Οικονομική – Νέα Αναθεωρημένη Έκδοση, Paul Krugman – Maurice Obstfeld, Εκδόσεις Κριτική, 2011, Αθήνα.

Παναγιώτη Γ. Κορλίρα, Νομισματική Θεωρία, Κεφ. 3, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα 2000.

Τα Θεμελιώδη Αίτια της Κατάρρευσης των Τραπεζών και των χρηματοπιστωτικών Αγορών, Gutenberg, 2010.

Η κρατική πολιτική επηρεάζει τον όγκο του εμπορίου μέσω των *δασμών*, ο οποίος είναι ένας φόρος στις εισαγωγές ή τις εξαγωγές, των *ποσοστώσεων*, ο οποίος είναι ένας ποσοτικός περιορισμός στις εισαγωγές ή τις εξαγωγές, των *επιδοτήσεων των εξαγωγών*, όπου αποτελούν μια πληρωμή στους παραγωγούς που εξάγουν, ή μέσω άλλων διατάξεων (π.χ. προδιαγραφές προϊόντων) που αποκλείουν τα ξένα προϊόντα από την αγορά, αλλά επιτρέπουν τα εγχώρια προϊόντα. Επίσης, επηρεάζουν το όγκο του διεθνούς εμπορίου οι τελωνειακές ενώσεις, άλλες εμπορικές συμφωνίες, το κόστος και τα οφέλη αυτών των πολιτικών. Παρόλα αυτά οι οικονομολόγοι σχεδιάζουν υποδείγματα που προσπαθούν να μετρήσουν τα αποτελέσματα διαφορετικών εμπορικών πολιτικών. Και απαντούν στις παρακάτω ερωτήσεις, «Αν μια κυβέρνηση πρέπει να περιορίσει το εμπόριο, ποια πολιτική θα πρέπει να χρησιμοποιήσει;», «Αν μια κυβέρνηση πρέπει να περιορίσει το εμπόριο, πόσο θα πρέπει να το περιορίσει;», «Αν μια κυβέρνηση περιορίζει το εμπόριο, ποιο θα είναι το κόστος αν οι κυβερνήσεις των άλλων χωρών αντιδράσουν με τον ίδιο τρόπο;», καθώς και την ενσωμάτωση αντιθέσεων και συγκρούσεων μεταξύ εθνών

Οι κυβερνήσεις μετρούν την αξία των εισαγωγών και των εξαγωγών, καθώς και την αξία των χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων που ρέουν προς ή από τις χώρες τους. Με αυτά τα δύο μέτρα συνδέεται το *ισοζύγιο συναλλαγματικών διαθεσίμων* ή *ισοζύγιο πληρωμών* με το *ισοζύγιο των κεφαλαίων* που χρησιμοποιούν οι κεντρικές τράπεζες για τις επίσημες διεθνείς πληρωμές. Οι τρεις προαναφερόμενες αξίες μετρώνται στους *εθνικούς λογαριασμούς εισοδήματος*. Από την άλλη πλευρά, το διεθνές εμπόριο εστιάζει στις συναλλαγές αγαθών και υπηρεσιών ανάμεσα στις διάφορες χώρες. Αυτές οι συναλλαγές συνήθως περιλαμβάνουν μια φυσική κίνηση αγαθών ή μια δέσμευση συγκεκριμένων πόρων, όπως η εργασία. Επίσης η διεθνής χρηματοπιστωτική εστιάζει στις χρηματοοικονομικές ή νομισματικές συναλλαγές ανάμεσα στις διάφορες χώρες. Για παράδειγμα, αγορές δολαρίων ΗΠΑ ή χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων από τους Ευρωπαίους.

Σύμφωνα με το θεωρητικό υπόβαθρο της διεθνούς οικονομικής αποτελεί έναν παράγοντα δημιουργίας και ανάπτυξης οικονομικών κρίσεων. Αποτελεί παράγοντα όχι ως πρακτική, αλλά ως αλληλουχία πραγμάτων στην διεθνή χρηματοπιστωτική, πολιτική και οικονομική σκηνή. Αυτό δηλώνει ότι μια κλειστή οικονομία δεν παρουσιάζει ανάπτυξη και ότι παράγει καταναλώνει. Κατά συνέπεια η κλειστή

οικονομία έχει μικρότερες πιθανότητες για παρουσία οικονομικών κρίσεων, αλλά ταυτόχρονα δεν έχει σχεδόν καμία πιθανότητα για οικονομική ευημερία σε επίπεδο κράτους και πολιτών. Αυτό υποδηλώνει ότι μια χώρα δε συμμετέχει στην διεθνή πρακτική με αποτέλεσμα η ίδια να μη διεκδικεί τα μέγιστα οικονομικά αποτελέσματα, καθώς και την υστέρηση πλούτου και χρήματος στις διεθνείς αγορές. Παρόλα αυτά η Ελλάδα συμμετέχει στην διεθνή οικονομική πρακτική.

Η Ελλάδα ως κομμάτι της διεθνούς οικονομικής δέχεται και δίδει στοιχεία στην διεθνή αγορά. Σε μερικές περιπτώσεις έχουν φανεί κερδοσκοπικές πρακτικές στην διεθνή χρηματοπιστωτική αγορά. Η Ελλάδα ως χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχασε κάποια πλεονεκτήματα έναντι του διεθνούς εμπορίου με την άσκηση κρατικής παρέμβασης, καθώς και με την άσκηση νομισματικής πολιτικής. Από την άλλη, κέρδισε τον ανταγωνισμό σε εξαγωγικά της προϊόντα σε χώρες της Ευρώπης. Όμως, αυτή η πρακτική σε σχέση με την δημοσιονομική πολιτική και την απουσία πραγματικής οικονομίας η Ελλάδα από την Ευρωζώνη και μετά άρχισε να παρουσιάζει επιδείνωση στο εμπορικό ισοζύγιο και σε συνδυασμό άλλων παραγόντων και ισοζυγίων που αποτελούν το ισοζύγιο πληρωμών οδήγησαν στην συρρίκνωση του ισοζυγίου. Αυτό δηλώνει την άσχημη κατάσταση της οικονομίας της Ελλάδας, αλλά οδηγεί και στην αδυναμία δανειοδότησης της Ελλάδας από τις διεθνείς αγορές. Κατά συνέπεια με την διεθνή οικονομική η Ελλάδα δείχνει τα πραγματικά στοιχεία την ελληνικής οικονομίας και κατά συνέπεια αυτού του πράγματος την αδυναμία να δανειστεί από την διεθνή αγορά και τη συνεχόμενη πτώση της πιστοληπτικής της ικανότητας.

3.4 Παγίδα Ρευστότητας και Οικονομική Κρίση⁶

Η παγίδα ρευστότητας είναι μια χρηματοπιστωτική και οικονομική κατάσταση όπου παρατηρείται σε πολύ χαμηλά επίπεδα επιτοκίου, όταν η

⁶ Παναγιώτη Γ. Κορλίρα, Νομισματική Θεωρία, Κεφ. 3, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα 2000.

Τα Θεμελιώδη Αίτια της Κατάρρευσης των Τραπεζών και των χρηματοπιστωτικών Αγορών, Gutenberg, 2010.

Έκθεση για την Χρηματοπιστηριακή Σταθερότητα, Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούλιος 2012.

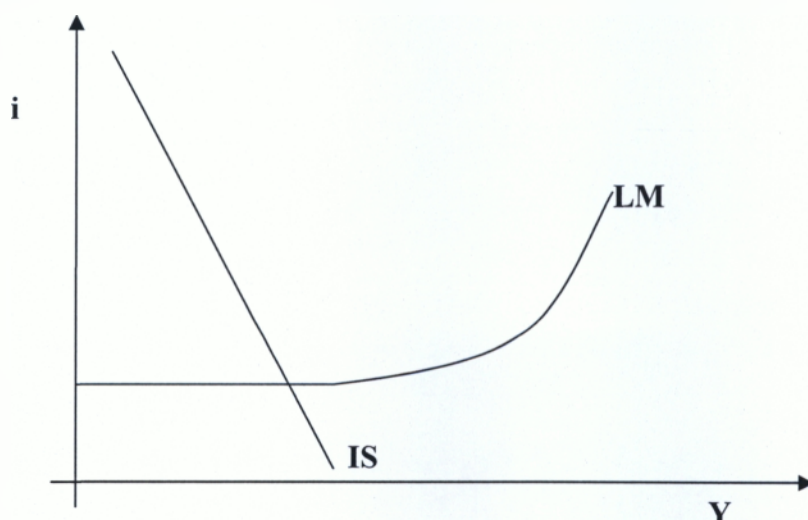
Έκθεση της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών για το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα, Ιούνιος 2013.

Νουριέλ Ρουμπινί & Στιβεν Μιμ, Οικονομία της Κρίσης – Μάθημα εκτάκτου ανάγκης για το μέλλον του χρήματος, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2010.

Καζάκος Παναγιώτης, Μετα το «Μνημόνιο»: Οικονομική πολιτική στην Ελλάδα υπό διεθνή έλεγχο, Εκδόσεις Παπαζήσης, 2011, Αθήνα.

ελαστικότητα ζήτησης χρήματος ως προς το επιτόκιο είναι άπειρη. Αυτή κατάσταση βασίζεται στην αναμονή αύξηση των επιτοκίων στο μέλλον με αποτέλεσμα να μην επενδύονται χρήματα σε τοκοφόρα περιουσιακά στοιχεία στο παρόν. Συνεπώς η ποσότητα χρήματα διακρατείται ως περιουσιακό στοιχείο και για την διενέργεια των συναλλαγών. Η αντιμετώπιση όλων των χρηματοπιστωτικών προβλημάτων πραγματοποιείται είτε με την νομισματική είτε με την δημοσιονομική πολιτική. Παρακάτω παρουσιάζεται μια διαγραμματική απεικόνιση της παγίδας ρευστότητας.

Όπως παρουσιάζεται στο παρακάτω σχήμα η ανάλυση βασίζεται στην αγορά χρήματος και μεταξύ της τιμής χρήματος και του επιτοκίου. Συνεπώς η ζήτηση χρήματος με ελαστικότητα άπειρη θα είναι παράλληλη ως προς τον κάθετο άξονα της τιμής του χρήματος. Στο πρώτο σχήμα δίδεται ότι η προσφορά χρήματος είναι δεδομένη και αμετάβλητη παράλληλη ως προς τον άξονα των επιτοκίων. Από την ανάλυση αυτή παρατηρείται ότι δεν μπορεί αντιστραφεί η παρούσα κατάσταση και η ισορροπία δεν είναι αντιπροσωπευτική. Στο δεύτερο σχήμα αυτό που αλλάζει είναι η προσφορά χρήματος όπου έχει μια θετική κλίση και αλλάζει ως προς το επιτόκιο με μια ελαστική σχέση. Κι εδώ είναι προβληματική η κατάσταση επειδή η ζήτηση δεν μεταβάλλεται και συνεπώς δεν διακινείται χρήμα και ο πολλαπλασιαστής του χρήματος είναι πολύ μικρός.

Η παγίδα ρευστότητας δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με νομισματική πολιτική. Αυτό συμβαίνει για δυο κύριους λόγους. Πρώτον, για να αυξηθεί η ζήτηση θα πρέπει να μειωθεί το επιτόκιο, αλλά επειδή είναι σε πολύ χαμηλά επίπεδα θα έπρεπε να πάρει αρνητικές τιμές. Όμως, το επιτόκιο μπορεί να πάρει μόνο θετικές

τιμές. Συνεπώς η μείωση του επιπέδου του επιτοκίου δεν είναι εφικτή. Δεύτερον μια αύξηση της προσφοράς από την Κεντρική Τράπεζα θα οδηγήσει σε παρακράτηση χρημάτων. Αυτό έχει ως συνέπεια να μη γίνει μείωση επιτοκίων και να μην αυξάνονται οι επενδύσεις.

Από την παραπάνω ανάλυση διαφαίνεται ότι η νομισματική πολιτική αποτελεί αναποτελεσματική ως προς την αντιμετώπιση μιας επκείμενης «παγίδας ρευστότητας». Όμως, η δημοσιονομική πολιτική είναι ένας τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος της «παγίδας ρευστότητας». Συνεπώς με μια άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής όπου θα αυξήσει δημόσιες δαπάνες και θα μειώσει την φορολογία μετατοπίζει της καμπύλη ζήτησης προς τα έξω και δεξιά. Αυτό σημαίνει μια αύξηση της ζήτησης χρήματος. Επιπροσθέτως με μια αύξηση των δημόσιων δαπανών θα αυξήσει το εισόδημα, όπου ια αυξήσει τη ζήτηση χρήματος για συναλλαγές. Η αύξηση της ζήτησης θα πραγματοποιηθεί από την ρευστότητα χρηματικών διαθεσίμων που έχουν στην διάθεσή τους οι καταναλωτές – επενδυτές . Επομένως τα χαμηλά επιτόκια δεν εκτοπίζουν τις ιδιωτικές επενδύσεις και αυτό δηλώνει την αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής στην αντιμετώπιση των προβλημάτων μιας οικονομίας που είναι σε «παγίδα ρευστότητας».

Μια περίπτωση οικονομίας εγκλωβισμένης σε «παγίδα ρευστότητας» ήταν η Ιαπωνική οικονομία της δεκαετίας του 1990. Το επιτόκιο της ήταν της τάξεως του 0,37% και η οικονομία βρίσκεται σε βαθιά ύφεση. Επιπροσθέτως η υπογεννητικότητα της Ιαπωνίας οδηγεί και σε ένα άλλο πρόβλημα την συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού και κατά συνέπεια της παραγωγικής διαδικασίας. Άρα η υπόθεση ενός αρνητικού επιτοκίου είναι αναποτελεσματική, αφού ένας καταναλωτής – επενδυτής όταν αναμένει να αυξηθεί το εισόδημά του δεν συνεισφέρουν στην αγορά κεφαλαίου και έχουν μια τάση αρνητικής αποταμίευσης. Ενώ αυτοί που περιμένουν να μειωθεί το εισόδημα τους δεν αποταμιεύουν, αλλά παρακρατούν χρήμα για να το χρησιμοποιήσουν όταν θα μειωθεί το εισόδημά τους. Συνεπώς το επιτόκιο ισορροπίας είναι πιο χαμηλά από αυτό σε μια αποτελεσματική κεφαλαιακή αγορά.

Παρόλα αυτά υπάρχουν κάποιες θεσμικές ιδιομορφίες στο χρηματοπιστωτικό σύστημα της Ιαπωνίας που μπορούν να συμβάλλουν στο πρόβλημα. Αυτές είναι η μικρή χρήση πιστωτικών καρτών και οι υψηλές προκαταβολές για τα ακριβά σπίτια. Ένα άλλο σημείο του προβλήματος είναι από την σκοπιά της επένδυσης. Το δημογραφικό πρόβλημα και η προοπτική μείωση του εργατικού δυναμικού μειώνει

την απόδοση και την πραγματική επένδυση. Επίσης διαφαίνεται και ένα πληθωριστικό πρόβλημα από την πλευρά του κόστους και από την λειτουργία της οικονομίας σε χαμηλότερα επίπεδα από της πλήρους απασχόλησης.

Για την επίλυση της «παγίδας ρευστότητας» θα πρέπει να γίνουν διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Πρέπει να εξυγιανθεί τα χρηματοπιστωτικό σύστημα, να μεταρρυθμιστεί η εταιρική λογιστική και να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα των μικροοικονομικών μεγεθών με χαμηλό ή σταθερό επίπεδο ανεργίας. Η νομισματική πολιτική έχει αποδεχτεί ότι είναι αποτελεσματική, αλλά η επιρροή της από την προσφορά χρήματος έχει βραχυχρόνιο πεδίο δράσης και συνεπώς δεν επιλύει το πρόβλημα, αλλά το μετατοπίζει. Η νομισματική πολιτική μπορεί να είναι κάπως αποτελεσματική δημιουργώντας προσδοκίες για το επίπεδο του πληθωρισμού και κατά συνέπεια να μετατοπίσει την καμπύλη ζήτησης προς τα δεξιά και πάνω. Αυτό θα έχει βάση ένα όλοι οι άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες της ζήτησης παραμένουν σταθεροί. Παρόλα αυτά το να δημιουργηθούν προσδοκίες για τον πληθωρισμό είναι πολύ δύσκολες και εάν πραγματοποιηθεί θα έχει δημιουργήσει ένα πλήγμα στην αξιοπιστία της Κεντρικής Τράπεζας και συνεπώς σε μακροοικονομικό επίπεδο εκτενή πρόβλημα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση η Ελλάδα βρίσκεται σε παγίδα ρευστότητας και πολλοί ερευνητές θεωρούν ότι η δημοσιονομική εξυγίανση με τον τρόπο που πραγματοποιήθηκε οδήγησε πιο ακραία στην «παγίδα ρευστότητας», δίχως να υπάρχει η δυνατότητα να αποφευχθεί αυτή η πορεία. Στοιχεία που μας οδηγούν σε αυτήν τη διαπίστωση αποτελεί ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα μειώνει τα επιτόκια δανεισμού, αλλά ούτε το χρηματοπιστωτικό σύστημα της Ελλάδας προσφεύγει να δανειστεί ούτε κάποιες ελληνικές επιχειρήσεις κάνουν χρήση σε επιχειρηματικά δάνεια αυτά τα ελκυστικά επιτόκια. Κατά συνέπεια διαγραμματικά βρίσκεται η Ελλάδα στην ευθεία γραμμή παράλληλα προς το άξονα του Εθνικού εισοδήματος. Αυτό υποδηλώνει ότι είτε κατέβει παρακάτω το επιτόκιο είτε όχι δεν υπάρχει δυνατότητα να αλλάξει η καμπύλη προσφοράς χρήματος. Όμως, εάν το Εθνικό Εισόδημα ξεπεράσει ένα όριο παρατηρείται ότι η προσφορά χρήματος αρχίζει να αυξάνεται.

Συμπερασματικά, η Ελλάδα βρίσκεται σε «παγίδα ρευστότητας από την δημοσιονομική πολιτική που ασκήθηκε μετά την κρίση από την ελληνική κυβέρνηση και την «τρίοικα», καθώς και από την αδράνεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των

οργάνων της και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Με την «παγίδα ρευστότητας» δεν είναι ελκυστική η οικονομία για επενδύσεις μέχρι ένα σημείο του Εθνικού Εισοδήματος που μετά από αυτό η προσφορά χρήματος αυξάνει. Συνεπώς για να αλλάξει αυτό θα πρέπει να πραγματοποιηθούν είτε δαπάνες είτε στον πολίτη με κάποιο τρόπο να παραμένει χρήμα ώστε να αποταμιευθεί και συγχρόνως να καταναλωθεί με αποτέλεσμα το ήδη υπάρχον χρήμα να πολλαπλασιαστεί.

Κεφάλαιο Τέταρτο: Τρόποι Αντιμετώπισης

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι τρόποι αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης στη Ελλάδα σύμφωνα με την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε στα δυο προηγούμενα κεφάλαια. Οι τρόποι αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα εστιάζονται στην δημοσιονομική πολιτική, στην νομισματική πολιτική και στο χρηματοπιστωτικό σύστημα μαζί με τις πρακτικές του. Θα παρουσιαστούν τα θεωρητικά υπόβαθρα της κάθε θεωρίας και στην συνέχεια θα ενσωματωθούν στην ελληνική πραγματικότητα και τον τρόπο που θα βοηθήσουν στην αντιμετώπιση της κρίσης και την θωράκιση της ελληνικής οικονομίας. Παρόλα αυτά στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται μια συλλογική ανάλυση των τρόπων αντιμετώπισης οικονομικών κρίσεων και εν συνεχεία ποιες πρακτικές μπορούν να χρησιμοποιηθούν και με ποιο κόστος σε διεθνές επίπεδο και στην κοινωνία.

4.1 Δημοσιονομική πολιτική⁷

Ένα ζήτημα που συζητείται έντονα τις τελευταίες μέρες είναι η δημοσιονομική πολιτική και η ανάγκη για ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς. Είναι λοιπόν σημαντικό να επαναξιολογήσουμε τη δημοσιονομική πολιτική και την πολυδιάστατη σημασία της. Κατ' αρχήν πρέπει να σημειωθεί ότι η δημοσιονομική πολιτική δεν είναι μόνο θέμα ελλειμμάτων, πλεονασμάτων και ισοσκελισμένων προϋπολογισμών. Αυτά είναι βασικά στοιχεία αλλά δεν είναι τα μόνα. Εκ πρώτης όψεως τα ελλείμματα ή/και τα πλεονάσματα επηρεάζουν τη συνολική ζήτηση. Επιπρόσθετα είναι δυνατόν να επηρεασθούν και άλλες πτυχές της οικονομίας όπως η ρευστότητα και τα επιτόκια και κατ' επέκταση η οικονομική δραστηριότητα γενικότερα. Εν συνεχεία η δημοσιονομική πολιτική επηρεάζει είτε θετικά είτε αρνητικά κοινωνικά καθώς και αναπτυξιακά δεδομένα.

⁷ Παναγιώτη Γ. Κορλίρα, Νομισματική Θεωρία, Κεφ. 3, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα 2000.

Νουριέλ Ρουμπινί & Στιβεν Μιμ, Οικονομία της Κρίσης – Μάθημα εκτάκτου ανάγκης για το μέλλον του χρήματος, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2010.

Καζάκος Παναγιώτης, Μετα το «Μνημόνιο»: Οικονομική πολιτική στην Ελλάδα υπό διεθνή έλεγχο, Εκδόσεις Παπαζήσης, 2011, Αθήνα.

Μακροοικονομική Θεωρία, Ν. G. Mankiw, Gutenberg, 2002.

Μακροοικονομική, Ρ. Krugman, R. Wells, Επίκεντρο, 2009.

Επανερχόμενος στο θέμα της μακροοικονομικής διάστασης της δημοσιονομικής πολιτικής είναι γεγονός ότι όπως σε όλα τα φάσματα της οικονομικής πολιτικής μπορεί να δημιουργηθούν θετικά ή αρνητικά δεδομένα ανάλογα με το μίγμα και τη δομή της συγκεκριμένης πολιτικής. Αν για παράδειγμα μία κυβέρνηση έχει ψηλούς φορολογικούς συντελεστές ή την αύξηση του συντελεστή Φ.Π.Α. με στόχο τα υψηλά έσοδα από επιχειρήσεις ή τους υψηλά αμειβόμενους στην πραγματικότητα μπορεί να υπάρξουν τα αντίθετα αποτελέσματα, δηλαδή μείωση στον ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης, υστέρηση εσόδων, κλείσιμο επιχειρήσεων και αύξηση της ανεργίας. Είναι επίσης δυνατό να προκύψουν και χαμηλότερα φορολογικά έσοδα. Μια τέτοια πολιτική θα επενεργούσε αρνητικά στην επενδυτική δραστηριότητα όσο και στην προσφορά εργασίας. Εν ολίγοις μπορεί να προκρίνεται η φιλοσοφία των υψηλών φορολογικών συντελεστών σε υψηλά εισοδήματα και σε κέρδη και να αποσιωπούνται τα αρνητικά αποτελέσματα στην πραγματική οικονομία και στην ανάπτυξη.

Σε σχέση με την κοινωνική διάσταση η κυβερνητική πολιτική μπορεί διά της πολιτικής των δαπανών ή και των εσόδων, να επηρεάσει κοινωνικά φαινόμενα όπως η ανισότητα και ούτω κάθε εξής. Για παράδειγμα εάν ένας κράτος σε περίοδο κρίσης ή όχι η παροχή υγειονομικής περίθαλψης δεν παρέχεται από το ίδιο, αλλά από ιδιωτικές επιχειρήσεις με υψηλό κόστος και αμεσότητα, τότε το κόστος ζωής του πολίτη είναι αυξημένο σε σχέση με έναν άλλο πολίτη που του παρέχεται δημόσια και ιδιωτική υγειονομική περίθαλψη και έχουν τον ίδιο μισθό. Επίσης, η φορολογία πρέπει να έχει δυσδιάστατη υπόσταση. Η μια της υπόσταση θα πρέπει να είναι η όσον το δυνατό πιο δίκαιη φορολόγηση ως προς τους πολίτες και η άλλη η σωστή κατανομή των εσόδων σε δαπάνες που θωρακίζουν και αναπτύσσουν ένα κράτος κοινωνικού δικαίου.

Πολλές φορές η δημοσιονομική πολιτική δημιουργεί στην πραγματική οικονομία ανάπτυξη πολλών ταχυτήτων με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται πάνω από δυο ταχύτητες οικονομίες. Αυτό επίσης επηρεάζει αρνητικά τα δεδομένα σε σχέση με την αναπτυξιακή πορεία της χώρας. Για παράδειγμα, τα δεδομένα στην αγορά εργασίας ως αποτέλεσμα της δημοσιονομικής πολιτικής του κράτους δεν συμβάλλουν θετικά προς μια ορθολογιστική και ισορροπημένη ανάπτυξη. Θεωρητικά οι υψηλές αμοιβές του παραγωγικού συντελεστή εργατικό δυναμικό δεν προσδίδει ανταγωνιστικότητα στην οικονομία αυτή. Από την άλλη εάν υπάρχουν χαμηλοί

μισθοί μπορεί να υπάρχουν θετικοί ρυθμοί ανάπτυξης, πιθανόν το κράτος να ασκεί αποδοτικότερη και πιο δίκαιη δημοσιονομική πολιτική αλλά οι πολίτες αυτού του κράτους δε θα έχουν υψηλό βιοτικό επίπεδο.

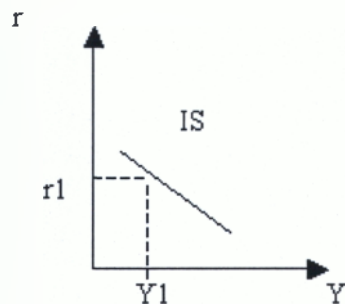
Επίσης πολλές φορές το κράτος δεν αντιμετωπίζει τον ιδιωτικό τομέα ως ένα ισότιμο εταίρο δημιουργούνται επιπλοκές. Σημειώνεται συναφώς ότι σε αρκετούς τομείς η κρατική φιλοσοφία όπως εκφράζεται από τους προϋπολογισμούς και τη δημοσιονομική πολιτική γενικότερα δημιουργεί στρεβλώσεις. Για παράδειγμα, η πολιτική που ακολουθήθηκε μέχρι σήμερα στους τομείς της υγείας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν στερήσει από την Ελλάδα το συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι άλλων Ευρωπαϊκών ή κοντινών κρατών. Επίσης, η Ελλάδα παρουσίαζε μια δραστηριότητα μικρής κλίμακας στην πολεμική βιομηχανία, η οποία τα τελευταία χρόνια έχει συρρικνωθεί η απαιτείται από τα δημοσιονομικά ελλείμματα να κλείσουν αυτές οι παραγωγικές μονάδες. Αυτό αναπόφευκτα έχει αρνητικές επιπλοκές σε όλο το φάσμα της οικονομικής δραστηριότητας.

Στην συνέχεια της ανάλυσης θα δοθεί το θεωρητικό υπόβαθρο για την δημοσιονομική πολιτική, έτσι ώστε να είναι σε θέση ο αναγνώστης να κατανοεί τις επιπτώσεις στην οικονομία από την δημοσιονομική πολιτική και κατά πόσο αποτελεί μοχλός αντιμετώπισης οικονομικών κρίσεων. Η δημοσιονομική πολιτική εμπεριέχει τα έσοδα και τις δαπάνες του κράτους. Τα έσοδα σχετίζονται με την φορολογία και τα ακίνητα που έχει και διαχειρίζεται το κράτος, καθώς και τις κρατικές επιχειρήσεις. Οι δαπάνες είναι μοχλός ανάπτυξης σε μια οικονομία όταν συνδέεται και με την ιδιωτική πρωτοβουλία. Οι κρατικές δαπάνες χωρίζονται σε αυτές που έχουν άμεση σχέση με την οικονομική ανάπτυξη και με αυτές που δεν έχουν και ουσιαστικά δημιουργούν ένα κοινωνικό κράτος. Η δημοσιονομική πολιτική έχει δυο κύριους πυλώνες οι οποίοι είναι η επεκτατική και η περιοριστική δημοσιονομική πολιτική. Η δημοσιονομική πολιτική επηρεάζει στην αγορά χρήματος την καμπύλη IS, η οποία δίδει τη σχέση αποταμίευσης και επένδυσης. Η καμπύλη αυτή απεικονίζει την ζήτηση χρήματος και για αυτό το λόγο έχει και αρνητική κλίση.

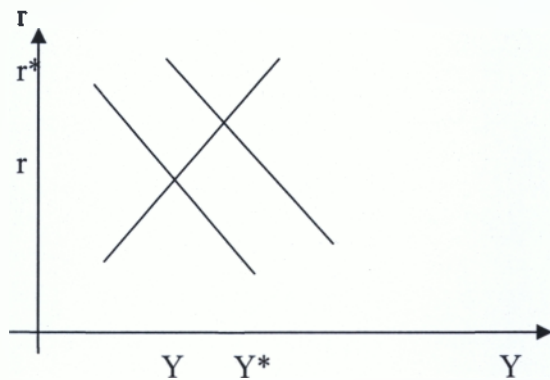
Όταν ασκείται επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, δηλαδή, μείωση των φόρων ή αύξηση των δημοσίων δαπανών, τότε μειώνεται η αποταμίευση (προσφορά δανειακών κεφαλαίων). Αυτό θα έχει ως συνέπεια την αύξηση του επιτοκίου για κάθε επίπεδο εισοδήματος και μετατόπιση της IS προς τα πάνω και δεξιά, το οποίο αλγεβρικά δίδεται από τον παρακάτω τύπο $(Y-vT-C) + (vT-G) = I(r)$. Κατά συνέπεια

αυτό σημαίνει αύξηση της ζήτησης χρήματος και κατά συνέπεια με σταθερή την προσφορά χρήματος στην αγορά χρήματος θα αυξηθούν τα επιτόκια και το επίπεδο του Εθνικού εισοδήματος

Η άσκηση επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής και η καμπύλη IS

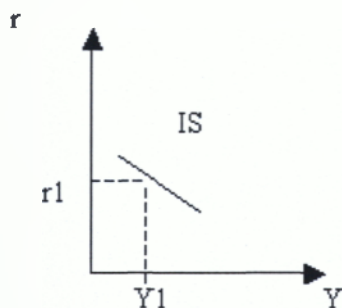

Η άσκηση επεκτατικής πολιτικής και οι επιπτώσεις στην αγορά χρήματος.

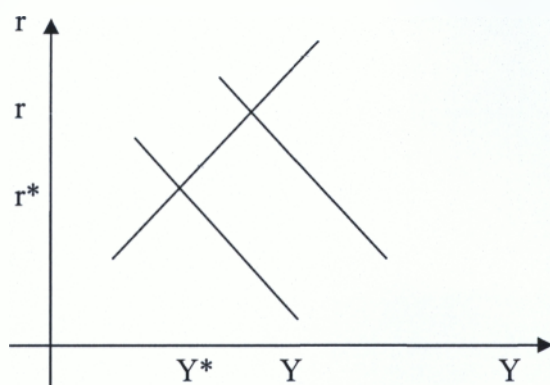

Το αντίστροφο θα συμβεί με την άσκηση συσταλτικής (περιοριστικής) δημοσιονομικής πολιτικής. Όταν ασκείται περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, δηλαδή, αύξηση των φόρων ή μείωση των δημοσίων δαπανών, τότε αυξάνεται η αποταμίευση (προσφορά δανειακών κεφαλαίων). Αυτό θα έχει ως συνέπεια τη μείωση του επιτοκίου για κάθε επίπεδο εισοδήματος και μετατόπιση της IS προς τα μέσα και αριστερά. Αυτό στην αγορά χρήματος θα οδηγήσει σε μείωση του επιτοκίου και του επιπέδου του εθνικού εισοδήματος

Η άσκηση περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής και η καμπύλη IS.

Η άσκηση περιοριστικής πολιτικής και η αγορά χρήματος.

Επομένως, από την παραπάνω ανάλυση της δημοσιονομικής πολιτικής διαφαίνεται ότι και οι δυο τρόποι είναι σε θέση να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης. Η περιοριστική δημοσιονομική πολιτική χαμηλώνοντας τα επιτόκια αναμένεται να παρουσιαστεί ανάπτυξη λόγω της εισροής χρήματος από τις διεθνείς αγορές. Όμως, τα άμεσα αποτελέσματα είναι η μείωση του Εθνικού Εισοδήματος και βραχυπρόθεσμα θα υπάρχουν μείωση εσόδων. Αυτή η μείωση εσόδων εάν είναι μεγαλύτερη από την μείωση των κρατικών δαπανών τότε θα δημιουργηθεί έλλειμμα το οποίο θα προστεθεί στο χρέος και βραχυπρόθεσμα είναι πιθανόν η εκτίναξη του αφού σχετίζεται με το ΑΕΠ. Το ΑΕΠ σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο οδηγείται σε πτώση και σε σχέση με το χρέος το αυξάνει, αλλά σε μακροπρόθεσμο επίπεδο το ΑΕΠ με την εισροή χρημάτων και την αύξηση των επενδύσεων θα αυξηθεί και κατά συνέπεια εάν το χρέος παραμείνει ίδιο θα το μειώσει.

Στην συνέχεια η επεκτατική πολιτική οδηγεί σε άμεση αύξηση του ΑΕΠ και την ταυτόχρονη μείωση του δημοσίου χρέους. Τα αποτελέσματα είναι άμεσα, αλλά εάν τα έσοδα από την αύξηση του ΑΕΠ και κατά συνέπεια της πραγματικής οικονομίας είναι μικρότερα από το ύψος της κρατικής δαπάνης θα αυξηθεί το χρέος από το έλλειμμα. Όμως, το χρέος μπορεί σε σχετικές τιμές να μην αυξηθεί λόγω της ταυτόχρονης αύξησης του ΑΕΠ. Ουσιαστικά και με τις δυο μεθόδους δημιουργείται η τάση σε μια οικονομία με κρίση να παρουσιάζει οικονομικά στοιχεία τέτοια ώστε να είναι σε θέση να δανειστεί από τις διεθνείς αγορές σε χαμηλά επιτόκια και να καταστήσει σε ένα μεσοπρόθεσμο διάστημα ανταγωνιστική της οικονομία της στο παγκόσμιο σκηνικό.

Παρόλα αυτά στην ελληνική πραγματικότητα η επεκτατική δημοσιονομική πολιτική δεν είναι εφικτή λόγω των «Μνημονίων». Τα οποία καθιστούν αναγκαία τη δημοσιονομική εξυγίανση και την άμεση περικοπή δαπανών από το κράτος. Αυτό από την άλλη μας οδηγεί στην περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, η οποία λόγω της «παγίδας ρευστότητας» που βρίσκεται η Ελλάδα δεν είναι εφικτό να αποδώσει σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Συνεπώς, η μόνη λύση από δημοσιονομικής πολιτικής είναι η επεκτατική πολιτική με αύξηση των δαπανών σε κλάδους της οικονομίας που θα αυξήσουν και θα θωρακίσουν την πραγματική οικονομία. Αυτό είναι εφικτό μόνο με ένα επιχειρησιακό πλάνο δεκαετίας που θα κατατεθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στην Κεντρική Ευρωπαϊκή Τράπεζα και στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Θα πρέπει να εγκριθεί από αυτούς τους τρεις και στην συνέχεια να ορισθεί ο τρόπος που θα ελέγχεται η πορεία αυτού του σχεδίου. Οι όσες αστοχίες θα προκύψουν από την εφαρμογή θα πρέπει να αντιμετωπίζονται άμεσα και με γνώμονα το μεσοπρόθεσμο διάστημα και όχι το βραχυπρόθεσμο.

4.2. Νομισματική πολιτική⁸

Το Ευρωσύστημα είναι αρμόδιο για την άσκηση της νομισματικής πολιτικής στη ζώνη του ευρώ, με πρωταρχικό σκοπό τη διασφάλιση της σταθερότητας των τιμών. Η νομισματική πολιτική, δηλαδή η πολιτική καθορισμού των βασικών επιτοκίων της ΕΚΤ, ασκείται από το Διοικητικό Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ). Οι αποφάσεις νομισματικής πολιτικής λαμβάνονται συνήθως στην πρώτη συνεδρίαση του Διοικητικού Συμβουλίου κάθε μήνα με γνώμονα την επίτευξη του πρωταρχικού στόχου και κοινοποιούνται μέσα από συνέντευξη Τύπου του Προέδρου της ΕΚΤ.

Η στρατηγική νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος διατυπώθηκε από το Διοικητικό Συμβούλιο το 1998 και επιβεβαιώθηκε κατά την αξιολόγηση που πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2003. Η στρατηγική αυτή περιλαμβάνει έναν

⁸ Παναγιώτη Γ. Κορλίρα, Νομισματική Θεωρία, Κεφ. 3, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα 2000.

Νουριέλ Ρουμπινί & Στιβεν Μιμ, Οικονομία της Κρίσης – Μάθημα εκτάκτου ανάγκης για το μέλλον του χρήματος, Εκδόσεις Παττάκη, Αθήνα, 2010.

Καζάκος Παναγιώτης, Μετα το «Μνημόνιο»: Οικονομική πολιτική στην Ελλάδα υπό διεθνή έλεγχο, Εκδόσεις Παπαζήσης, 2011, Αθήνα.

Jasques Attali, Παγκόσμια Κατάρρευση σε 10 χρόνια; Δημόσιο Χρέος: η τελευταία ευκαιρία, Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα, 2011.

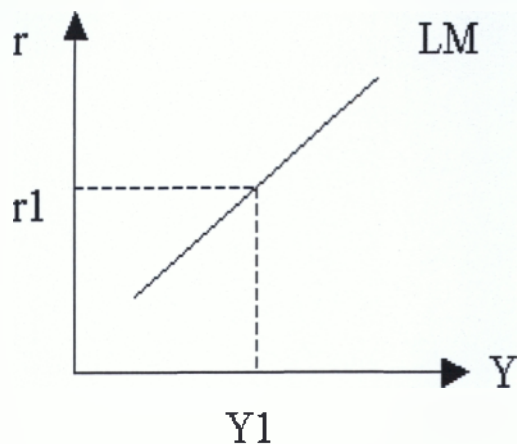
ορισμό για τη σταθερότητα των τιμών σε ποσοτικούς όρους. Το Διοικητικό Συμβούλιο επιδιώκει τη διατήρηση του ετήσιου ρυθμού πληθωρισμού κάτω αλλά πλησίον του 2% μεσοπρόθεσμα για τη ζώνη του ευρώ και δύο αναλυτικές προσεγγίσεις. Οι προσεγγίσεις αυτές είναι η οικονομική ανάλυση και η νομισματική ανάλυση. Η οικονομική ανάλυση αξιολογεί τις τρέχουσες οικονομικές και χρηματοοικονομικές εξελίξεις και τις συνέπειές τους για τον πληθωρισμό βραχυπρόθεσμα έως μεσοπρόθεσμα. Στο πλαίσιο της οικονομικής ανάλυσης, δημοσιεύονται και οι προβλέψεις των εμπειρογνομόνων της ΕΚΤ και του Ευρωσυστήματος τέσσερις φορές τον χρόνο. Από την άλλη πλευρά η νομισματική ανάλυση αξιολογεί τις γενικότερες συνθήκες ρευστότητας βάσει πληροφοριών για τις συνιστώσες και τους παράγοντες μεταβολής της ποσότητας χρήματος, με στόχο τη διασταύρωση των ενδείξεων για την εξέλιξη του πληθωρισμού που προέρχονται από την οικονομική ανάλυση σε πιο μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

Στην Ελλάδα το αρμόδιο όργανο άσκησης νομισματικής πολιτικής είναι η Τράπεζα της Ελλάδος. Το όργανο αυτό ως αναπόσπαστο τμήμα του Ευρωσυστήματος συμμετέχει στη διαμόρφωση της νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος. Ο Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος είναι μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ το οποίο λαμβάνει τις αποφάσεις της νομισματικής πολιτικής. Συμμετέχει στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος. Η Τράπεζα της Ελλάδος παρέχει ρευστότητα και δέχεται καταθέσεις από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα στο πλαίσιο της νομισματικής πολιτικής του Ευρωσυστήματος. Ενημερώνει το ελληνικό κοινό για τη νομισματική πολιτική που ακολουθείται στη ζώνη του ευρώ, μέσα από τις τακτικές εκδόσεις της (Έκθεση Διοικητή, Έκθεση για τη Νομισματική Πολιτική). «Οι κεντρικές τράπεζες της Ευρωζώνης θα κατένειμαν τους κινδύνους από μη υγιείς δημοσιονομικές πολιτικές σε όλες τις χώρες της Ευρωζώνης, αν αγόραζαν ομόλογα χωρών με χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα», δήλωσε ο Βάιντμαν, σημειώνοντας ότι η κρίση δεν μπορεί να επιλυθεί με τη νομισματική πολιτική. Παράλληλα επανέλαβε την αντίθεσή του στο πρόγραμμα αγοράς κρατικών ομολόγων της ΕΚΤ (OMT), το οποίο δεν έχει ακόμη εφαρμοσθεί. Ο κεντρικός τραπεζίτης ζήτησε επίσης να επιβληθεί ένα όριο στη διακράτηση κρατικών ομολόγων από τις τράπεζες και να υπάρξει επαρκής κάλυψή τους με κεφάλαια, ώστε να βοηθηθεί η διάσπαση της στενής σχέσης που υπάρχει μεταξύ χωρών και τραπεζών. Την ίδια στιγμή σε συνέντευξή του σήμερα στη

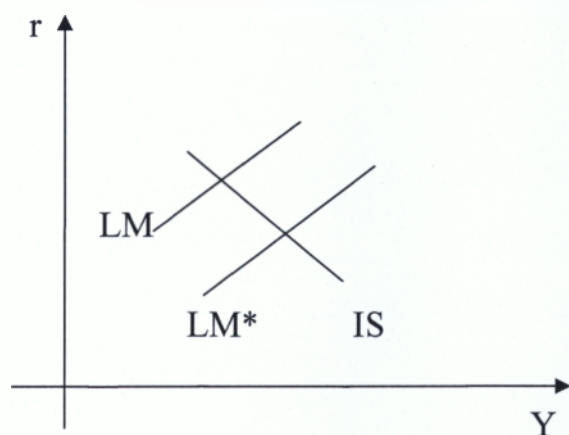
γερμανική οικονομική εφημερίδα "Der Handelsblatt" δήλωσε για την Ελλάδα ότι «μια ελάφρυνση χρέους, η οποία θα είχε ως αποτέλεσμα σε πέντε χρόνια να βρισκόμαστε ενώπιον της ίδιας κατάστασης θα ήταν αντιπαραγωγική και θα έστελνε το λάθος μήνυμα προς τις χώρες όπου εφαρμόζονται προγράμματα (βοήθειας)» και τόνισε ότι η κρίση στην Ελλάδα μπορεί να ξεπεραστεί μόνο με μεταρρυθμίσεις στην ίδια τη χώρα.

Με τον όρο Νομισματική πολιτική εννοούμε το σύνολο των μέτρων που λαμβάνει το κράτος και επηρεάζει τη ποσότητα του Χρήματος που κυκλοφορεί στην Αγορά. Για αυτόν το λόγο στην συνέχεια θα παρατεθεί η διαγραμματική απεικόνιση της νομισματικής πολιτικής η οποία σχετίζεται με την καμπύλη LM της αγοράς χρήματος. Η καμπύλη LM περιλαμβάνει συνδυασμούς επιτοκίου και εισοδήματος, για τους οποίους η αγορά χρήματος βρίσκεται σε ισορροπία ($(M/P)_s = M_{dy} + M_{dr}$). Αν αυξηθεί η προσφορά πραγματικών χρηματικών διαθεσίμων ($(M/P)_s$), τότε για κάθε επίπεδο εισοδήματος (Y) θα αντιστοιχεί χαμηλότερο ύψος επιτοκίου, ώστε να απορροφηθεί η επιπλέον ρευστότητα από την αύξηση της ζήτησης χρήματος ως περιουσιακό στοιχείο (ή εναλλακτικά, για κάθε ύψος επιτοκίου θα αντιστοιχεί μεγαλύτερο επίπεδο εισοδήματος ώστε η επιπλέον ρευστότητα να χρησιμοποιείται για συναλλακτικούς σκοπούς). Δηλαδή, αν αυξηθεί η πραγματική προσφορά χρηματικών διαθεσίμων από $(M/P)_{s1}$ σε $(M/P)_{s2}$, η LM θα μετατοπιστεί προς τα έξω και δεξιά. Συνεπώς, η αύξηση της προσφοράς χρήματος οδηγεί στην μείωση του επιτοκίου και στην αύξηση του επιπέδου του εθνικού εισοδήματος. Αυτή η διπλή σχέση οδηγεί σε αύξηση του ΑΕΠ, μελλοντική ανάπτυξη από εισροή χρημάτων από ξένα επενδυτικά κεφάλαια και στην μείωση του δημοσίου χρέους

Αύξηση της Προσφοράς Χρήματος και η καμπύλη LM

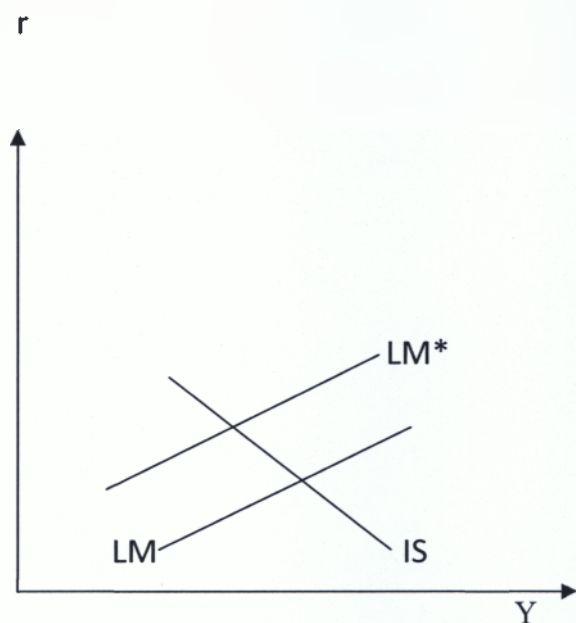

Η αύξηση της προσφοράς χρήματος και η επιρροή στην αγορά χρήματος

Το αντίστροφο θα συμβεί για μια μείωση της προσφοράς πραγματικών χρηματικών διαθεσίμων. Αν μειωθεί η προσφορά πραγματικών χρηματικών διαθεσίμων, τότε η LM θα μετατοπιστεί προς τα μέσα και αριστερά, καθώς σε κάθε ύψος επιτοκίου θα αντιστοιχεί χαμηλότερο επίπεδο εισοδήματος, ώστε να μειωθεί η ζήτηση χρήματος για συναλλακτικούς σκοπούς και να παραμείνει η συγκεκριμένη αγορά σε ισορροπία. Επομένως με την μείωση της προσφοράς χρήματος θα αυξηθεί το επιτόκιο και θα μειωθεί το εθνικό εισόδημα. Αυτή η πρακτική ισχύει μόνο όταν είναι αναγκαία η ισχυροποίηση του νομίσματος και κατά συνέπεια η συγκέντρωσή του από την Κεντρική Τράπεζα. Επομένως, δεν είναι η καλύτερη λύση για οικονομικές κρίσεις, όμως, σε ένα μακροπρόθεσμο επίπεδο θα είναι σε θέση να έχει βοηθήσει στην θωράκιση της οικονομίας.

Η μείωση της προσφοράς χρήματος και η επιρροή της στην αγορά χρήματος.

Κύριος φορέας άσκησης της Νομισματικής πολιτικής σε κάθε χώρα είναι η Κεντρική Τράπεζα (Εκδοτική Τράπεζα). Τα κυριότερα μέτρα της Νομισματικής Πολιτικής είναι η πολιτική του προεξοφλητικού επιτοκίου, η πολιτική του ποσοστού ρευστών διαθεσίμων και η πολιτική της Ανοικτής Αγοράς. Η πολιτική του προεξοφλητικού επιτοκίου είναι ένα επιτόκιο που ορίζει η κεντρική τράπεζα με το οποίο η εμπορικές τράπεζες δανείζονται από αυτήν. Οι εμπορικές τράπεζες δανείζονται από την Κεντρική Τράπεζα αναπροεξοφλώντας γραμμάτια και συναλλαγματικές, που έχουν προηγουμένως εξοφλήσει η πελάτες τους. Η πολιτική του ποσοστού ρευστού διαθεσίμου αποτελεί το ελάχιστο ποσοστό που εμπορικές τράπεζες υποχρεούνται να κρατούν ως καταθέσεις ή ρευστό. Η πολιτική της ανοικτής αγοράς ασκείται από την κεντρική τράπεζα με την αγορά ή πώληση κρατικών ομολόγων ή άλλων χρεογράφων στην ελεύθερη αγορά με σκοπό την μείωση ή την αύξηση της προσφοράς χρήματος.

Όμως, στην ελληνική αγορά έχει χαθεί το συγκριτικό πλεονέκτημα της πολιτικής του προεξοφλητικού επιτοκίου και του ποσοστού ρευστού διαθεσίμου. Αυτές οι δυο πολιτικές ασκούνται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Κατά συνέπεια στην ελληνική οικονομία η μοναδική νομισματική λύση που υπάρχει είναι την ανοικτής αγοράς όπου για να ανταπεξέλθει στις οικονομικές υποχρεώσεις της η Ελλάδα εκδίδει έντοκα γραμμάτια ελληνικού δημοσίου μικρής και μέσης διάρκειας. Όμως, με αυτήν την πρακτική δεν επιλύεται το πρόβλημα της οικονομική κρίσης,

απλά διογκώνεται και αυξάνεται η οικονομική ύφεση. Επίσης, από την ανάλυση της «παγίδας ρευστότητας» η νομισματική πολιτική δεν είναι λύση. Παρ' όλ' αυτά οι επιτυχίες των εκδόσεων εντόκων γραμματίων από την Ελλάδα αποτελεί ένα θετικό στοιχείο και εάν η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αφήσει την Ελλάδα να δημιουργήσει και να εκδώσει ένα χρηματοπιστηριακό προϊόν τέτοιο ώστε να δανειστεί με ένα μεσοπρόθεσμο χρονικό διάστημα θα οδηγήσει σε μια ανάσα του δανεισμού της Ελλάδας και με την παράλληλη ενίσχυση από το κράτος της πραγματικής οικονομίας θα δοθεί ώθηση στην οικονομία και πιθανόν θα παρουσιαστούν θετικοί ρυθμοί ανάπτυξης.

Η παραπάνω πρακτική είναι μέσα στα πλαίσια της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ευρωζώνη. Όμως, υπάρχει και η θεωρία της εξόδου της Ελλάδας από την Ευρωζώνη και την διατήρησή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Με αυτήν την πρακτική η Ελλάδα βάση του κοινοτικού δικαίου θα επιχορηγηθεί από ενίσχυση δισεκατομμυρίων σε ευρώ για να είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στις νέες συνθήκες. Από οικονομικής άποψης με ένα νόμισμα, που θα είναι καινούργιο και θα πρέπει να κοπεί στο νομισματοκοπείο της Ελλάδας, η Ελλάδα θα αποκτήσει ανταγωνιστικό τουρισμό σε σχέση με τις γειτονικές τις χώρες. Επίσης με ένα νόμισμα που η συναλλαγματική της ισοτιμία με τα νομίσματα των αναπτυσσόμενων χωρών θα είναι πολύ πιο φθηνό θα αποτελέσει μοχλό ανάπτυξης, αφού ο ένας παραγωγικός συντελεστής της εργασίας θα είναι φθηνός σε σχετικές τιμές. Οικονομικά αυτή η πρακτική θα εκτίναξη το δημόσιο χρέος, αλλά με ταυτόχρονη εκτίναξη του ΑΕΠ μέσα από δομημένες διαρθρωτικές αλλαγές στη λειτουργία του Δημοσίου και σε ένα ευέλικτο αναπτυξιακό νόμο είναι η πιθανή μη εκτίναξη του δημοσίου χρέους όταν θα χρειαστεί η Ελλάδα να ζητήσει δανεισμό από τις διεθνείς αγορές.

Από την άλλη πλευρά, αυτή η πρακτική αποχώρησης από την Ευρωζώνη θα έχει κοινωνικό αντίκτυπο. Πιθανόν τους πρώτους μήνες υπάρχει πιθανή τάση για κερδοσκοπικές ανατιμήσεις των προϊόντων, όπως είχε γίνει το 2001 με την εισαγωγή της Ελλάδας στο Ευρώ. Οι αγοραστική δύναμη του ελληνικού μισθού θα χαθεί και πιθανόν να υπάρχουν πέσεις για υποτιμήσεις του εθνικού νομίσματος. Με τα παραπάνω αποτελέσματα σε πληθωρισμό, τιμάριθμο, επίπεδο των τιμών και την πολιτική και οικονομική αστάθεια που θα παρουσιάσει η χώρα είναι πιθανόν να κλείσουν ή να αναστείλουν τη λειτουργία τους πολυεθνικές εταιρείες με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ανεργία και αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων. Επομένως, μια

τέτοια πρακτική θα πρέπει να συνοδεύεται με ένα οικονομικό, κοινωνικό και αναπτυξιακό πλαίσιο πενταετίας έτσι ώστε να υπάρχουν οι δεσμεύσεις και τα πιθανά πλαίσια λειτουργίας, καθώς και να έχουν αναπτυχθεί οι μηχανισμοί προβλέψεις και αντιμετώπισης οικονομικών προβλημάτων, με σκοπό την αποφυγή κοινωνικών ανισοτήτων και κατά συνέπεια κοινωνικών αναταραχών.

4.3 Χρηματοπιστωτικό Σύστημα και οι Πρακτικές του Ανάπτυξης της οικονομίας⁹

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια είχε αναπτυχθεί υπερβολικά δίχως να υπάρχουν οι προοπτικές ή οι ανάγκες για αυτήν την εξέλιξη από τα στοιχεία της ελληνικής οικονομίας. Η Ελλάδα σύμφωνα με την πραγματική οικονομία της και τις παραγωγικές της δυνατότητες δεν δικαιολογεί αυτήν την υπέρογκη χρηματοπιστωτική ανάπτυξη. Συνεπώς, το χρηματοπιστωτικό σύστημα στην Ελλάδα δεν βασιζόταν στην πραγματική οικονομία, αλλά στην σχέση του με το κράτος, καθώς και με την ανάπτυξη της διεθνούς χρηματοπιστωτικής πίστης.

Από την παραπάνω ανάλυση είναι εμφανής η κινητοποίηση στο χρηματοπιστωτικό σύστημα με τις συγχωνεύσεις και τις εξαγορές. Αυτή η κινητοποίηση δημιουργήθηκε από την υπέρμετρη ανάπτυξη του συστήματος σε μια μικρή οικονομία, καθώς και το καθεστώς στην αδειοδότηση και συνέχιση λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Σημαντική αναφορά αποτελεί ότι οι διεθνείς ευρωπαϊκοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί δεν είχαν αναπτύξει δραστηριότητες και όσοι είχαν μετά την δημοσιονομική κρίση στην Ελλάδα σταμάτησαν την ανάπτυξη δραστηριοτήτων χρηματοπιστωτικής πίστης. Επίσης, στην Ελλάδα όλες οι Τράπεζες τα τελευταία χρόνια είχαν ανάπτυξη όλους τους κλάδους της χρηματοοικονομικής

⁹ Παναγιώτη Γ. Κορλίρα, Νομισματική Θεωρία, Κεφ. 3, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα 2000.

Νουριέλ Ρουμπινί & Στιβεν Μιμ, Οικονομία της Κρίσης – Μάθημα εκτάκτου ανάγκης για το μέλλον του χρήματος, Εκδόσεις Παττάκη, Αθήνα, 2010.

Καζάκος Παναγιώτης, Μετά το «Μνημόνιο»: Οικονομική πολιτική στην Ελλάδα υπό διεθνή έλεγχο, Εκδόσεις Παπαζήσης, 2011, Αθήνα.

Jasques Attali, Παγκόσμια Κατάρρευση σε 10 χρόνια; Δημόσιο Χρέος: η τελευταία ευκαιρία, Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα, 2011.

Έκθεση για την Χρηματιστηριακή Σταθερότητα, Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούλιος 2012.

Έκθεση της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών για το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα, Ιούνιος 2013.

πρακτόρευσης με διάφορες θυγατρικές εταιρείες. Αυτή η πρακτική οδήγησε στην υπέρμετρη ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Μετά από την δημοσιονομική κρίση στην Ελλάδα και την επέκταση στην Ευρώπη του Νότου ήταν σίγουρη η μεταπήδηση αυτής της κρίσης στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Οι πρακτικές που ακολουθήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ήταν «χλιαρές» και στις περισσότερες φορές είχαν σκοπό τη συρρίκνωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος στην εκάστοτε χώρα και κατ' επέκταση της οικονομίας. Στην Ελλάδα, όμως, η συρρίκνωση αυτή του χρηματοπιστωτικού συστήματος πραγματοποιήθηκε με συγχωνεύσεις και εξαγορές μέχρι την χρονική στιγμή της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην Κύπρο. Από την χρηματοπιστωτική κρίση στην Κύπρο οι κυπριακές τράπεζες στην Ελλάδα είτε έπρεπε να κλείσουν είτε να εξαγοραστούν. Αυτές οι πρακτικές θα οδηγούσαν σε αύξηση της ανεργίας ή στην αύξηση του χρηματοπιστωτικού κινδύνου για ένα χρηματοπιστωτικό όμιλο ή και για όλο το χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Στην ελληνική πραγματικότητα η Εμπορική Τράπεζα εξαγοράστηκε από την Alpha Bank δημιουργώντας έναν μεγάλο χρηματοπιστωτικό όμιλο με μεγάλο όγκο εργασιών και κατά συνέπεια πιο βιώσιμο μέσα σε οικονομική, πολιτική, κοινωνική και χρηματοπιστωτική αστάθεια. Στην συνέχεια η Proton Bank ήταν στα πρόθυρα της πτώχευσης και την εξαγόρασε η Τράπεζα Πειραιώς. Στην συνέχεια για την Τράπεζα Πειραιώς αποτελεί η συγχώνευση της με την Αγροτική Τράπεζα, η οποία έδωσε νέα δυναμική σε αυτόν το νέο όμιλο και πλέον σημαντική παρουσία στην ελληνική χρηματοπιστωτική αγορά. Τέλος για την Τράπεζα αυτή μετά την κυπριακή χρηματοπιστωτική κρίση αποδέχθηκε να αφομοιώσει αυτή το πελατολόγιο και όλα την χρηματοπιστωτική λειτουργία των τριών τραπεζικών ομίλων της Κύπρου όπου δραστηριοποιούνταν στην Ελλάδα. Με αυτόν τον τρόπο η Τράπεζα Πειραιώς δημιούργησε ένα μεγάλο χρηματοπιστωτικό όμιλο.

Από την άλλη πλευρά η Εθνική προσπάθησε να συγχωνευτεί με την Eurobank αλλά δεν έγινε εφικτή αυτή η συγχώνευση. Παρ' όλ' αυτά η Εθνική εξαγόρασε την ProBank και την FBB1. Με αυτόν τον τρόπο έχουν δημιουργηθεί στην ελληνική χρηματοπιστωτική αγορά τρεις μεγάλοι χρηματοπιστωτικοί όμιλοι έχοντας αφομοιώσει τις μικρότερες εμπορικές τράπεζες και οι υπόλοιπες τράπεζες βρίσκονται υπό διαβουλεύσεις για την δημιουργία τέταρτου μεγάλου χρηματοπιστωτικού ομίλου. Επομένως το χρηματοπιστωτικό σύστημα στην Ελλάδα αναδιοργανώθηκε και εκτός

των άλλων είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει την χρηματοπιστωτική ενίσχυση από την Ευρώπη.

Όμως, μόνα αυτά δεν επιλύουν την οικονομική κρίση στην Ελλάδα. Εφόσον το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα στην Ελλάδα έχει σταθεροποιηθεί και είναι βιώσιμο, θα πρέπει να αρχίσει να λειτουργεί ως μοχλός ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία. Οι εξαγορές και συγχωνεύσεις που πραγματοποιήθηκαν στο χρηματοπιστωτικό σύστημα δεν συνοδεύτηκαν από απολύσεις και με αυτόν τον τρόπο διατηρήθηκε σε υψηλά επίπεδα η ανεργία, αλλά δεν αυξήθηκε υπέρμετρα. Με την σωστή λειτουργία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων με την τήρηση των διεθνών κανόνων και την πλήρη αφομοίωση των διαταγμάτων της Επιτροπής της Βασιλείας. Εάν πραγματοποιούνται τα παραπάνω στην χρηματοπιστωτική του λειτουργία τα ιδρύματα αυτά δεν θα έχουν άμεσα και μελλοντικά πιθανά προβλήματα με τα αποθεματικά του και τα λογιστικά τους κέρδη.

Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει με κάποιο επιχειρησιακό πλάνο το χρηματοπιστωτικό σύστημα αντί να απορροφεί κονδύλια από την κρατική επιχορήγηση να αρχίζει να δίδει χρήμα και να το πολλαπλασιάζει μέσα από την κυκλοφορία του στην οικονομία και ακόμα στο ίδιο το κράτος. Με αυτήν την πρακτική θα εξοικονομηθούν χρηματικά ποσά για άσκηση επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής, καθώς και παραπάνω πολλαπλασιαστική κυκλοφορία του χρήματος με σκοπό την ανάπτυξη της πραγματικής και βιώσιμης οικονομίας. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να ζητούν την γνωμοδότηση της Κεντρικής Τράπεζας σε θέματα που αφορούν την μεγέθυνση του όγκου των εργασιών τους, καθώς και το πόσο αναγκαίο είναι να επενδύονται κεφάλαια σε υψηλού κινδύνου χρηματιστηριακά προϊόντα.

Με όλα τα παραπάνω μέτρα θωρακίζεται το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα και είναι σε θέση να αποτελέσει παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης και μεγέθυνσης της Ελλάδας. Όμως, θα έπρεπε να δημιουργηθούν τέτοια χρηματοοικονομικά προϊόντα που θα αυξήσουν τις καταθέσεις των πελατών τους και κατά συνέπεια το παθητικό τους. Όμως με την ορθολογική χορήγηση επιχειρηματικών κατά το πλείστον δανείων και την επένδυση ενός χρηματικού ποσού σε χαμηλού ρίσκου επένδυση με εγγυημένη απόδοση και πιθανή μεγαλύτερη από την εγγυημένη θα οδηγήσει σε αύξηση του χρήματος και άρα την μείωση των επιτοκίων και την αύξηση του επιπέδου του Εθνικού εισοδήματος. Τέλος, μια άλλη

χρηματοπιστωτική πρακτική θα είναι να δημιουργηθούν τέτοια χρηματοπιστωτικά εργαλεία, όπου θα εισρέουν χρηματικά ποσά από τις διεθνείς αγορές και θα σχετίζονται με την ελληνική οικονομία. Συμπερασματικά με μέτρα θωράκισης του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος και την δημιουργία χρηματοπιστωτικών εργαλείων τέτοιων ώστε να αυξηθεί η κυκλοφορία χρήματος, το χρηματοπιστωτικό σύστημα θα μπορούσε να θεωρηθεί παράγοντας αντιμετώπισης της ελληνικής οικονομικής και δημοσιονομικής κρίσης.

Κεφάλαιο Πέμπτο: Συμπεράσματα¹⁰

Τα κύρια χαρακτηριστικά της οικονομικής κρίσης και ύφεσης στην Ελλάδα, υποστηρίζεται ότι αναφέρονται στο έλλειμμα εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας, καθώς και στον πολυδιάστατο χαρακτήρα της και στο δίδυμο περιεχόμενό της (δημόσιο έλλειμμα και δημόσιο χρέος, εξωτερικό έλλειμμα και χρέος). Όμως, κατά την άποψή μας η κατάσταση της ελληνικής οικονομίας σήμερα χαρακτηρίζεται ως αρκετά σοβαρή, με την έννοια ότι εκτός του δημόσιου ελλείμματος και του δημόσιου χρέους, πλήττεται και από την έντονη ανισοκατανομή του εισοδήματος, την υψηλή ανεργία (12,1 τον Φεβρουάριο 2010 [605.000 άτομα] από 9,1% τον Φεβρουάριο 2009 με πραγματική ανεργία 18,1% [900.000 άτομα] και νέα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά και σοβαρές αρνητικές προοπτικές για την δεκαετία 2010-2020 όπου το CEDEFOP προβλέπει την δημιουργία μόνο 107.000 νέων θέσεων εργασίας, αντί 450.000 νέων θέσεων εργασίας κατά την δεκαετία 2000-2010), και την τεχνολογική και καινοτομική κατάρρευση της παραγωγικής της βάσης.

Ποσοστό ανεργίας (Ιανουάριος 2010 – Δεκέμβριος 2012)
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ^[108]

	Ιαν	Φεβρ	Μαρ	Απρ	Μαι	Ιουν	Ιουλ	Αυγ	Σεπτ	Οκτ	Νοεμ	Δεκ
2010	11.3	12.1	11.6	11.9	12.0	11.6	12.0	12.2	12.6	13.5	13.9	14.8
2011	15.1	15.9	16.2	15.8	16.6	16.0	16.5	18.4	17.5	18.2	20.9	21.0
2012	Ιαν	Φεβρ	Μαρ	Απρ	Μαι	Ιουν	Ιουλ	Αυγ	Σεπτ	Οκτ	Νοεμ	Δεκ

¹⁰ Έκθεση για την Χρηματιστηριακή Σταθερότητα, Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούλιος 2012.

Έκθεση της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών για το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα, Ιούνιος 2013.

Παναγιώτη Γ. Κορλίρα, Νομισματική Θεωρία, Κεφ. 3, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα 2000.

Νουριέλ Ρουμπινί & Στιβεν Μιμ, Οικονομία της Κρίσης – Μάθημα εκτάκτου ανάγκης για το μέλλον του χρήματος, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2010.

Καζάκος Παναγιώτης, Μετά το «Μνημόνιο»: Οικονομική πολιτική στην Ελλάδα υπό διεθνή έλεγχο, Εκδόσεις Παπαζήσης, 2011, Αθήνα.

Jasques Attali, Παγκόσμια Κατάρρευση σε 10 χρόνια; Δημόσιο Χρέος: η τελευταία ευκαιρία, Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα, 2011.

	21.5	21.7	22.1	23.1	23.9	24.7	25.0	25.5	26.2	26.8		
--	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	--	--

Όμως, το ερώτημα που προκύπτει είναι, ποιος οδήγησε την ελληνική οικονομία σ' αυτή την δυσμενή για τους εργαζόμενους, ανέργους και συνταξιούχους κατάσταση; Ποιος οδήγησε την ελληνική οικονομία στην κρίση του δανεισμού, του χρέους, της απασχόλησης και της ανταγωνιστικότητας (επιδείνωση κατά 26,8%, 2000-2009 την στιγμή που το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος την ίδια περίοδο αυξήθηκε μόνο κατά 1%); Η διεθνής οικονομική κρίση ή η εφαρμοζόμενη οικονομική και κοινωνική πολιτική μονεταριστικής έμπνευσης που εφαρμόζεται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα; Πως εξηγείται η ελληνική οικονομία κατά την διάρκεια των τελευταίων δέκα ετών με συνεχή αύξηση του ΑΕΠ και έντονη ανισοκατανομή του εισοδήματος να προσφεύγει σε δανεισμό (260 δις ευρώ), σε συνεχή αύξηση του δημόσιου χρέους (115% ΑΕΠ 2009, 125% ΑΕΠ 2010) και αύξηση του χρέους του ιδιωτικού τομέα (επιχειρήσεις, νοικοκυριά) (107% ΑΕΠ 2010 από 43,3% ΑΕΠ το 2000 και 76,4% ΑΕΠ το 2005); Σε ποιους λόγους οφείλεται αυτό το «ελληνικό παράδοξο» που έχει οδηγήσει την ελληνική οικονομία, ιδιαίτερα, μετά το 2007 σ' αυτή την δυσμενή δημοσιονομική, κοινωνική και παραγωγική κατάσταση; Η επιστημονική έρευνα έχει αποδείξει ότι το σημερινό δημοσιονομικό και παραγωγικό πρόβλημα της χώρας δεν οφείλεται στο επίπεδο των μισθών και των συντάξεων.

Υποστηρίζεται ως ένας σοβαρός λόγος το χαμηλό επίπεδο της εθνικής αποταμίευσης κατά τα τελευταία δέκα έτη, δεδομένου ότι η ακαθάριστη εθνική αποταμίευση, δημόσια και ιδιωτική μαζί, μόλις ξεπερνούσε το 7% του ΑΕΠ το 2008 και το 5% το 2009 λόγω των υψηλών δημοσιονομικών ελλειμμάτων και της ταχείας αύξησης της ιδιωτικής κατανάλωσης (2004-2008 αυξήθηκε με ετήσιο ρυθμό 3,8%, ενώ στην ζώνη του ευρώ αυξήθηκε κατά 1,5%), ποσό ανεπαρκές για την χρηματοδότηση ακόμη και των τρεχουσών επενδύσεων (ΤτΕ, 2010). Εμείς θεωρούμε επιπλέον ότι οφείλεται κατά κύριο και αποκλειστικό λόγο στην δανειακή μεγέθυνση της δημόσιας και ιδιωτικής κατανάλωσης, στις υπερτιμολογήσεις των κρατικών προμηθειών, στις φοροαπαλλαγές προς τις επιχειρήσεις που στέρησαν από έσοδα τον Κρατικό Προϋπολογισμό (7,7% του ΑΕΠ οι άμεσοι φόροι στην Ελλάδα, 13,1% του ΑΕΠ οι άμεσοι φόροι στην Ε.Ε.-27, συμμετοχή στην Ελλάδα των μισθωτών και συνταξιούχων κατά 81,5% στο δηλωθέν εισόδημα φυσικών προσώπων και κατά

78,7% στην φορολογία του εισοδήματος φυσικών προσώπων), στην ανισοκατανομή του εισοδήματος, στην απελευθέρωση της φοροδιαφυγής και στην κατάρρευση του μηχανισμού ελέγχου είσπραξης των εσόδων του κράτους, στην εισφοροδιαφυγή, την ευέλικτη, την αδήλωτη και ανασφάλιστη εργασία καθώς και στην συρρίκνωση του τεχνολογικού και καινοτομικού δυναμικού της χώρας.

Με βάση αυτά τα δεδομένα, δηλαδή τα σοβαρά δημοσιονομικά, κοινωνικο-οικονομικά και παραγωγικά προβλήματα στα οποία οι εφαρμοζόμενες πολιτικές έχουν δημιουργήσει στην ελληνική οικονομία και κοινωνία, το κεντρικό ζήτημα που αναδεικνύει αυτή η οικονομική κρίση είναι ο ριζικός αναπροσανατολισμός της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, όχι βέβαια σε όρους ρητορικούς αλλά σε όρους ουσιαστικούς και μεσοπρόθεσμους ή μακροπρόθεσμους, προκειμένου κατά την περίοδο 2010-2015 να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις αντιμετώπισης των προαναφερόμενων σοβαρών προβλημάτων.

Το δυσάρεστο, κατά την γνώμη μας, σ' αυτή την αναγκαιότητα είναι ότι η προσφυγή στον «μηχανισμό στήριξης» της ελληνικής οικονομίας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, μονεταριστικής κατά κύριο λόγο έμπνευσης, κινείται στην κατεύθυνση της αυστηρής δημοσιονομικής πειθαρχίας για την μείωση των δημοσίων ελλειμμάτων, με αποτέλεσμα η παντελής έλλειψη αναδιανεμητικών και αναπτυξιακών στοιχείων να παρατείνει τις συνθήκες οικονομικής κρίσης και ύφεσης της ελληνικής οικονομίας κατά τα επόμενα χρόνια. Παράλληλα, θα δημιουργηθούν όροι στασιμοληθωρισμού, κραχ στην αγορά εργασίας με την σοβαρή αύξηση της ανεργίας και την αποδόμηση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης.

Γι' αυτούς ακριβώς τους λόγους θεωρείται ότι θα απαιτηθούν αρκετά χρόνια (2018) για να επανέλθει το επίπεδο ανεργίας σ' αυτό (7,8%) πριν την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης (φθινόπωρο 2008). Έτσι, η δυσχερής διαχείριση του δημόσιου ελλείμματος και του δημόσιου χρέους με το τεράστιο κοινωνικό κόστος απειλείται να υπονομευτεί από τις δυσμενείς εξελίξεις της πραγματικής οικονομίας.

Από την άποψη αυτή, είναι φανερό ότι η προαναφερόμενη κατεύθυνση της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής απαιτεί τον ριζικό επανασχεδιασμό και αναπροσανατολισμό της. Στην κατεύθυνση αυτή, θεωρούμε αναγκαίο και ριζικό αναπροσανατολισμό για την ανάκαμψη και την αποτροπή της κρίσης δανεισμού, χρέους και ανεργίας, την αντικατάσταση του ευρωπαϊκού και του ελληνικού

προτύπου ανάπτυξης της ευελιξίας της εργασίας (μικροοικονομία), της ενίσχυσης της προσφοράς (μακροοικονομία) και της ιδιωτικοποίησης και κεφαλαιοποίησης του κοινωνικού κράτους (κοινωνικό επίπεδο), από το νέο αναπτυξιακό πρότυπο της ρύθμισης της εργασίας (μικροοικονομία), της ενίσχυσης της ζήτησης και της καινοτομικής και παραγωγικής ανάπτυξης με την αύξηση των δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων (μακροοικονομία) και της ενδυνάμωσης της αναδιανομής του εισοδήματος και της αναδιανεμητικότητας του κοινωνικού κράτους (κοινωνικό επίπεδο). Με άλλα λόγια, ο δρόμος της εξόδου από την οικονομική κρίση και ύφεση είναι η πραγματική οικονομία, η πραγματική επένδυση και η πραγματική απασχόληση και όχι το χρηματοπιστωτικό σύστημα που δεν είναι τίποτε άλλο από έναν μηχανισμό που διευκολύνει την διευρυμένη αναπαραγωγή της πραγματικής οικονομίας. Στο υπόβαθρο του επανασχεδιασμού της αναπτυξιακής στρατηγικής απαιτείται η κερδοφορία και όχι η κερδοσκοπία να είναι το θεμελιώδες στοιχείο του επιχειρηματικού μας πολιτισμού.

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι το αναπτυξιακό πρόβλημα της ελληνικής και ευρωπαϊκής οικονομίας δεν εξαντλείται στα έσοδα, τις δαπάνες, το δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος. Είναι πολύ βαθύτερο και σοβαρότερο και σχετίζεται κυρίως όχι με τον εμπειρικό και πρακτικό χαρακτήρα επίλυσής του, αλλά με την οπτική που αξιολογείται το οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Από την άποψη αυτή εάν το πρόβλημα αξιολογείται με μονεταριστικούς όρους ως δημοσιονομικό και διαχειριστικό, τότε η περίοδος 2010-2015 στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ιδιαίτερα στα κράτη-μέλη της Ανατολικής και Μεσογειακής περιφέρειάς της, θα χαρακτηριστεί από την παράταση ή την πρόκληση δεύτερου κύματος ύφεσης και στασιμότητας, με την σημαντική αύξηση της ανεργίας. Κι' αυτό γιατί η παράταση παραμονής της ελληνικής οικονομίας στον «θάλαμο καταστολής», με την αρνητική εξέλιξη του ΑΕΠ, διαχειρίζεται με τεράστιο αναπτυξιακό και κοινωνικό κόστος τα δημοσιονομικά προβλήματα (δημόσιος τομέας) και δεν ευνοεί την δημιουργία συνθηκών παραγωγής πρωτογενών πλεονασμάτων και συρρίκνωσης των χρεών του ιδιωτικού τομέα (107% ΑΕΠ 2010) (επιχειρήσεις και νοικοκυριά). Παράλληλα, δημιουργεί τις προϋποθέσεις δημιουργίας μίας νέας οικονομικής ηπείρου στον πλανήτη, την «Λατινική Ευρώπη», αποτελούμενη από τις χώρες της Ανατολικής και Μεσογειακής Ευρώπης.

Αντίθετα, εάν το πρόβλημα αξιολογείται με όρους αναδιανεμητικούς, ως αναπτυξιακό και κοινωνικό, με την έννοια της κατάρρευσης του αναπτυξιακού μοντέλου στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση, τότε απαιτείται παραγωγική και καινοτομική ανασυγκρότηση του ιδιωτικού τομέα για την παραγωγή πρωτογενών πλεονασμάτων με σεβασμό στην εργασιακή και ασφαλιστική νομιμότητα.

Ακριβώς, η άποψή μας, της μη αποδοχής του αναπτυξιακού και κοινωνικού κόστους του «προγράμματος στήριξης» που επιβάλλεται από τους διεθνείς οργανισμούς στην ελληνική οικονομία και οι σοβαρές επιφυλάξεις μας για την χρησιμότητά του στην χώρα μας, που δεν αποκλείεται να την οδηγήσει σε περιβάλλον αμφισβήτησης της ιδιότητάς της ως μέλους της ευρωζώνης (που κατά την άποψή μας αποτελεί την πιο δυσμενή εξέλιξη για την ελληνική οικονομία, τους εργαζόμενους και τους συνταξιούχους), έγκειται ακριβώς στο γεγονός ότι η κατανόηση και τα περιοριστικά μέτρα πολιτικής εστιάζονται μόνο στα δίδυμα ελλείμματα (δημόσιο έλλειμμα και δημόσιο χρέος) του δημόσιου τομέα και διόλου στα ελλείμματα (τεχνολογικό, παραγωγικό, καινοτομικό), απασχόλησης καθώς και στα ελλείμματα και χρέη του ιδιωτικού τομέα.

Επομένως, κατά μια άποψή, είναι αναγκαίο και κατά προτεραιότητα, εκτός της επιλογής πολιτικών αντιμετώπισης του κοινωνικού κόστους, να στηριχθούν κλάδοι παραγωγικής δραστηριότητας που θα μπορούσαν να είχαν επιτύχει πολύ καλύτερες επιδόσεις σε ότι αφορά την ποιότητα, την παραγωγικότητα, την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση. Ποιος μπορεί να ισχυριστεί σοβαρά ότι η αγροτική παραγωγή, ή οι μεταποιητικοί κλάδοι όπως το ένδυμα, η υφαντουργία, τα ναυπηγεία, πολλά υλικά κατασκευών, και φυσικά ο τουρισμός και οι βιομηχανίες που τροφοδοτούν τις τουριστικές επιχειρήσεις, δεν θα μπορούσαν να είχαν ακολουθήσει μια περισσότερο δυναμική πορεία κατά τις τελευταίες δεκαετίες;

Η κυρίαρχη αντίληψη για την κερδοφορία με κάθε μέσο, οδήγησε: α) στην επικράτηση της γενικευμένης ευελιξίας με την ταυτόχρονη επιδείνωση της ασφάλειας της εργασίας, β) στην επέκταση της αδήλωτης εργασίας, με την ανοχή των ελεγκτικών μηχανισμών, γ) στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης τα οποία στάθηκαν ανίκανα να συνδυαστούν με τις ανάγκες σημαντικών κλάδων της οικονομίας, ενώ οι δημόσιες πολιτικές στους τομείς της υγείας και της κοινωνικής ασφάλισης διαμόρφωσαν τις συνθήκες μιας αργής αλλά αδυσώπητης φθοράς τους. Δεν μπορεί όμως να υπάρξει παραγωγική και τεχνολογική ανασυγκρότηση χωρίς

προστασία των εργαζομένων και των ανέργων, χωρίς σεβασμό της εργασιακής και ασφαλιστικής νομιμότητας, χωρίς κοινωνικό κράτος οικονομικά βιώσιμο και κοινωνικά αποτελεσματικό. Όμως, για να υπάρξουν νέες επιλογές χρειάζεται ένας απολογισμός των πολιτικών του παρελθόντος και κατανόηση των αιτιών που οδήγησαν παρά τους πόρους που διατέθηκαν, στη σημερινή σοβαρή απώλεια παραγωγικού δυναμικού, ανταγωνιστικότητας, ποιότητας και θέσεων εργασίας.

Η συστηματική άρνηση του σχεδιασμού πολιτικών σε κλαδικό και περιφερειακό επίπεδο, η αδυναμία κατανόησης της καθοριστικής σημασίας των ολοκληρωμένων συμπλεγμάτων και των clusters, η απουσία μιας ερευνητικής πολιτικής με επιλογές στρατηγικού χαρακτήρα οι οποίες να συνδέονται με την αναδιάρθρωση της οικονομίας, η έλλειψη εμπιστοσύνης σε δομές στήριξης των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν εργαλεία μεταφοράς νέων γνώσεων, για την τεχνολογία, την οργάνωση, τις αγορές και το ανθρώπινο δυναμικό, είναι προβλήματα τα οποία έχουν επισημανθεί εδώ και πολλά χρόνια, ότι πρέπει να αντιμετωπιστούν εάν θέλουμε να ανατρέψουμε την καθοδική πορεία του παραγωγικού και τεχνολογικού υπόβαθρου της χώρας. Προκύπτει ως επιτακτική ανάγκη ο άμεσος αναπροσανατολισμός της αναπτυξιακής πολιτικής και προς την ενίσχυση των ολοκληρωμένων παραγωγικών συμπλεγμάτων.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι, στο πλαίσιο του νέου αναπτυξιακού προτύπου, ποιο θα είναι το παραγωγικό και αναπτυξιακό μέλλον των περιφερειών και των νομών της χώρας μας, ιδιαίτερα μάλιστα σε συνθήκες οικονομικής κρίσης και ύφεσης του άμεσου (Ελλάδα) και ευρύτερου (Ευρωπαϊκή Ένωση – διεθνής οικονομία) κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος.

Στο ερώτημα αυτό η απάντηση που διατυπώνεται είναι ότι «στο μεσοπρόθεσμο διάστημα ο σχεδιασμός δημόσιων πολιτικών και ο προγραμματισμός των δράσεων για την υλοποίησή τους πρέπει να συνδέεται με τη δομή και τη διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος της κάθε περιφέρειας», προκειμένου «μέσα από την βελτίωση του πλέγματος των αλληλεξαρτήσεων των κρίσιμων κλάδων (Γεωργία - Μεταποίηση - Τουρισμός - Υπηρεσίες - Κατασκευές) να δημιουργηθεί μία εσωτερική δυναμική βέλτιστης οικονομικά και κοινωνικά απόδοσης». Υιοθετώντας αυτή την στρατηγική (σύνδεση των δημόσιων πολιτικών με τον χαρακτήρα και τη διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος της περιφέρειας, βελτίωση του πλέγματος των αλληλεξαρτήσεων των κρίσιμων κλάδων) θα εξασφαλίσουμε τις συνθήκες

μεταμόρφωσης του παραγωγικού συστήματος των αναπτυξιακών «μονοκαλλιιεργειών» (Τουρισμός – Γεωργία) με την ανάπτυξη συνεργιών και συμπληρωματικότητας μεταξύ πολλών κλάδων παραγωγής καθώς και με τη διεθνή αγορά.

Το αναπτυξιακό εργαλείο που θα υλοποιήσει αυτόν τον στόχο είναι τα clusters (ολοκληρωμένα συμπλέγματα δραστηριοτήτων) σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, μεταμορφώνοντας την παραγωγική στασιμότητα σε δυναμικούς πόλους ανάπτυξης – καινοτομίας, απασχόλησης και διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας.

Η περιφέρεια σχεδιάζει (Αναπτυξιακός χαρακτήρας των περιφερειών) και οι τοπικές αρχές (Μεγάλοι Δήμοι) προγραμματίζουν και σε συνεργασία με τις επιχειρήσεις υλοποιούν τις συγκεκριμένες δράσεις των τοπικών παραγωγικών συστημάτων (κάθετες – οριζόντιες σχέσεις) και προωθούν την συνεργασία των επιχειρήσεων, την καινοτομική υποστήριξη με εργαστήρια έρευνας και εκπαίδευσης, την υποστήριξη της διεθνοποίησης της παραγωγής και την δημιουργία αναπτυξιακών υποδομών και δικτύων στην κατεύθυνση μίας ολοκληρωμένης προσέγγισης της περιφερειακής βιώσιμης ανάπτυξης και όχι μίας επιδοματικής επιχορήγησης των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην περιφέρεια.

Στις σημερινές συνθήκες της διεθνούς και ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας η ρηχότητα του τεχνολογικού και καινοτομικού υπόβαθρου της ελληνικής οικονομίας προσδίδει στην επιλογή ενός ολοκληρωμένου περιφερειακά και παραγωγικά νέου προσανατολισμού, κλαδική ευελιξία και αναπτυξιακή δυναμική.

Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι το σχέδιο που προωθεί η κυβέρνηση για το ασφαλιστικό, όχι μόνο δεν εξασφαλίζει την μακροχρόνια βιωσιμότητά του αλλά πλήττει στον πυρήνα του την κοινωνική του αποτελεσματικότητα. Αλλάζει με βίαιο τρόπο την δομή και τον χαρακτήρα του με την μετατροπή του από το 2018 από αναδιανεμητικό σε κεφαλαιοποιητικό, επιδεινώνει, ιδιαίτερα, για τις νέες γενεές (είσοδος στην κοινωνική ασφάλιση από 1/1/93 και από 1/1/2013) τους όρους συνταξιοδότησης και μειώνει το επίπεδο των συντάξεων μέχρι και 30%. Το υπάρχον αναδιανεμητικό σύστημα στην Ελλάδα, όπως και σε άλλες χώρες της Ευρώπης, το μετατρέπει, σε κεφαλαιοποιητικό, με το σχήμα βασική σύνταξη – ανταποδοτική σύνταξη, θεσμοθετώντας την απόσυρση του κράτους από την χρηματοδότηση του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος εκτός από το τμήμα της βασικής σύνταξης. Από την άποψη αυτή, αποτελεί σοβαρή ανατρεπτική εξέλιξη που οδηγεί σ' ένα

κεφαλαιοποιητικό σύστημα, το οποίο δεν θα μας επιτρέψει να μιλάμε για σύστημα κοινωνικής ασφάλισης αλλά για κεφαλαιοποιητικό σύστημα (ιδιωτική ασφάλιση) με ανώτερο επίπεδο βασικής σύνταξης 360 ευρώ. Η στρατηγική αυτής της επιλογής είναι να εγκαταλειφθεί η επιλογή του κράτους-πρόνοιας και να εγκαθιδρυθεί το κράτος-φιλανθρωπίας, με σοβαρές συνέπειες στην διεύρυνση της φτωχοποίησης του πληθυσμού, στην διάβρωση της κοινωνικής συνοχής και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Παράλληλα, διατυπώνεται από Έλληνες και Ευρωπαίους αναλυτές η άποψη ότι η Ελλάδα αποτελεί «πειραματικό εργαστήριο» στην Ευρώπη στην κατεύθυνση σταδιακής μετατροπής κατά επόμενα χρόνια του αναδιανεμητικού συστήματος σε κεφαλαιοποιητικό σύστημα με ότι αυτό αρνητικά συνεπάγεται για τους ευρωπαϊκούς πληθυσμούς.

Όμως, επειδή η ευρωπαϊκή ιστορία μας διδάσκει ότι η ευρωπαϊκή δυναμική από τον 16ο αιώνα μέχρι σήμερα συνίσταται στην συνάντηση της επιστημονικής σκέψης με τις κοινωνικές εντάσεις, οι στρατηγικές αυτές ευτελισμού της εργασίας, των αμοιβών, των εργασιακών σχέσεων και της κοινωνική ασφάλισης, λίγο πριν το 2020 θα σαρωθούν από τις νέες γενιές στην Ευρώπη.

Ο αναπτυξιακός και ο αναδιανεμητικός προσανατολισμός εξόδου από την οικονομική κρίση και ύφεση που διατυπώσαμε, θα λειτουργήσει, κατά την άποψή μας, ως νέα ποιοτική ατμομηχανή της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης αποτρέποντας την παραγωγική και τεχνολογική περιθωριοποίηση της ελληνικής οικονομίας, το κραχ στην αγορά εργασίας και την αποδόμηση του συστήματος κοινωνικής προστασίας, με σχεδιασμό και εξειδίκευση πολιτικών, με την υιοθέτηση σαφών στόχων (ποιότητα και διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα) και χρονοδιαγραμμάτων, συντονισμό – συνέργια – συμπληρωματικότητα – διεθνοποίηση των επιχειρησιακών προγραμμάτων και πολιτικών καθώς και με θεσμοποίηση της αξιολόγησης των αποτελεσμάτων σε σχέση με τους επιλεγμένους στόχους, με σεβασμό στην εργασιακή και κοινωνικοασφαλιστική νομιμότητα.

Από την ανασκόπηση των αιτιών, των πιθανών τρόπων αντιμετώπισης και από την ιστορική αναδρομή είναι εμφανές ότι δεν ήταν μόνο ένα ο παράγοντας διαμόρφωσης της παρούσας οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα αλλά συνδυασμός παραγόντων. Επίσης, η χρησιμοποίηση μόνο έναν από τους τρόπου αντιμετώπισης της κρίσης δεν οδηγεί στην βέβαιη αντιμετώπιση δίχως να δημιουργεί παράλληλες παρενέργειες. Συνεπώς και οι τρόποι αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης θα

πρέπει να εφαρμοστού σε συνδυασμό και όπου μπορεί ο ένα να βοηθάει η να συμπληρώνει τον άλλον. Επομένως, οι πρακτικές αντιμετώπισης της κρίσης είναι πολυποίκλες και ενδιαφέρουσες. Για αυτές τις ιδιαιτερότητές τους θα πρέπει να ανατροφοδοτείται η παρέμβαση σε τακτά χρονικά διαστήματα από στοιχεία της πραγματικής οικονομίας έτσι ώστε η παρέμβαση να μπορεί να αποδώσει τα μέγιστα δυνατά αποτελέσματα.

Βιβλιογραφία:

1. Παναγιώτη Γ. Κορλίρα, Νομισματική Θεωρία, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα 2000.
2. Νουριέλ Ρουμπνί & Στίβεν Μιμ. Οικονομία της Κρίσης – Μάθημα εκτάκτου ανάγκης για το μέλλον του χρήματος Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2010.
3. Καζάκος Παναγιώτης, Μετά το «Μνημόνιο: Οικονομική πολιτική στην Ελλάδα υπό διεθνή έλεγχο, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 2011.
4. Jacques Attali, Παγκόσμια κατάρρευση σε 1^ο χρόνια; Δημόσιο χρέος: η τελευταία ευκαιρία, Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2011.
5. Σπαρτιώτης Δ. – Στουρνάρας Γ., Τα Θεμελιώδη Αίτια της Κατάρρευσης των Τραπεζών και των χρηματοπιστωτικών Αγορών, Gutenberg, 2010.
6. Έκθεση για την Χρηματοπιστηριακή Σταθερότητα, Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούλιος 2012.
7. Έκθεση της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών για το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα, Ιούνιος 2013.
8. Διεθνής Οικονομική – Νέα Αναθεωρημένη Έκδοση, Paul Krugman – Maurice Obstfeld, Εκδόσεις Κριτική, 2011, Αθήνα.
9. N. G. Mankin, Μακροοικονομική Θεωρία, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002.
10. P. Krugman – R. Wells Μακροοικονομική, Εκδόσεις Επίκεντρο, 2009.
11. Έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας για το Αμερικάνικο και Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Σύστημα, Ιούνιος 2010
12. Έκθεση για την Χρηματοπιστηριακή Σταθερότητα, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Ιούλιος 2009.